

รายงานการวิจัยฉบับความก้าวหน้า

เรื่อง

รูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของ
ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม

A MODEL FOR STRENGTHENING MORALITY FOR STUDENTS ACCORDING
TO THE SUFFICIENCY ECONOMY PHILOSOPHY OF THE SUNDAY
BUDDHIST STUDY CENTER IN NAKHON PATHOM PROVINCE

โดย

ผศ. (พิเศษ) ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด

พระมหาดนอม พิมพ์สุวรรณ, ดร.

พระเจริญพงษ์ วิชัย, ดร.

พระมหาณรงค์ศักดิ์ สุทนโต

ดร. วันชัย กิ่งแก้ว

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU ว.133/2567

รายงานการวิจัยฉบับความก้าวหน้า

เรื่อง

รูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของ
ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม

A MODEL FOR STRENGTHENING MORALITY FOR STUDENTS ACCORDING
TO THE SUFFICIENCY ECONOMY PHILOSOPHY OF THE SUNDAY
BUDDHIST STUDY CENTER IN NAKHON PATHOM PROVINCE

โดย

ผศ. (พิเศษ) ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด

พระมหาดนอม พิมพ์สุวรรณ, ดร.

พระเจริญพงษ์ วิชัย, ดร.

พระมหาณรงค์ศักดิ์ สุทนโต

ดร. วันชัย กิ่งแก้ว

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU ว.133/2567

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
สารบัญ	ค
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามวิจัย	๖
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๗
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๘
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙
๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบ	๙
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างคุณธรรม	๑๙
๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๓๓
๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์	๗๔
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘๘
๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๙๘
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๙๙
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๙๙
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๑๐๐
๓.๓ เครื่องมือและคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๐๐
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๐๒
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๐๒
๓.๖ สถิติที่ใช้ในการวิจัย	๑๐๓
บรรณานุกรม	๑๐๔
ประวัติผู้วิจัย	๑๑๒

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากสภาพแวดล้อมในสังคมไทยในปัจจุบันกำลังได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้านของสังคม โดยส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศชาติ ซึ่งในอดีตเคยเจริญทางด้าน ศิลปวัฒนธรรมคุณธรรมจริยธรรมอันดีงาม ซึ่งเป็นเครื่องชี้ถึงความเป็นชนชาติไทยที่ไม่มีชนชาติใด เหมือน แต่ในปัจจุบันสังคมนั้นค่อย ๆ จางหายไปเพราะคนในชาติเกิดการแก่งแย่งแข่งขันชิงดีชิงเด่นกัน ในเอาประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้งและมีการหันเหออกจากจารีตประเพณีอันดีงาม ที่บรรพบุรุษเคยสร้าง และดำรงรักษาไว้ จากปัญหาดังกล่าวนี้ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นที่เราทุกคนจะต้องยอมรับและมีความ จำเป็นที่เราทุกคนควรจะต้องดำเนินการแก้ไขอย่างเร่งด่วนเป็นจริงเป็นจังอย่างเป็นรูปธรรมโดยเร็วที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานที่มีการจัดการศึกษาที่จะต้องดำเนินการปฏิรูปการศึกษาโดยเน้นการจัดการ การศึกษาที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชน ให้มีการพัฒนาที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม อารมณ์ และสติปัญญา ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนเป็นผู้ที่มีความรู้ มีคุณธรรมจริยธรรมให้ สอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการที่ยึดหลักคุณธรรมนำความรู้เสริมสร้างตระหนักรู้ใน คุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถีประชาธิปไตยพัฒนาโดยใช้คุณธรรม จริยธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษา โดยมีจุดเน้นเพื่อการพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนเก่ง เป็นคนดี และมีความสุข โดยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแก่ ประชาชนมากกว่า ๓๐ ปี ดังจะเห็นได้จากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระองค์ นับตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นต้นมา พระองค์ได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาหลักของการพึ่งตนเอง เพื่อให้เกิด ความพอมีพอกิน พอมีพอใช้ของคนส่วนใหญ่ โดยใช้หลักการของความพอประมาณ การคำนึงถึงความมี เหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และทรงเตือนสติประชาชนไม่ให้ประมาท ตระหนักถึง การพัฒนา อย่างเป็นลำดับขั้นตอนที่ใช้ความรู้ คุณธรรม และความเพียรในการปฏิบัติและการดำรงชีวิต ซึ่งภายหลัง วิฤตทางเศรษฐกิจเป็นที่รู้จักกันดีภายใต้ชื่อว่า เศรษฐกิจพอเพียง ที่พระองค์ได้ทรงยึดเป็นแนวทางการ พัฒนาตามพระราชดำริเสมอมา^๑

โดยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐ - ๒๕๔๔) ได้น้อม นำพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับเป็นกระบวนการทรงคนสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อเนื่อง มาถึง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๔) ก็ได้นำแนวพระราชดำริมา

---

^๑ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่ ๙ พ.ศ. ๒๕๔๔*, (กรุงเทพมหานคร : ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๔), หน้า ๘,

เป็นกรอบแนวคิดหลักในการกำหนดแผนเพื่อพัฒนาประเทศ ซึ่งมีพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้กำหนดนโยบายในการเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา โดยยึดคุณธรรมนำความรู้ สร้างความตระหนัก สำนึกในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถีชีวิตประชาธิปไตย พัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบัน ทางศาสนาและสถาบันการศึกษา ดังนั้น กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ถือเอาแนวพระราชดำริ “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นนโยบายสำคัญที่จะต้องขับเคลื่อนไปสู่สถานศึกษาเพื่อก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ต่อผู้เรียน ตลอดทั้งผู้บริหาร ครู บุคลากรทางการศึกษาและเชื่อมโยงความรู้สู่ชุมชนท้องถิ่น แต่การที่จะนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งยังมีความเป็นนามธรรมไปบูรณาการสู่การปฏิบัติที่ชัดเจนเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะสิ่งเหล่านี้คือ ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลสู่ความสำเร็จของการดำเนินการ ดังที่ Michael Hill^๒ กล่าวว่า ความสำเร็จของนโยบายใดๆ มิได้ขึ้นอยู่กับแนวความคิดที่ดีเลิศ และการมีองค์คณะบุคคลและหน่วยงานเฉพาะด้านนโยบายและแผนเพียงประการเดียว หากแต่ขึ้นอยู่กับปัจจัยอีกหลายประการที่เกี่ยวข้องในกระบวนการนโยบาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสำเร็จดังกล่าวขึ้นอยู่กับขั้นตอนการนำนโยบายไปปฏิบัติ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการแปลงสาระของนโยบายที่ได้กำหนดขึ้นไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับความเชื่อของ Walter Williams^๓ ซึ่งเห็นว่า การศึกษาเรื่องการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติเป็นจุดอ่อนที่สุดในกระบวนการศึกษานโยบายสาธารณะ ในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการวิเคราะห์นโยบายให้ถ่องแท้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความหมาย ความชัดเจน ความเจาะจง และความสมเหตุสมผล ทั้งนี้ เพื่อขจัดความคลุมเครือหรือความกำกวมอันจะเป็นที่มาของปัญหาในการปฏิบัติ

เพราะเหตุนี้ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่สำคัญในการจัดทำนโยบาย ยุทธศาสตร์ และการผลักดันนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งในการดำเนินงานที่ผ่านมาพบสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นประการหนึ่ง คือ เมื่อมีการกำหนดนโยบายแล้ว หน่วยปฏิบัติตามนโยบายไม่สามารถนำนโยบายไปปฏิบัติให้บรรลุผลอย่างเต็มที่ อันเนื่องมาจากขาดกระบวนการในการส่งต่อ เชื่อมต่อ หรือการสร้าง ความเข้าใจในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติที่ชัดเจน โดยเฉพาะในแนวนโยบายที่มีความเป็นนามธรรม ดังนั้น ในการผลักดันนโยบาย เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีความเป็นปรัชญา และแนวคิดในภาพทั่วไปไปสู่การจัดการศึกษาของสถานศึกษา จึงจำเป็นต้องมีการกำหนดกรอบแนวคิด แนวทางในการดำเนินการที่ชัดเจน เพื่อให้สถานศึกษาและหน่วยงานต้นสังกัด รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้นำไปประยุกต์ใช้ได้ตรงตามหลักปรัชญา แนวคิด และเจตนารมณ์ที่แท้จริงของแนวพระราชดำรินี้ จากความสำคัญของกระบวนการเชื่อมต่อเพื่อนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติในสถานศึกษาเพื่อกำหนดแนวทางให้ผู้รับนโยบายไปสู่การปฏิบัติสามารถดำเนินการได้ตรงตามเจตนารมณ์อย่างแท้จริง ที่ให้ความสำคัญกับสังคมแห่งการเรียนรู้ด้านการศึกษา ยกระดับความรู้ ทักษะ และสมรรถภาพของประชากรอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ เพื่อเตรียมพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและตลาดแรงงาน การศึกษาตลอดชีวิตจึงเป็น

^๒ Michael Hill, *The Policy Process A reader*, (Harvester Wheatsneaf, 1990), P 21,

^๓ Walter Williams, “Implementation analysis and Assessment”, *Policy Analysis*, Vol,1 No,3 (summer,1979) : p, 531,

กลยุทธ์ในเชิงรุกเพื่อช่วยให้คนในสังคมพร้อมที่จะเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ เพราะมนุษย์มีการเจริญเติบโตและต้องเรียนรู้นับตั้งแต่ปฏิสนธิตราบจนสิ้นชีวิต การเรียนรู้ก่อนคุณสมบัติที่พึงประสงค์และบางครั้งเกิดผลในทางเสื่อมและความเสี่ยง^๔ ในช่วงวัยต้นๆ เด็กและเยาวชนได้รับการฝึกหัดอบรมช่วยเหลือดูแลจากผู้ใหญ่ เช่น พ่อแม่ ครู และสังคมที่แวดล้อม รวมไปถึงการเรียนรู้แบบลองผิดลองถูกด้วยตนเอง อีกทั้งสื่อต่างๆ และกิจกรรมในชีวิตได้ช่วยสร้างประสบการณ์ขั้นพื้นฐานเพื่อพร้อมที่จะแสวงหาความรู้ใหม่เพื่อเติบโตใหญ่ขึ้นเป็นเยาวชนคนหนุ่มสาว พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ^๕ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้บัญญัติให้วัดมีสิทธิและหน้าที่ในการจัดการศึกษารัฐบาลควรจัดให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน เพราะในกระบวนการเรียนรู้ การเรียนรู้ทางศาสนา ถือเป็นกระบวนการสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และวัดเป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทในการจัดการศึกษาให้กับประชาชนมาหลายยุคหลายสมัย ให้บุคคลเกิดความรู้จักคุณค่าคุณธรรมตลอดชีวิต ซึ่งปัจจุบันวัดจำนวนมากจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ในมาตรา ๑๕ ตรี วงเล็บ ๓ กำหนดให้ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์^๖

ซึ่งวัดในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่หลัก คือ เป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจและแหล่งเรียนรู้ทางศาสนา พระสงฆ์ช่วยปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดขึ้นแก่คนในชุมชน สั่งสอนให้คนเป็นคนดี ระบบการศึกษาสมัยใหม่และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคมไทย ทำให้คนไทยห่างไกลออกไปจากวัดมากขึ้นทุกที ทั้ง ๆ ที่วัดยังคงมีภาพของความเป็นผู้ให้อยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลง แต่การที่วัดได้ มีบทบาทเปลี่ยนแปลงไปในสายตาของคนในสังคม ก่อให้เกิดผลกระทบเกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสังคมชาวพุทธแบบดั้งเดิมของคนไทย หากเรานำวัดกลับมาเป็นที่กลมกลืนกับวิถีชีวิตจริงธรรมความดีงามต่าง ๆ ดังเช่นอดีต เราจะสามารถทำได้หรือไม่วัดมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมและวิถีชีวิตของคนไทย ทั้งในอดีตและปัจจุบันเพราะนอกจากจะเป็นสถานที่พำนักของพระภิกษุสามเณรแล้ว ยังเป็นสถานที่สำหรับศึกษาเล่าเรียนและเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามประเพณีดั้งเดิมมาช้านานตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปการศึกษาตามแนวทางของตะวันตก วัดหลายแห่งทั้งในเมืองหลวงและหัวเมือง ได้ให้ความช่วยเหลือแก่รัฐในการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาตามวิธีการสมัยใหม่ แต่เมื่อการศึกษาในระบบโรงเรียนมีการขยายตัวมากขึ้น มีระดับการศึกษาสูงขึ้น และเนื้อหาวิชาที่สอนในโรงเรียนมีเรื่องราวที่ไม่เกี่ยวข้องกับพระศาสนามากขึ้น วัดกับโรงเรียนก็แยกออกจากกันจนเกือบสิ้นเชิง พระสงฆ์ไม่เกี่ยวข้องกับวิชาที่มักกับความเจริญสมัยใหม่ทำให้ขาดสื่อกลางในการรับรู้ร่วมกัน ความเชื่อถือของประชาชนต่อพระสงฆ์ที่เคยนับถือว่าเป็นผู้นำทางปัญญา คำแนะนำสั่งสอนของ

^๔ สุมน อมรวิวัฒน์, *วิถีการเรียนรู้ : คุณลักษณะที่คาดหวังในช่วงวัย*, (กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๖), หน้าคำชี้แจง.

^๕ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

^๖ กนก แสนประเสริฐ, *ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๕

พระสงฆ์ที่เคยมีค่ายิ่งกลับแปรเปลี่ยนไป บทบาทของวัดและพระสงฆ์ห่างเหินกับสภาพสังคมและความเจริญที่นับวันจะมีมากขึ้นทุกวัน การที่จะชักนำคนเหล่านั้นให้เข้าหาหลักธรรมทางศาสนาที่เขายังไม่รู้นั้น เกิดเป็นความไม่เข้าใจกันมากขึ้น^๗

ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่า ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จึงเป็นสถานศึกษาในด้านองค์การ สงเคราะห์การศึกษา ตามภารกิจของคณะสงฆ์หนึ่ง ที่เปิดการเรียนการสอนในวันอาทิตย์ การบริหารจัดการ การศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์นั้น กรมการศาสนาได้กำหนดแนวทางการปรับปรุง กระบวนการบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ที่สามารถตอบสนองความต้องการของคน ในชุมชน โดยจะปรับเปลี่ยนกระบวนการดำเนินงาน/โครงการในรูปแบบของการบูรณาการ ปฏิบัติการในลักษณะพื้นที่และการมีส่วนร่วมกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม โดยมีมติมหาเถรสมาคม ระเบียบและประกาศกรมศาสนาที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้ ๑) มติ มหาเถรสมาคม เรื่องการขยายศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของกรมการศาสนา ๒) มติมหาเถรสมาคม เรื่อง รายงานผลการสอบธรรมศึกษาชั้นตรี โท เอก ของนักเรียนนักศึกษาที่สอบได้ บันทึกลงใน หลักฐานการศึกษา ๓) ระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๕๐ และ ๔) ประกาศกรมการศาสนา เรื่อง การจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์^๘ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการขอจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวัน อาทิตย์แบ่งได้ ๒ ส่วน^๙ ดังนี้ ๑) ในกรุงเทพมหานคร ให้ยื่นคำขอจดทะเบียนต่อกรมศาสนา โดยได้รับความเห็นชอบจากเจ้าคณะแขวง เจ้าคณะเขต และเจ้าคณะจังหวัด ๒) ในส่วนภูมิภาค ให้ยื่นคำขอจดทะเบียนต่อผู้ว่าราชการจังหวัด โดยได้รับความเห็นชอบของเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ นายอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด โดยให้วัฒนธรรมจังหวัดเป็นนายทะเบียน และเมื่อจดทะเบียนแล้วให้รายงานไปยัง กรมศาสนา จากสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานแต่ละโรงเรียนขาด ความชัดเจนในเรื่องบทบาทหน้าที่ว่าตนเองจะทำอะไร ทำอย่างไร และทำเพื่อใคร ดังนั้นโรงเรียนจึงต้อง สร้างความตระหนักในการปฏิรูปการศึกษาและการจัดการศึกษาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่ เปิดทำการเรียนการสอนทั่วประเทศ จำนวน ๓,๘๓๐ ศูนย์ จำนวนนักเรียนทั่วประเทศที่สามารถรวบรวม

^๗ พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต), บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน, หนังสือชุดหลักธรรม เฉลิมพระเกียรติ เล่ม ๕๔/๖๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๑๖-๑๘.

^๘ สุจินตนิท หนูชู, “รูปแบบการบริหารจัดการศูนย์ศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่มี ประสิทธิภาพ”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาการจัดการศึกษา), (วิทยาลัยครุศาสตร์: มหาวิทยาลัย ชุรกิจบัณฑิตย์, ๒๕๕๖).

^๙ กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, แนวทางการดำเนินงานโครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวัน อาทิตย์ ปีงบประมาณ ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๔), หน้า ๘๙.

ได้ มีจำนวน ๑,๐๘๘,๓๔๐ คน^{๑๐} และจำนวนครูประจำแต่ละศูนย์ทั่วประเทศ มีจำนวน ๒๖,๕๒๒ คน^{๑๑} จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาอีกช่องทางหนึ่งที่มีพระสงฆ์บริหารจัดการการศึกษาเพื่อบริการสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของการศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมสังคม การเรียนรู้และปัจจัย เกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง๗ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ เปิดกว้างให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๙ (๖) ว่า “การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น”^{๑๒} คณะสงฆ์จึงมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา พระสงฆ์จะต้องมีส่วนในการสอนศีลธรรม จริยธรรม แก่เด็กและเยาวชน คือ จัดตั้งโรงเรียนหรือจัดตั้งศูนย์การเรียนการสอนในวัด ต่อจากนี้ไป วัดของพระพุทธศาสนาจะกลับมามีบทบาทในฐานะเป็นแหล่งการศึกษาของชุมชนเหมือนที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วในอดีต ดังนั้น พระสงฆ์จึงจำเป็นต้องปฏิรูปบทบาทใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒^{๑๓} จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์มีบทบาทต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนช่วยชาติมากขึ้น

จากสภาพปัญหาที่กล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ดังนั้นการจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในระยะที่ผ่านมาจะพบว่า วิกฤตการณ์ที่สำคัญประการหนึ่ง คือ เรื่องคุณภาพของศูนย์ฯ ที่ไม่เท่าเทียมกัน คนส่วนใหญ่อาจไม่มีสิทธิที่จะเลือก ต้องยอมให้ลูกหลานเรียนในศูนย์ฯ ที่ไม่แน่ใจในคุณภาพ การพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ให้มีคุณภาพเพื่อให้ประชาชนมีความมั่นใจที่จะส่งลูกหลานไปเรียนนั้น จะต้องมีการกำหนดมาตรฐานของศูนย์ฯ และทำให้การบริหารจัดการศูนย์ฯ มีประสิทธิภาพ และมีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด การมีมาตรฐาน คือ การดำเนินกิจกรรมและภารกิจต่างๆ ทั้งด้านวิชาการและการบริการ และการจัดการได้สร้างความมั่นใจให้ผู้รับบริการ ทั้งผู้รับบริการโดยตรง คือ ผู้เรียน ผู้ปกครอง และผู้รับบริการทางอ้อมคือ ประชาชน และสังคมโดยรวม ว่าการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีประสิทธิภาพและทำให้ผู้เรียนมีคุณภาพหรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามมาตรฐานการศึกษาที่ได้กำหนดไว้ การมีมาตรฐานเป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการ “ป้องกัน” ไม่ให้เกิดการทำงานที่ไม่มี

^{๑๐} นางศรีนวล ลักกิตโร (ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม), นายเอกสิทธิ์ คล้ายแดง (นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ), รวม ศพอ. ทั่วประเทศ ปี ๒๕๕๙, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา ฐานการณ ทาวเวอร์ ชั้น ๑๕-๑๖), ข้อมูลรวมสถิติจากเอกสาร วันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๕๙. (อึดสำเนา)

^{๑๑} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

^{๑๒} พระเทพโสภณ (ประยูร ธรรมจิตโต), การคณะสงฆ์ กับ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐-๒๑.

^{๑๓} สมศักดิ์ บุญปู, ผศ.ดร., พระสงฆ์กับการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓๓๗.

ประสิทธิภาพ และเกิดผลผลิตที่ไม่มีคุณภาพ ไม่ได้มาตรฐาน^{๑๔} ตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ ในการบริหารจัดการศึกษาจำเป็นอาศัยผู้มีความรู้ที่จะต้องวางแผนให้สอดคล้องกับความคาดหวังของสังคมที่ได้พาบุตรหลานมาศึกษาเหล่าเรียนหลักพระพุทธรศาสนา ซึ่งเป็นหนทางเลือกของผู้ปกครองที่คาดหวังว่าจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเด็กและเยาวชนให้เป็นคนดีตามหลักพระพุทธรศาสนา

จากหลักการและเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับ “รูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม” ผ่านกระบวนการใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน และการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทความรับผิดชอบได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ด้านทางครอบครัว และสังคม ให้มีจิตสำนึกทางศีลธรรมและคุณธรรมจากทุกฝ่ายในการดำเนินการ โดยต้องเริ่มจากสถาบันครอบครัวสานต่ออย่างสถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนาที่มีบทบาทสำคัญในเรื่องการปลูกฝังศีลธรรมและคุณธรรมอันดีงามให้กับนักเรียน และพัฒนาให้เด็กและเยาวชนของชาติให้มีคุณธรรมจริยธรรมในสังคม ดังนั้น พระสงฆ์จึงต้องมีบทบาทสำคัญเพิ่มมากขึ้นแก่เด็กและเยาวชน ในรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม ต่อไป

๑.๒ คำถามวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาศักยภาพด้านการเสริมสร้างคุณธรรมของศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม ว่าเป็นอย่างไร

๑.๒.๑ เพื่อพัฒนากิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียนในศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดนครปฐม ว่าเป็นอย่างไร

๑.๒.๓ เพื่อถอดบทเรียนและเสนอรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม ว่าเป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๓.๑ เพื่อศึกษาศักยภาพด้านการเสริมสร้างคุณธรรมของศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม

๓.๒ เพื่อพัฒนากิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียนในศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดนครปฐม

๓.๓ เพื่อถอดบทเรียนและเสนอรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม

^{๑๔} กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, แนวทางการดำเนินงานโครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ ปีงบประมาณ ๒๕๕๔, หน้า ๔๘.

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม” ได้กำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ ดังนี้

๑.๓.๑ ด้านพื้นที่

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม

๑.๓.๒ ด้านเนื้อหา การศึกษาครั้งนี้ครอบคลุมเนื้อหา คือ

ผู้ศึกษาจะทำการพัฒนาการเสริมสร้างคุณธรรมให้กับนักเรียน และปัจจัยในรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรท้องถิ่น ได้แก่ ผู้เรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม ในช่วงระยะเวลาที่ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการศึกษาในครั้งนี้

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านเวลา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้เวลาประมาณ ๑๒ เดือน ระหว่างเดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗ ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๖๗

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

รูปแบบ หมายถึง วิธีการในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษาของพระธรรมวิทยากร สังกัดกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม แก่ผู้เรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม

การส่งเสริม หมายถึง การสนับสนุนและส่งเสริมให้แก่ผู้เรียนได้รับการฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนดีของสังคม ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม

คุณธรรม หมายถึง ข้อปฏิบัติหรือการกระทำของผู้เรียนที่ถูกต้องและดีงามเป็นลักษณะที่ต้องการของสังคมก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและนักเรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม

การส่งเสริมคุณธรรม หมายถึง การถ่ายทอดวิธีการและหลักการด้านคุณธรรมของผู้เรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม ผ่านกระบวนการทั้ง ๙ ด้าน คือ ๑) การให้คำปรึกษา ๒) การสนทนาธรรม/บรรยายธรรม ๓) การให้การอบรมเยาวชนในสถานศึกษานั้น ๆ ๔) การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ๕) การร่วมกับสถานศึกษาจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน ๖) การจัดทำทะเบียนผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๗) การ

พัฒนาเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เรียน ๘) การจัดค่ายคุณธรรม และ ๙) การประเมินผลกลุ่มเป้าหมายร่วมกับสถานศึกษา

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนไขความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และการกระทำ แก่ผู้เรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ หมายถึง ศูนย์ที่พระสงฆ์ได้จัดตั้งขึ้นมาเป็นการจัดการศึกษา ส่งเคราะห์นอกระบบโรงเรียน ให้การศึกษาอบรมประชาชนซึ่งกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่เป็นเด็กและเยาวชนที่กำลังอยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีจุดมุ่งหมายให้เด็กและเยาวชนรู้จักใช้เวลาว่างตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๖.๑ ทำให้ทราบถึงศักยภาพด้านการเสริมสร้างคุณธรรมของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม

๑.๖.๒ ทำให้ทราบถึงพัฒนากิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียนในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดนครปฐม

๑.๖.๓ ทำให้ทราบถึงถอดบทเรียนและเสนอรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม

๑.๖.๔ ทำให้ทราบถึงรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์หลักพุทธธรรมกับแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม รวมถึงช่วยให้เข้าใจชีวิตได้ และนำไปสู่การดำเนินชีวิตในทิศทางที่ถูกต้องได้

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทที่ ๒ นี้ ผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์เรื่อง "รูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม" นี้ มีการค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องแหล่งเรียนรู้ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดในการดำเนินวิจัย โดยมีประเด็นในการศึกษาวิเคราะห์ ดังนี้ คือ

- ๑) แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบ
- ๒) แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างคุณธรรม
- ๓) แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- ๔) แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
- ๕) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๖) กรอบแนวคิดในการวิจัย
ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบ

แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ยึดหลักการของรูปแบบของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม โดยมีประเด็นในการศึกษาวิเคราะห์ ดังนี้ คือ ๑) นิยามและความหมายของคำว่า “รูปแบบ” ๒) ประเภทของรูปแบบ ๓) องค์ประกอบของรูปแบบ ๔) คุณลักษณะของรูปแบบที่ดี ๕) การพัฒนารูปแบบ และ ๖) การตรวจสอบรูปแบบ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ นิยามและความหมายของคำว่า “รูปแบบ”

นักวิชาการหลายท่านได้ให้นิยามและความหมายของคำว่า “รูปแบบ” ว่าหมายถึงแบบจำลองอย่างง่าย ๆ ในเรื่องปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้เสนอได้ศึกษาและพัฒนาขึ้นเพื่ออธิบายปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งและควรแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันด้วย^๑

---

^๑ศุภลักษณ์ เศษระพานิช, การนำเสนอรูปแบบการบริหารคุณภาพแบบเบ็ดเสร็จในโรงเรียนเอกชนประเภทสามัญศึกษา, (พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕.

บุญชม ศรีสะอาด ได้ให้ความหมายของคำว่า “รูปแบบ” ไว้ว่า โครงสร้างที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบหรือตัวแปรต่าง ๆ สามารถใช้รูปแบบอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีในปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือในรูปแบบต่าง ๆ อธิบายถึงลำดับขั้นตอนขององค์ประกอบหรือกิจกรรมในระบบ^๒

ศิริชัย กาญจนวาสี และคณะ ได้ให้ความหมายของคำว่า “รูปแบบ” ไว้ว่า รูปแบบอาจเป็นเพียง การจำลองของจริงหรืออาจมีลักษณะเป็นทฤษฎี หรืออาจเป็นการเชื่อมโยงทฤษฎีสู่รูปธรรมของการปฏิบัติได้^๓

ทิตินา แชมณี ได้ให้ความหมายของคำว่า “รูปแบบ” ไว้ว่า ตัวแทนที่สร้างขึ้นเพื่ออธิบายพฤติกรรมของลักษณะบางประการของสิ่งที่เป็นจริงอย่างหนึ่ง หรือเป็นเครื่องมือทางความคิดที่บุคคลใช้ในการหาความรู้ความเข้าใจปรากฏการณ์^๔

ขวัญณา สุขคร ได้ให้ความหมายของคำว่า “รูปแบบ” ไว้ว่า แบบจำลองอย่างง่ายหรือย่อส่วนของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้เสนอรูปแบบดังกล่าวได้ศึกษาและพัฒนาขึ้นมาเพื่อแสดงหรืออธิบายปรากฏการณ์ให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นหรือในบางกรณีอาจจะใช้ประโยชน์ในการทำนายปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้น ตลอดจนอาจใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปเป็นสิ่งที่สร้างหรือพัฒนาขึ้นจากแนวคิดทฤษฎี ที่ได้ศึกษามาของผู้สร้างเองเพื่อถ่ายทอดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบโดยใช้สื่อที่ทำให้เข้าใจได้ง่าย กระชับ ถูกต้อง และสามารถตรวจสอบเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์จริงได้ การพัฒนารูปแบบจึงเป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นที่จะนำผลการวิจัยมาปรับปรุง เปลี่ยนแปลง เพิ่มคุณภาพ ประสิทธิภาพ การทำงานปกติในองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ โดยอาศัยยุทธศาสตร์ วิธีการหรือเทคนิคต่าง ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะธรรมชาติของงานหรือหน่วยงานนั้น ๆ^๕

Nadler ได้ให้ความหมายของคำว่า “รูปแบบ” รูปแบบเป็นการนำทฤษฎีแนวทางกรอบแนวคิดมาพัฒนา เพื่อให้สามารถแปลความหมายของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้^๖

^๒บุญชม ศรีสะอาด, *วิจัยเบื้องต้น*. พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาสน์, ๒๕๔๗), หน้า ๔๑-๔๗.

^๓ศิริชัย กาญจนวาสี และคณะ, *รายงานวิจัยโครงการวิจัยรูปแบบของระบบการบริหารจัดการศึกษาแบบบูรณาการสำหรับเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๘), หน้า ๓๒.

^๔ทิตินา แชมณี, *ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒๓.

^๕ขวัญณา สุขคร, *ความหมายของการวิจัย*, (ลำปาง : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ศูนย์ลำปาง, ๒๕๕๔), หน้า ๗๔.

^๖Nadler, L., *Designing Training Programs : The Critical Events Model*. Reading. (Massachusetts : Addison Wesley, 1982), p. 182.

ถวัลย์รัฐ วรเทพพิพิงษ์ ได้ให้ความหมายของคำว่า “รูปแบบ” ไว้ว่า ชุดของทฤษฎีที่ผ่านการทดสอบความแม่นยำและความน่าเชื่อถือสามารถระบุและพยากรณ์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยวิธีทางคณิตศาสตร์หรือทางสถิติได้ด้วย^๗

Tosi, H.L. and Carroll, S.J. ได้ให้ความหมายของคำว่า “รูปแบบ” ไว้ว่า รูปแบบเป็นนามธรรมของจริงหรือภาพจำลองของสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งอาจจะตั้งแต่ว่ารูปแบบง่ายไปจนถึงรูปแบบที่มีความสลับซับซ้อนมาก ๆ และมีทั้งรูปแบบเชิงกายภาพที่เป็นแบบจำลองของวัตถุ^๘

Raj, M.P. ได้ให้ความหมายของคำว่า “รูปแบบ” ไว้ว่า รูปแบบไม่ถือว่าเป็นรูปของความจริงของปรากฏการณ์ซึ่งแสดงด้วยข้อความจำนวนหรือภาพด้วยการลดทอนเวลาและที่สะท้อนให้เข้าใจความจริงของปรากฏการณ์ได้ดียิ่งขึ้นหรือตัวแทนของการใช้แนวความคิดของโปรแกรมที่กำหนดเฉพาะ^๙

สุบรรณ พันธวิศวาส และชัยวัฒน์ ปัญญาพงษ์ ได้ให้ความหมายของคำว่า “รูปแบบ” ไว้ว่า รูปย่อที่เลียนแบบความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยจัดระบบความคิดในเรื่องนั้นให้ง่ายขึ้นและเป็นระเบียบสามารถเข้าใจลักษณะสำคัญของปรากฏการณ์นั้นได้^{๑๐}

ศิริชัย กาญจนวาสี ได้ให้ความหมายของคำว่า “รูปแบบ” ไว้ว่า รูปแบบอาจเป็นเพียงการจำลองของจริงหรืออาจเป็นทฤษฎีหรืออาจเป็นการเชื่อมโยงทฤษฎีสู่รูปธรรมของการปฏิบัติงาน^{๑๑}

เยาวดี วิบูลย์ศรี ได้ให้ความหมายของคำว่า “รูปแบบ” ไว้ว่า วิธีการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ถ่ายทอดความคิดความเข้าใจและจินตนาการที่มีต่อสิ่งใด ๆ ให้ปรากฏโดยใช้การสื่อสารที่เข้าใจได้ง่าย เช่น ภาพวาด ภาพเหมือน แผนที่หรือสมการทางคณิตศาสตร์ โดยสามารถนำเสนอประเด็นต่าง ๆ ได้กระชับภายใต้หลักการอย่างมีระบบ^{๑๒}

นอกจากนี้ Good ได้รวบรวมความหมายของรูปแบบไว้ ๔ ความหมาย คือ

๑) เป็นแบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำ

๒) เป็นตัวอย่างเพื่อการเรียนเช่นตัวอย่างในการออกเสียงภาษาต่างประเทศเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนเป็นต้น

^๗ ถวัลย์รัฐ วรเทพพิพิงษ์, การกำหนดและวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ : ทฤษฎีและการประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร : เสมาธรรม, ๒๕๔๐), หน้า ๒๑-๒๓.

^๘ Tosi, H.L. and Carroll, S.J., *Management*. (New York : John Wiley & Sons, ๑๙๘๒), p. ๑๖๓.

^๙ Raj, M.P., *Criteria for a Model for the Integration of Environment Education Into the Echool Curriculum of the Northern Province*. (Sout Africa : Doctoral dissertatior University of South Africa, ๒๐๐๒), p. ๒๔๓.

^{๑๐} สุบรรณ พันธวิศวาส และชัยวัฒน์ ปัญญาพงษ์, *ระเบียบวิธีเชิงปฏิบัติ*, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๗๗.

^{๑๑} ศิริชัย กาญจนวาสี, *ทฤษฎีการประเมิน*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๗.

^{๑๒} เยาวดี วิบูลย์ศรี, *การประเมินโครงการ : แนวคิดและแนวปฏิบัติ*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๕๙.

- ๓) เป็นแผนภูมิหรือรูปสามมิติซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลักการหรือแนวคิด
 ๔) เป็นชุดของปัจจัยหรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันซึ่งรวมกันเป็นตัวประกอบและเป็นสัญลักษณ์ทางระบบสังคมอาจจะเขียนออกเป็นสูตรทางคณิตศาสตร์หรือบรรยายเป็นภาษาก็ได้^{๑๓}

๒.๑.๒ ประเภทของรูปแบบ

นักวิชาการได้กล่าวถึงประเภทของรูปแบบไว้หลากหลาย โดยมีการแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท ได้แก่

๑) รูปแบบเชิงเปรียบเทียบ (Analogue Model) เป็นรูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปมัยเทียบเคียงปรากฏการณ์ ซึ่งเป็นรูปธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม เช่น รูปแบบในการทำนายจำนวนนักเรียนที่จะเข้าสู่ระบบโรงเรียน ซึ่งอนุมานแนวคิดมาจากการเปิดน้ำเข้าและปล่อยน้ำออกจากถัง นักเรียนที่จะเข้าสู่ระบบเปรียบเทียบกับน้ำที่เปิดออกจากถัง

๒) รูปแบบเชิงภาษา (Semantic Model) เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิ หรือรูปภาพ เพื่อให้เห็นโครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบ และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของปรากฏการณ์นั้น

๓) รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ (Mathematical Model) เป็นรูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์เป็นสื่อในการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ รูปแบบประเภทนี้นิยมใช้กันทั้งในสาขาจิตวิทยาและศึกษาศาสตร์ รวมทั้งการบริหารการศึกษาด้วย

๔) รูปแบบเชิงสาเหตุ (Causal Model) เป็นรูปแบบความคิดที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ของสภา ๒ ประเภท ได้แก่

๔.๑) รูปแบบเชิงปฏิบัติ (Practical Model) รูปแบบประเภทนี้เป็นแบบจำลองทางกายภาพ เช่น แบบจำลองรถยนต์ เครื่องบิน ภาพจำลอง

๔.๒) รูปแบบเชิงทฤษฎี (Theoretical Model) เป็นแบบจำลองที่สร้างขึ้นจากกรอบความคิดที่มีทฤษฎีเป็นพื้นฐาน ตัวทฤษฎีเองไม่ใช่รูปแบบหรือแบบจำลองเป็นตัวช่วยให้เกิดรูปแบบที่มีโครงสร้างต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กัน^{๑๔}

สำหรับรูปแบบตามแนวคิด หลักการหรือทฤษฎีซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบนี้ ๆ และได้แบ่งกลุ่มรูปแบบการสอนเอาไว้ ๔ รูปแบบ ได้แก่

๑) Information – Processing Model เป็นรูปแบบที่ยึดหลักความสามารถในกระบวนการประมวลผลข้อมูลของผู้เรียน และแนวทางในการปรับปรุงบริหารจัดการกับข้อมูลให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๒) Personal Model เป็นรูปแบบที่จัดไว้ในกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลและการพัฒนาบุคคลเฉพาะราย โดยมุ่งเน้นกระบวนการที่แต่ละบุคคลจัดระบบและปฏิบัติต่อสรรพสิ่งทั้งหลาย

๓) Social Interaction Model เป็นรูปแบบที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและบุคคลต่อสังคม

^{๑๓} Good, C.V. *Dictionary of Education*, (New York : McGraw-Hill, ๑๙๗๓), p.๓๗๕.

^{๑๔} Steiner, E.Z. *Edocology*, (Sydney : NSW, 1990), p. 164.

๔) Behavior Model เป็นรูปแบบที่ใช้องค์ความรู้ด้านพฤติกรรมศาสตร์เป็นหลักในการพัฒนา รูปแบบ จุดเน้นสำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สังเกตได้มากกว่าการพัฒนาโครงสร้างทางจิตวิทยาและพฤติกรรมที่ไม่สามารถสังเกตได้^{๑๔}

จากประเภทของรูปแบบ รูปแบบมีหลายประเภทด้วยกัน ในแต่ละสาขาก็มีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป เช่น รูปแบบทางการศึกษาและสังคมศาสตร์ ได้แบ่งออกเป็น รูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปไมยเทียบเคียงปรากฏการณ์ซึ่งเป็นรูปธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม รูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษาแผนภูมิ รูปภาพ รูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์เป็นสื่อในการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ และรูปแบบที่นำเอา ตัวแปรต่าง ๆ มาสัมพันธ์กันเชิงเหตุและผลที่เกิดขึ้น เป็นต้น

๒.๑.๓ องค์ประกอบของรูปแบบ

นักวิชาการด้านตะวันตก ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับองค์ประกอบของรูปแบบไว้ว่าการที่จะระบุว่ารูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง จะต้องประกอบด้วยรายละเอียดมากน้อยเพียงใดจึงจะเหมาะสมและรูปแบบการควรมีองค์ประกอบอะไรบ้างไม่ได้มีข้อกำหนดที่แน่นอนทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์นั้นๆ^{๑๕} องค์ประกอบของรูปแบบการบริหารว่ามีอยู่สองส่วน ได้แก่ วัตถุประสงค์ของรูปแบบ และกลไกของรูปแบบซึ่งเป็นตัวจักรในการทำหน้าที่ของรูปแบบเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของรูปแบบ โดยมีบริบทเป็นเงื่อนไข องค์ประกอบของรูปแบบบริหารควรครอบคลุมลักษณะสำคัญของการบริหารในประเด็นต่อไปนี้

๑) องค์ประกอบการบริหารควรมีกลไกตัดสินใจในการบริหาร หมายถึงระบบข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ ระบบและรูปแบบการตัดสินใจในการบริหารงานในองค์การ

๒) องค์ประกอบการบริหารควรมีกลไกการบริหารภายใน หมายถึง ระบบงาน และระบบคนในองค์การ การไหลเวียนของงาน ขอบเขต อำนาจหน้าที่ และความสัมพันธ์ของหน่วยงานย่อยในองค์การ และกระบวนการบริหารงานทั้งในระดับองค์การและหน่วยงานย่อยในองค์การ

๓) องค์ประกอบการบริหารควรมีกลไกการบริหารความสัมพันธ์ภายนอก หมายถึง ระบบงาน อำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบของหน่วยงาน กำหนดขอบเขตหน่วยงานและบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้อง กำหนดกระบวนการและวิธีการดำเนินงานความสัมพันธ์กับหน่วยงานและบุคคลภายนอก

๔) องค์ประกอบการบริหารควรมีกลไกการบริหาร การตรวจสอบผลการดำเนินงานขององค์การ และการปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้องค์การมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น

๕) องค์ประกอบการบริหารควรมีกลไกการบำรุงและพัฒนาทรัพยากรขององค์การโดยเฉพาะทรัพยากรทางเทคโนโลยีและทรัพยากรบุคคล^{๑๖}

^{๑๔}Joyce, B. and Weil, M., **Model of Teaching**, (New York : Prentice-Hall, 1996), p. 203.

^{๑๖}Bardo, J.W. and Hartman, J.J., **Urban Society : A Systematic Introduction**. (U.S.A. : F.E. Peacock, 1982), p. 9.

^{๑๗}สมาน อัครภูมิ. การศึกษาและการสังเคราะห์รูปแบบการบริหารสถานศึกษาการพัฒนาคณะกรรมการสถานศึกษา และสถานศึกษาเครือข่ายของผู้บริหารสถานศึกษาดั้งแบบ รุ่นที่ ๑. (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๔๙.

นอกจากนี้ บราวน์ และโมเบอร์ก (Brown & Moberg) ได้เสนอองค์ประกอบของรูปแบบว่ามี ๕ องค์ประกอบ คือ สภาพแวดล้อม (Environment) เทคโนโลยี (Technology) โครงสร้าง (Structure) กระบวนการจัดการ (Management Process) และการตัดสินใจสั่งการ (Decision Making)^{๑๘}

จากองค์ประกอบของรูปแบบสรุปได้ว่าองค์ประกอบของรูปแบบขึ้นอยู่กับตัวแปร ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับที่ผู้เสนอกำลังศึกษา อาจขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์ หรือออกแบบแนวคิด ทฤษฎีและหลักการ พื้นฐานในการกำหนดรูปแบบแต่ละรูปแบบนั้น ๆ เป็นหลัก

๒.๑.๔ คุณลักษณะของรูปแบบที่ดี

คุณลักษณะของรูปแบบที่ดีที่สำคัญมี ๓ ประการ ได้แก่

๑) รูปแบบจะต้องเป็นที่รวมของแนวความคิดและแสดงถึงความสัมพันธ์ต่างๆของความคิดซึ่งไม่เพียงแต่จะสามารถตอบปัญหาที่เคยมีมาก่อนเท่านั้นแต่จะต้องสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาได้อีกด้วย

๒) ในโครงสร้างของแนวความคิดและความสัมพันธ์ดังกล่าวจะต้องสามารถปฏิบัติและวางอยู่ในรูปแบบขององค์กรได้และหมายความว่าแนวความคิดและความสัมพันธ์ไม่เพียงแต่สามารถชี้แนวทางให้เกิดความเข้าใจเท่านั้นขอแต่สามารถติดตามตรวจสอบได้อีกด้วย

๓) รูปแบบนั้นจะต้องยึดหลักการและอยู่บนพื้นฐานทางการบริหารหรือผลงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารภายใต้แนวความคิดและความสัมพันธ์ดังกล่าว^{๑๙}

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารูปแบบนั้นจะมีมากมายหลายรูปแบบแต่รูปแบบที่สามารถใช้ประโยชน์ได้นั้นควรมีการจัดทำรูปแบบที่มีพร้อมกำหนดประกอบหลักสำคัญใหญ่ ๆ ๔ ประการ ได้แก่

๑) รูปแบบการประกอบด้วยความสัมพันธ์มีโครงสร้างมากกว่าความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันรวมรวม

๒) รูปแบบควรใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ผลที่เกิดขึ้นซึ่งสามารถถูกตรวจสอบได้โดยการสังเกตที่เป็นไปได้ในการที่จะทดสอบรูปแบบบนพื้นฐานของข้อมูลเชิงประจักษ์ได้

๓) รูปแบบควรระบุหรือชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษาดังนั้นรูปแบบควรจะเป็นเครื่องมือในการพยากรณ์ได้แล้วควรใช้อธิบายปรากฏการณ์ได้อีกด้วย

๔) รูปแบบควรเป็นเครื่องมือในการสร้างนวัตกรรมที่ค้นใหม่และสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่ซึ่งเป็นการขยายในเรื่องที่กำลังศึกษา^{๒๐}

^{๑๘}Brown, W. B., & Moberg, D. J. *Organization Theory and Management : Approach*. (New York : John Wiley and Sons, 1980), pp. 357-358.

^{๑๙}Brown, W.B. and Moberg, D.J., *Organization Theory and Management : A Macro Approach*, (New York : John Wiley and Sons, 1980), pp. 16-17.

^{๒๐}Keeves P.J., *Educational Research, Methodology and Measurement : An International Handbook*. (Oxford : Pergamon Press, 1988), p.560.

๒.๑.๕ การพัฒนารูปแบบ

การพัฒนารูปแบบนั้นไม่มีข้อกำหนดที่แน่นอนตายตัว โดยทั่วไปการพัฒนารูปแบบ จะเริ่มต้นจากการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่จะสร้าง หรือต้องการที่จะพัฒนารูปแบบให้ชัดเจน จากนั้นจึงกำหนดหลักการและองค์ประกอบของรูปแบบที่จะพัฒนา แล้วสร้างรูปแบบขึ้น แล้วนำไปตรวจสอบหาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ หรือทดลองใช้ต่อไป^{๑๑} แนวคิดและแนวทางในการพัฒนารูปแบบไว้ได้แก่

๑) การศึกษารูปแบบ หมายถึง การศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับหลักการและข้อมูลพื้นฐานประกอบการสร้างรูปแบบซึ่งอาจจะดำเนินการได้โดยวิธีสำรวจความคิดเห็นหรือการศึกษาภาคสนาม

๒) การนำเสนอรูปแบบ ผู้วิจัยต้องออกแบบและนำเสนอรูปแบบใหม่ เพื่อให้ได้รูปแบบที่ดีกว่าที่เป็นอยู่ ในขั้นนี้ยังไม่ต้องทดลองใช้รูปแบบ เพียงแต่จัดโอกาสนำเสนอเพื่อพิจารณาของผู้เกี่ยวข้อง เช่น การนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อพิจารณาและประเมินในรูปของแบบสอบถาม หรือการประชุมสัมมนา การนำรูปแบบให้ผู้ปฏิบัติประเมินความเป็นไปได้ตลอดจนการให้ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ

๓) การพัฒนารูปแบบ หมายถึง การวิจัยที่ผู้วิจัยต้องการดำเนินการทั้งสามส่วน คือ การศึกษารูปแบบ การออกแบบรูปแบบใหม่ การนำรูปแบบใหม่ไปทดลองใช้ในสถานการณ์จริงส่วนจะมีการใช้ที่รอบขึ้นอยู่กับโครงการวิจัย และทำการรายงานผลการทดลองใช้^{๑๒}

นอกจากนี้ หลักการเพื่อกำกับการสร้างรูปแบบไว้ ๔ ประการ คือ

๑) รูปแบบควรประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้าง (ของตัวแปร) มากกว่าความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงธรรมดา อย่างไรก็ตามความเชื่อมโยงแบบเส้นตรงแบบธรรมดาทั่วไปนั้นก็มีประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาวิจัยในช่วงต้นของการพัฒนารูปแบบ

๒) รูปแบบควรใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ผลที่จะเกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบได้ สามารถตรวจสอบได้โดยการสังเกตและหาข้อมูลสนับสนุนด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ได้

๓) รูปแบบควรจะต้องระบุหรือชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษา ดังนั้นนอกจากรูปแบบจะเป็นเครื่องมือในการพยากรณ์ได้ ควรใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ได้ด้วย

๔) นอกจากคุณสมบัติต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว รูปแบบควรเป็นเครื่องมือในการสร้าง มโนทัศน์ใหม่ และการสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่ สำหรับ การที่จะพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมได้นั้น ต้องมีขั้นตอนการพัฒนาได้ ๕ ขั้นตอน ดังนี้

๔.๑) ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับหัวข้อเรื่องที่ต้องการนำมาพัฒนาเป็นรูปแบบ

^{๑๑} ดิเรก วรรณเศียร, “การพัฒนาแบบจำลองแบบสมบูรณในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน สำหรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕)

^{๑๒} สมาน อัสวภูมิ, การศึกษาและการสังเคราะห์รูปแบบการบริหารสถานศึกษา การพัฒนาคณะกรรมการสถานศึกษา และสถานศึกษาเครือข่ายของผู้บริหารสถานศึกษาดั้งแบบ รุ่นที่ ๑. (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๔๙.

๔.๒) นำแนวคิดสำคัญของข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ มากำหนดหลักการเป้าหมายและองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เห็นว่าสำคัญและจำเป็น อันจะทำให้รูปแบบมีประสิทธิภาพมากขึ้น รวมทั้งกำหนดทิศทาง ลำดับความสำคัญและรายละเอียดขององค์ประกอบเหล่านั้น

๔.๓) กำหนดแนวทางในการนำรูปแบบไปใช้เป็นการให้รายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการเงื่อนไขต่าง ๆ ในการนำรูปแบบไปใช้

๔.๔) การประเมินรูปแบบ เป็นขั้นทดสอบความมีประสิทธิภาพของรูปแบบที่สร้างขึ้น โดยปฏิบัติ ๒ ประการ คือ การประเมินความเป็นไปได้ในเชิงทฤษฎีซึ่งเป็นการประเมินความสอดคล้องภายในระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ โดยผู้เชี่ยวชาญด้านรูปแบบและด้านการเรียนการสอนทั้งในทฤษฎีและการนำไปปฏิบัติ และการประเมินความเป็นไปได้ในเชิงปฏิบัติการ ซึ่งเป็นการนำรูปแบบที่พัฒนาขึ้นไปใช้ในสถานการณ์จริง

๔.๕) การปรับปรุงรูปแบบ แบ่งออกเป็น ๒ ระยะ คือ ระยะก่อนการนำรูปแบบไปทดลองใช้ การปรับปรุงรูปแบบระยะนี้ใช้ข้อมูลจากการประเมินความเป็นไปได้เชิงทฤษฎีของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติมากขึ้น และระยะที่สอง เป็นการปรับปรุงรูปแบบการสอนโดยใช้ข้อมูลจากผลการทดลองใช้ ซึ่งการปรับปรุงรูปแบบการสอนและนำไปทดลองซ้ำอาจทำได้หลายครั้งจนกว่าจะได้ผลเป็นที่น่าพอใจ^{๒๓}

เมื่อรูปแบบมีหลาย ๆ ลักษณะดังกล่าวมาแล้วนั้น ในการสร้างหรือพัฒนารูปแบบก็ต้องขึ้นอยู่กับการตัดสินใจที่เหมาะสมของรูปแบบ หรือโมเดลที่เลือกใช้อาจพิจารณาได้จากการวิเคราะห์ความสอดคล้องระหว่างปรัชญา หรือแนวคิดของรูปแบบการประเมินกับประเด็นปัญหาของสิ่งที่ต้องการประเมิน ในปัจจุบันนี้การพัฒนารูปแบบใดก็ตามได้ดำเนินไปอย่างไม่หยุดยั้งเมื่อรูปแบบที่ใช้อยู่นั้นค่อนข้างล้าสมัยหรือไม่สามารถตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ที่วางไว้จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาขึ้นเพื่อให้รูปลักษณ์มีความสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น^{๒๔} โดยมีขั้นตอนในการพัฒนาระบบไว้ได้แก่

๑) การวิเคราะห์ระบบ (System analysis) หมายถึงการวิเคราะห์องค์ประกอบของปัจจัยนำเข้ากระบวนการรวมทั้งผลผลิตของระบบนั้นๆให้ชัดเจน

๒) การออกแบบระบบ (System design) หมายถึง การออกแบบองค์ประกอบของระบบในปัจจัยนำเข้ากระบวนการและผลผลิตให้มีคุณภาพมากที่สุดเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพขององค์กรและสภาพแวดล้อมที่ใช้ระบบนั้นๆ

๓) การทดสอบระบบ (System testing) หมายถึง การนำระบบที่ออกแบบไปทดสอบโดยการทดลองใช้ระบบในสถานการณ์จำลองหรือในสถานการณ์จริงเพื่อทดสอบดูว่าระบบนั้นมีคุณภาพหรือไม่มีข้อบกพร่องในองค์ประกอบอะไรจะได้ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น^{๒๕}

^{๒๓} Joyce, B. and Weil, M., **Model of Teaching**, (New York : Prentice-Hall, 1996), p. 197

^{๒๔} ศิริชัย กาญจนวาสี, **ทฤษฎีการประเมิน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๘.

^{๒๕} Kendall, K.E. and Kendall, J.E., **Systems Analysis and Design**, (New York : Prentice Hall, 2005), p. 389.

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการที่กล่าวถึงการพัฒนารูปแบบนั้นอาจกระทำได้ ๒ ขั้นตอนคือ

๑) การสร้างหรือการพัฒนารูปแบบผู้วิจัยจะสร้างหรือพัฒนารูปแบบขึ้นมาก่อนเป็นรูปแบบตามสมมติฐานโดยการศึกษาค้นคว้าทฤษฎีแนวความคิดรูปแบบที่มีผู้พัฒนาไว้ในเรื่องเดียวกันหรือเรื่องอื่น ๆ และผลการศึกษาหรือผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์สภาพสถานการณ์ต่างๆซึ่งจะช่วยให้สามารถกำหนดองค์ประกอบหรือตัวแปรต่าง ๆ ภายในรูปแบบรวมทั้งลักษณะความสัมพันธ์ต่างๆระหว่างองค์ประกอบตัวแปรนั้นลำดับก่อนหลังของแต่ละองค์ประกอบในรูปแบบในการพัฒนารูปแบบนั้นจะต้องใช้หลักเหตุผลเป็นรากฐานสำคัญและการศึกษาค้นคว้าซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนารูปแบบเป็นอย่างดีผู้วิจัยอาจจะคิดโครงสร้างของรูปแบบขึ้นก่อนปรับปรุงโดยอาศัยข้อเสนอแนะจากการศึกษาค้นคว้าทฤษฎีแนวความคิดรูปแบบหรือผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องหรือทำการศึกษารูปแบบขึ้นเป็นโครงสร้างของรูปแบบก็ได้ หัวใจสำคัญของขั้นตอนนี้ขึ้นอยู่ที่การเลือกเฟ้นองค์ประกอบในรูปแบบเพื่อให้ได้รูปแบบที่เหมาะสมผู้วิจัยควรกำหนดหลักการการพัฒนารูปแบบอย่างชัดเจนเช่นเป็นรูปแบบที่ไม่ซับซ้อนสามารถนำไปปฏิบัติได้ง่ายตัวแปรในรูปแบบมีน้อยตัวแต่สามารถอธิบายผลได้มากในการวิจัยบางเรื่องจำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความถูกต้องเหมาะสม

๒) การทดสอบความเที่ยงตรงของรูปแบบหลังจากที่ได้พัฒนารูปแบบในขั้นต้นจำเป็นต้องทดสอบความเที่ยงตรงของรูปแบบดังกล่าว เพราะว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นนั้นถึงแม้ว่าจะพัฒนาโดยมีรากฐานจากทฤษฎีแนวความคิดรูปแบบของผู้อื่น และผลการวิจัยที่ผ่านมาหรือแม้กระทั่งได้รับการถ่วงดุลจากผู้เชี่ยวชาญแล้วก็ตามแต่ ก็เป็นเพียงรูปแบบตามสมมติฐานซึ่งจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลในสถานการณ์จริงหรือทำการทดลองนำไปใช้ในสถานการณ์จริงเพื่อทดสอบดูว่ามีความเหมาะสมหรือไม่^{๒๖}

สำหรับการพัฒนาจากระบบหรือการพัฒนาระบบโดยมีขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

๑) การวิเคราะห์ระบบเป็นวิธีการระบุส่วนประกอบองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้งหลายที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบภายในระบบกับองค์ประกอบภายนอก การจัดเรียงองค์ประกอบ ทรัพยากรที่ต้องใช้กลุ่มเป้าหมายของผู้ใช้ระบบภารกิจที่จะต้องดำเนินการและผลผลิตหรือบริการที่จะเสนอแก่กลุ่มเป้าหมายในการวิเคราะห์ระบบผู้วิเคราะห์ระบบมีกิจกรรมที่ต้องวิเคราะห์ ได้แก่

- ๑.๑) วิเคราะห์ปณิธาน
- ๑.๒) วิเคราะห์จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์
- ๑.๓) วิเคราะห์หน้าที่
- ๑.๔) วิเคราะห์ภารกิจ
- ๑.๕) วิเคราะห์เครื่องมือหรือช่องทาง
- ๑.๖) วิเคราะห์วิธีการ
- ๑.๗) วิเคราะห์การตรวจสอบและการประเมิน

^{๒๖}บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยทางการวัดผลและประเมินผล, (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๔-๑๐๕.

๒) การสังเคราะห์ระบบเป็นการนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการสร้างระบบใหม่โดยการนำองค์ประกอบความสัมพันธ์ทิศทางและลำดับขั้นตอนของระบบใหม่

๓) การสร้างแบบจำลองระบบเป็นขบวนการสื่อสารระบบที่สร้างใหม่เพื่อให้ง่ายต่อการนำไปใช้ โดยการเขียนแบบจำลองใดแบบจำลองหนึ่ง ดังนี้

๓.๑) รูปภาพหรือหุ่นจำลองของจริงเช่นภาพวาดหุ่นจำลองเครื่องบิน เป็นต้น

๓.๒) แบบจำลองเปรียบเทียบเช่นนาฬิกาเป็นแบบจำลองของเวลาหรือสีแดงขาวน้ำเงินของธงชาติไทยเป็นแบบจำลองอุปมาอุปไมยของชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์ เป็นต้น

๓.๓) แบบจำลองสัญลักษณ์เช่นสัญลักษณ์ทางคณิตศาสตร์

๓.๔) แบบจำลองแนวคิดได้แก่แบบจำลองที่แทนด้วยแผนภูมิหรือแผนภาพในรูปแบบต่าง ๆ แบบจำลองระบบช่วยอธิบายขั้นตอนสำคัญของระบบช่วยในการสื่อสารให้ทราบขั้นตอนและการควบคุมและทำนายได้ว่าจะเกิดผลอะไรขึ้นเมื่อได้ดำเนินไปตามระบบ

๔) การทดสอบระบบเมื่อได้มีการพัฒนาระบบด้วยการกำหนดขั้นตอนและแสดงออกมาในรูปแบบของแบบจำลองเรียกได้ว่าเราได้ระบบใหม่ขึ้นเป็นตัวแต่ยังไม่สามารถใช้งานได้ตามวัตถุประสงค์นัดจัดระบบจึงจำเป็นที่จะต้องนำต้นแบบระบบไปทดสอบระบบในสถานการณ์จำลอง กล่าวคือนำระบบไปใช้ในสถานการณ์ใกล้เคียงความจริงแน่นอนหาสามารถนำไปทดลองในสถานการณ์จริงมีปัญหามากในด้านค่าใช้จ่ายเวลาและความเสี่ยงโดยเฉพาะระบบที่เกี่ยวข้องกับคนและทรัพย์สินนัดจัดระบบจึงทดสอบระบบในสถานการณ์จำลองแทน^{๒๗}

จากการพัฒนารูปแบบนี้ การพัฒนารูปแบบแบ่งออกเป็นตอนๆ ส่วนรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนว่ามีการดำเนินการอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะและกรอบแนวคิดซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบ

๒.๑.๖ การตรวจสอบรูปแบบ

การตรวจสอบรูปแบบจุดหมายที่สำคัญของการสร้างรูปแบบก็คือการทดสอบตรวจสอบรูปแบบนั้นด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ การตรวจสอบรูปแบบมีหลายวิธีซึ่งอาจใช้การวิเคราะห์จากหลักฐานถึงคุณลักษณะและเชิงปริมาณ โดยการตรวจสอบรูปแบบจากหลักฐานเชิงคุณลักษณะซึ่งอาจใช้ผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ตรวจสอบส่วนการตรวจสอบ Model จากหลักฐานเชิงปริมาณใช้เทคนิคเชิงสถิติซึ่งการตรวจสอบรูปแบบควรตรวจสอบคุณลักษณะ ๒ อย่าง คือ

๑) การตรวจสอบความมั่งคั่งของความสัมพันธ์ความเกี่ยวข้องและเหตุผลระหว่างตัวแปร

๒) การประมาณค่าพารามิเตอร์ของความสัมพันธ์ดังกล่าวซึ่งการประมาณค่านี้สามารถประมาณค่ากาลเวลากลุ่มตัวอย่างหรือสถานที่ได้หรืออ้างอิงจากกลุ่มตัวอย่างไปหาประชากรก็ได้โดยผล

^{๒๗} ชัยยงค์ พรหมวงศ์, การจัดการระบบการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๒.

การตรวจสอบสามารถนำไปสู่คำตอบ ๒ ข้อคือการสร้างรูปแบบใหม่และการปรับปรุงหรือพัฒนารูปแบบเดิม^{๒๘}

ในเรื่องเดียวกันนี้ Eisner ได้เสนอแนวคิดการตรวจสอบโดยการใช้ผู้ทรงคุณวุฒิในบางเรื่องที่ต้องการความละเอียดอ่อนมากกว่าการวิจัยในเชิงปริมาณ โดยเชื่อว่าการรับรู้ที่เท่ากันนั้นเป็นคุณสมบัติพื้นฐานของผู้รู้และได้เสนอแนวคิดการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิไว้ ได้แก่

๑) การประเมินโดยแนวทางนี้ไม่ได้เน้นผลสัมฤทธิ์ของเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ตามรูปแบบการประเมินจริง เป้าหมายการตอบสนองปัญหาและความต้องการของผู้เกี่ยวข้องตามรูปแบบการประเมินตอบสนองหรือกระบวนการตัดสินใจแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง แต่การประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิจะเป็นการวิเคราะห์วิจารณ์อย่างลึกซึ้งเฉพาะในประเด็นที่นำมาพิจารณา ซึ่งไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเสมอไป แต่อาจจะผสมผสานปัจจัยในการพิจารณาต่าง ๆ เข้าด้วยกันตามวิจรรย์ญาณของผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับคุณภาพประสิทธิภาพหรือความเหมาะสมของสิ่งที่ทำการประเมิน

๒) รูปแบบการประเมินที่เป็นความเชี่ยวชาญเฉพาะทางในเรื่องที่จะประเมินโดยที่พัฒนามาจากรูปแบบการวิจารณ์งานศิลป์ที่มีความละเอียดอ่อนลึกซึ้ง และต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญระดับสูงมาเป็นผู้วินิจฉัยเนื่องจากการวัดคุณค่าที่ไม่อาจประเมินด้วยเครื่องวัดใด ๆ ได้ และต้องใช้ความสามารถของผู้ประเมินอย่างแท้จริง ต่อมาได้มีการนำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้ทางการศึกษาระดับสูงในแวดวงการอุดมศึกษามากขึ้นในสาขาเฉพาะที่ต้องอาศัยผู้รู้ในเรื่องนั้นๆ จริง ๆ จะทราบและเข้าใจอย่างลึกซึ้ง

๓) รูปแบบที่ใช้ตัวบุคคลคือผู้ทรงคุณวุฒิเป็นเครื่องมือในการประเมิน โดยให้ความเชื่อถือไว้กับผู้ทรงคุณวุฒินั้นเป็นผู้เที่ยงธรรมและมีคุณพินิจที่ดีทั้งนี้เกณฑ์มาตรฐานและเกณฑ์พิจารณาต่าง ๆ นั้นเกิดขึ้นจากประสบการณ์และความชำนาญของผู้ทรงคุณวุฒินั่นเอง

๔) รูปแบบที่ยอมให้ความยืดหยุ่นในกระบวนการทำงานของผู้ทรงคุณวุฒิ ตามอัธยาศัยและตามความถนัดของแต่ละคน นับตั้งแต่การกำหนดประเด็นที่พิจารณาการบ่งชี้ข้อมูลที่ต้องการการเก็บรวบรวมการประเมินผลการวินิจฉัยข้อมูล ตลอดจนวิธีการนำเสนอทั้งนี้การเลือกผู้ทรงคุณวุฒิจะเน้นที่สถานภาพทางวิชาชีพประสบการณ์ และการเป็นที่น่าเชื่อถือของวิชาชีพนั้นเป็นสำคัญ^{๒๙}

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างคุณธรรม

การศึกษาเป็นหัวใจของการพัฒนาประเทศเพราะความเจริญที่ปรากฏทั้งในด้านวัตถุและด้านคุณธรรม จริยธรรมนั้นเป็นผลสะท้อนคุณภาพของคนในสังคม อันเป็นผลจากการอบรมบ่มนิสัยจากครอบครัว สถาบันการศึกษาตลอดจนการได้รับการขัดเกลาและประสบการณ์ในสังคม หากย้อน

^{๒๘}Keeves P.J., *Educational research, methodology and measurement : An international handbook*. (Oxford : Pergamon Press, 1899), p. 560.

^{๒๙}Eisner, E., "Educational Connoisseurship and Criticism : Their Form and Functions in Educational Evaluation", *Journal of Aesthetic Education*, (1976), pp. 192-193.

เรามองที่ประเทศไทยของเราจะเห็นว่า สังคมไทยในปัจจุบันนี้น่าห่วงมาก มีความบกพร่องเกิดขึ้นหลายประการ เช่น ความเสื่อมโทรมในเรื่องคุณธรรม จริยธรรมที่เกิดขึ้นในด้านการเมืองการปกครอง การประพฤติปฏิบัติตนซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากอุปนิสัยของในสังคมที่มีค่านิยมไปในทางที่ไม่ถูกต้อง เช่น ความฟุ้งเฟ้อ การไม่ยอมรับความจริง ชอบพูดปด ขาดความซื่อสัตย์ อีกทั้งผู้ใหญ่ก็ไม่ได้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กและเยาวชน ครอบครัวแตกแยก เด็กขาดความซื่อสัตย์ อีกทั้งผู้ใหญ่ก็ไม่ได้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กและเยาวชน ครอบครัวแตกแยก เด็กขาดที่พึ่ง หันไปใช้ยาเสพติด เป็นที่พึ่งแทน ปัญหาต่างๆ เหล่านี้สถาบันต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมบ่มนิสัยและถ่ายทอดค่านิยมต่างๆ ให้แก่เด็กและเยาวชน ควรที่จะทบทวนแนวทางที่เคยดำเนินการต่อเนื่องมาเป็นเวลานานว่าควรจะปรับเปลี่ยนทิศทางกันอย่างไร เพื่อสร้างระบบใหม่ให้เป็นระบบที่เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ให้เป็นระบบที่ถูกต้องและคำนึงถึงคุณภาพของเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญยังมีนักคิดทางพระพุทธศาสนา และนักคิดทางการศึกษาได้กล่าวไว้มากมาย คือ

๒.๒.๑ นิยามและความหมายของคุณธรรม

คุณธรรมเป็นสิ่งที่บุคคลควรประพฤติ เพื่อให้เกิดประโยชน์ หรือหลักธรรมชาติที่ควรประพฤติ เพื่อเอื้ออำนวยประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น เป็นการประพฤติที่ดีงามของมนุษย์เราเพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคม สิ่งที่พึงประสงค์สุดท้ายของบุคคลและสังคม จะเข้าถึงได้ต้องมีความรู้ดี ความรู้ถูกต้อง เพราะความรู้ดี ความรู้ถูกต้องจะสามารถปลูกฝังนิสัยที่ดี^{๓๐} ที่มีอยู่ภายในตัวเราได้ กล่าวถึงความหมายของคุณธรรมตามพจนานุกรม Collin Co build อธิบายว่าคุณธรรมมีความหมาย ๒ นัย^{๓๑} คือ

๑) โดยนัยที่เป็นภาวะทางจิตนั้น คุณธรรมแปลว่าความคิดที่ว่าบางพฤติกรรมเป็นสิ่งที่ถูกต้องที่ควรทำและเป็นที่ยอมรับ และบางพฤติกรรมเป็นสิ่งที่ผิดหรือเลว ทั้งนี้เป็นไปทั้งโดยความคิดเห็นของแต่ละบุคคลและแต่ละสังคม นอกจากนี้คุณธรรมยังเป็นคุณภาพหรือสถานะในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง ควรทำและยอมรับได้

๒) คุณธรรมเป็นระบบลักษณะการประพฤติและคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของคนส่วนใหญ่ซึ่งโดยทั่วไปแล้วเป็นที่ยอมรับกันในสังคมหรือเฉพาะกลุ่มคนคุณธรรม ตามรูปศัพท์แปลว่า สภาพของคุณงามความดีซึ่งพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) อธิบายความหมายไว้ว่าคุณธรรม คือ ธรรมที่เป็นคุณความดีงามสภาพที่เกื้อกูล

นอกจากนี้ คุณสมบัติฝ่ายดีโดยส่วนเดียวเป็นที่ตั้งหรือเป็นประโยชน์แก่สันติภาพและสันติสุขจึงเป็นที่ต้องการของมนุษย์ คุณธรรมเป็นสิ่งที่ต้องอบรมโดยเฉพาะเพื่อให้เกิดขึ้นเหมาะสมกับที่เราต้องการ^{๓๒} ซึ่งจะแสดงออกมาโดยการกระทำทางกาย และวาจา ที่เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้

^{๓๐}บุญมี แท่นแก้ว, **จริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๕๐.

^{๓๑}ไพฑูริย์ สีนลาร์ตัน, **ความรู้คู่คุณธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๗๘.

^{๓๒}พุทธทาสภิกขุ, **คุณธรรมสำหรับครู**, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๙๐.

เกิดประโยชน์ต่อตนเองและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ได้สรุปหลักธรรมทางศาสนาและคุณธรรม ประกอบด้วยคุณสมบัติที่เป็นความดีงาม ความถูกต้อง ซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจบุคคล ทำให้บุคคลนั้นพร้อมที่จะกระทำการต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อตนเองโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น หรือทำประโยชน์ให้ผู้อื่น โดยไม่เบียดเบียนตนเอง หรือกระทำการที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ดังนั้นครูที่ประกอบด้วยคุณธรรมย่อมเป็นครูที่มีความเหมาะสมสำหรับความเป็นครู เป็นผู้ที่สมควรได้รับการยกย่องจากสังคมโดยทั่วไป นิสิตครูจึงควรนำหลักธรรมทางศาสนาและคุณธรรมที่ได้ศึกษาไปแล้ว ไปปฏิบัติเพื่อส่งเสริม ป้องกัน แก้ไขและพัฒนาบุคลิกภาพและจรรยาบรรณครูของตนเองต่อไป^{๓๓}

๒.๒.๒ คุณธรรมด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง

ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง กฎสำหรับประเมินพฤติกรรม กฎการประเมินมีลักษณะไม่แตกต่างจากกฎทางภาษาที่เรียกว่า ไวยากรณ์ กฎเหล่านี้เกิดจากการเรียนรู้ ความหมายระบบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ดังนี้

๑) หลักการแนวทางในการประพฤติปฏิบัติรู้ว่าสิ่งใดควรทำและสิ่งใดไม่ควรทำ

๒) การกระทำหรือการแสดงออกเป็นพฤติกรรมที่ทำให้เกิดความสงบสุขและอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นได้อย่างมีความสุข^{๓๔}

การปฏิบัติตนในความสัมพันธ์ความรับผิดชอบต่อตนเอง การเล่าเรียน ครอบครัวยุติธรรม สังคม และต่อบุคคลใกล้ชิดโดยการแสดงออกมาในรูปของการปฏิบัติอย่างตั้งใจละเอียดรอบคอบที่จะให้การปฏิบัติบรรลุตามเป้าหมายยอมรับการกระทำของตนทั้งด้านดีและผลเสีย อีกทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น^{๓๕} ที่จะทำการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความผูกพัน ด้วยความพากเพียรและความละเอียดรอบคอบ ยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายทั้งพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายทั้งพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติที่ดียิ่งขึ้น^{๓๖} เป็นการยอมรับรู้และสำนึกในการกระทำของตนเอง ยอมรับผลการกระทำของตนเองด้วยความเต็มใจ ไม่ว่าผลการกระทำนั้นจะเป็นผลดีหรือร้ายและพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น ความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนให้บุคคลปฏิบัติสอดคล้องกับกฎจริยธรรมและกฎเกณฑ์ของสังคม โดยไม่ต้องมีการบังคับควบคุมจากผู้อื่น^{๓๗}

^{๓๓}วิวัฒน์ ชัดดียะมาน , เอกสารประกอบการสอนวิชาคุณลักษณะและจรรยาบรรณครู, ภาควิชาหลักสูตรและการสอน, (คณะศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยทักษิณ , ๒๕๔๙), หน้า ๑๑๑-๑๑๒.

^{๓๔}Bandura, *Moral Education*, (London : Routledge and KeGen Pauk, 1979), p. 13.

^{๓๕}Good c.v., *Dictionary of Education*, (New York : McGraw Hill Company, ๑๙๗๓),p. ๒๘.

^{๓๖}กรมวิชาการ, *หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๓๕), หน้า ๑๔๖.

^{๓๗}ชำนาญ นิสารัตน์, *หนังสือสังคมศึกษา หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔), หน้า ๕๓.

สรุปได้ว่า ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การรับรู้ฐานะและบทบาทของตนที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม จะต้องดำรงตนให้อยู่ในฐานะที่ช่วยเหลือตนเองได้ รู้จักว่าอะไรผิด รู้จักว่าอะไรถูก ยอมรับภาระกระทำของตนเองทั้งที่เป็นผลดีและผลเสียหรือไม่ และจะเลือกปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีก่อให้เกิดผลดีเท่านั้น

๒.๒.๓ คุณธรรมด้านความมีวินัย

คุณธรรมด้านความมีวินัย ถ้าหากได้มีการปลูกฝังให้กับนักเรียนได้เป็นอย่างดี และมีประสิทธิภาพแล้ว ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบวินัยแล้วสังคมก็จะอยู่อย่าง มีความสุข คำว่า “วินัย” หมายถึง ความสามารถที่จะควบคุมตนเองใน ด้านความประพฤติ การยอมรับในระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล ตลอดจนการแก้ไขความประพฤติของตนเองหรือของผู้อื่น โดยอาศัยวิธีการต่าง ๆ ทั้งการดูแลให้คำแนะนำโดยใช้ หลักเหตุผลหรือวิธีการลงโทษตามสภาพของสถานการณ์ที่ปรากฏอยู่^{๓๘} ซึ่งระเบียบกฎเกณฑ์ข้อบังคับสำหรับควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ของคนในสังคมให้เรียบร้อยดีงาม เป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน จะได้อยู่ร่วมกันอย่างสุขสบาย ไม่กระทบกระทั่งกันและกัน^{๓๙}

นอกจากนี้ คุณธรรมด้านความมีวินัย คือ คุณลักษณะที่มีอยู่ภายในของบุคคล ที่สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้ประพฤติตามกฎหมายและระเบียบแบบแผนตามที่สังคมกำหนดไว้โดยไม่ถือว่าเป็นการบังคับให้กระทำ^{๔๐} โดยคุณลักษณะทางจิตใจและพฤติกรรมที่ช่วยให้สามารถควบคุมตนเองและปฏิบัติตามระเบียบแบบแผน เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม ซึ่งคนส่วนมากเห็นว่าวินัยเกิดจากการดูแลควบคุมในระยะแรกที่ได้กึ่งเยาว์ การทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีและแนะนำบอกกล่าวด้วยเหตุผล โดยไม่รู้สึกรู้ว่าถูกบังคับ^{๔๑} ในการควบคุมตนเองของบุคคลโดยไม่มีผู้ใดมาบังคับ ทั้งด้านอารมณ์และพฤติกรรมที่ไม่ขัดต่อกฎเกณฑ์ของสังคมและขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่อความสงบสุขในการดำเนินชีวิตและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของการอยู่ร่วมกันในสังคม^{๔๒}

กล่าวสรุปได้ว่า คำว่า “วินัย” หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการควบคุมอารมณ์หรือบังคับพฤติกรรมของตนเอง ให้เชื่อฟังและประพฤติปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนอันดีงาม

^{๓๘}นางนภัส เอี่ยมลออ, “การใช้กิจกรรมรักบ้านม่วงฟอรั่ เพื่อพัฒนาวินัยนักเรียน ชั้นประถมศึกษา ปีที่ ๑ โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่”, การศึกษาค้นคว้าแบบอิสระ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔), หน้า ๖.

^{๓๙}พระสมชาย จานวฑูโฒ, มงคลชีวิต ฉบับก้าวหน้า, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ., ๒๕๕๕), หน้า ๗๒

^{๔๐}สมบุญ สิมห้คำป้อง, “ศึกษาปัญหาการส่งเสริมวินัยนักเรียนตามทัศนะของผู้บริหารและครู ในโรงเรียนเอกชน สังกัดกองศึกษามูลนิธิแห่งภาคีสตจ้กรในประเทศไทย”, การศึกษาค้นคว้าอิสระ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๒), หน้า ๓๖.

^{๔๑}สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, แนวปฏิบัติกิจกรรมเสริมสร้างวินัยนักเรียนสำหรับโรงเรียนประถมศึกษา, (สุพรรณบุรี : ศูนย์วิชาการสุพรรณบุรี, ๒๕๓๒), หน้า ๒๐.

^{๔๒}อัญญา ประสานชาติ, “ผลการฝึกจิตลักษณะเพื่อพัฒนาพฤติกรรมวินัยในตนเองของนักเรียนระดับประถมศึกษา”, วิทยานิพนธ์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕), หน้า ๘๒.

ต่าง ๆ ที่สังคมยอมรับ โดยตนเองมองเห็นคุณค่าที่จะกระทำเพื่อให้เกิดผลดีต่อตัวเองและสังคมส่วนรวม

๒.๒.๔ คุณธรรมด้านความซื่อสัตย์

ความซื่อสัตย์เป็นคุณสมบัติของผู้ดี ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังให้กับนักเรียน เพื่อให้นักเรียนเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น ความซื่อตรงไม่คดโกงทั้งกาย วาจา ใจ ทั้งตนเองและหน้าที่การงาน^{๔๓} ดังที่ โพร்தอง จิตอ่อนน้อม ได้ให้ความหมายของความซื่อสัตย์ว่า หมายถึง การประพฤติปฏิบัติหน้าที่ถูกต้องตรงต่อความเป็นจริง เป็นการประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาทั้งกาย วาจา ใจ ต่อตนเองและผู้อื่น^{๔๔} ที่ยึดหลักแห่งคุณธรรม ประพฤติด้วยความจริงใจทั้งทางกาย วาจา ใจ ทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น และได้เสนอแนะแนวทางการแก้ไขและเสริมสร้างลักษณะนิสัยให้มีจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์พอสรุปใจความสำคัญกว้าง ๆ^{๔๕} ดังนี้

๑) ให้เด็กได้อยู่ใกล้ชิดกับตัวอย่างที่ดี ได้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวันจนเห็นคุณค่า

๒) เสนอปัญหาให้คิด เมื่อเด็กเห็นปัญหาของคนอื่นหรือสังคมที่ตนเป็นส่วนหนึ่งมาก ๆ ก็จะไปเปรียบเทียบกับประสบการณ์ของตนเอง ทำให้เกิดความสำนึกมากขึ้นและจะเปลี่ยนแปลงค่านิยมและพฤติกรรมของตนเองให้มีความซื่อสัตย์โดยไม่รู้ตัว

๓) จัดโอกาสให้เด็กได้ศึกษาหาประสบการณ์จากวิชาการบางอย่าง ซึ่งสามารถพัฒนาค่านิยมได้ เช่น ศิลปะ ช่วยขัดเกลาจิตใจให้ละเอียดอ่อน มีความซื่อสัตย์ เป็นต้น

๔. สนทนาวิสาสะในชีวิตประจำวัน เมื่อได้พบเห็นหรือสัมผัสสิ่งต่าง ๆ ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ในบ้านและนอกบ้านก็นำมาวิเคราะห์วิจารณ์กับเด็กได้

๕) สร้างคำขวัญที่คนส่วนใหญ่จะยอมรับนับถือร่วมกัน ทั้งนี้ต้องอยู่ในขอบเขตที่เหมาะสม

๖) จัดกิจกรรมแนะแนวโดยให้กระบวนการกลุ่ม เพื่อให้เด็กได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เรียนรู้จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในกลุ่มทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้และส่งผลให้เกิดความเจริญงอกงามในทุก ๆ ด้านได้

กล่าวสรุปได้ว่า ความซื่อสัตย์ คือ การประพฤติปฏิบัติตนอย่างตรงไปตรงมาทั้งทางกาย วาจา ใจ การตรงต่อหน้าที่ ตรงต่อความเป็นจริง ต่อตนเองและผู้อื่น

^{๔๓}ประเสริฐ เอื้อนครินทร์, “การทดลองใช้เทคนิค “แม่บท” เพื่อพัฒนาจริยธรรมและความซื่อสัตย์” **ปริญญานิพนธ์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๒๔), หน้า ๒๒.

^{๔๔}โพร்தอง จิตอ่อนน้อม, “พฤติกรรมทางจริยธรรมของครูพลศึกษาในทัศนะของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา และนักเรียนในเขตการศึกษา ๗”, **ปริญญานิพนธ์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒพิชญ์โลก ,๒๕๒๙), หน้า ๗.

^{๔๕}อดิศักดิ์ ภูมิรัตน์, “ผลของการใช้กิจกรรมกลุ่มที่มีต่อเจตคติเชิงจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาที่ ๖”, **ปริญญานิพนธ์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวรพิชญ์โลก,๒๕๓๕), หน้า ๓๓.

๒.๒.๕ คุณธรรมด้านความเสียสละ

คนเรามีความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อผู้อื่น เหมือนอุ้มชูตนเอง ความมีน้ำใจกว้างขวาง เป็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นเยี่ยม ความมีอัธยาศัยเป็นกันเองในที่ทั้งปวง แต่ไม่ทำให้เสียระเบียบและความมีนิสัยไม่เกียจคร้าน ยิ่งได้ทำกิจการมากก็ยิ่งเห็นเป็นเกียรติ ซึ่งถือได้ว่าเป็นประดุจชัยของหน้าที่การงาน ฉะนั้นความเสียสละจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องปลูกฝังให้กับนักเรียน ซึ่งคุณธรรมด้านการเสียสละ ก็คือ การกระทำที่แสดงถึงไมตรีจิต ความมีน้ำใจโอบอ้อมอารีต่อผู้อื่น ช่วยเหลือเจือจานแก่บุคคลที่ควรให้ เพื่อให้เขาได้รับความสะดวก มีความพอใจ การให้การบริการ การยอมเสียสิทธิ หรือสละสิ่งที่เราควรได้รับให้แก่ผู้อื่น โดยพฤติกรรมของผู้ที่มีความเสียสละ มีลักษณะดังต่อไปนี้^{๔๖}

๑) การให้ทางกาย เช่น ช่วยเหลือผู้อื่นทำธุรกรงานที่ไม่มีโทษ ไม่นิ่งดูตายช่วยเหลืองานสาธารณประโยชน์ เป็นต้น

๒) การให้ทางวาจา เช่น ช่วยเหลือให้คำแนะนำทั้งในทางโลกและทางธรรม ช่วยเจรจาเอาเป็นธุระให้สำเร็จประโยชน์

๓) การให้ทางสติปัญญา เช่น ช่วยแสดงความเห็นอย่างตรงไปตรงมา ช่วยแก้ปัญหาเดือดร้อนแก่คนที่ไม่ทำผิด ช่วยคิดหาแนวทางที่ถูกที่ชอบ ช่วยเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ผู้อื่นตามกำลังสติปัญญา

๔) การให้ด้วยกำลังทรัพย์ เช่น แบ่งปันเครื่องอุปโภคบริโภคให้แก่ผู้ที่สมควรให้แบ่งปันเงินทองให้แก่ผู้ที่สมควรให้ การสละทรัพย์เพื่อสาธารณกุศล เป็นต้น

๕) การให้ทางใจ เช่น ยินดีเมื่อผู้อื่นพลั้งพลาด ไม่นึกสมน้ำหน้าผู้อื่น ไม่อยากขโมยอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน

การละความเห็นแก่ตัว การให้ปันแก่คนที่ควรให้ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังใจ รวมทั้งการรู้จักยอมเสียประโยชน์ส่วนตัว เพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวมมากกว่า^{๔๗} ที่แสดงถึงไมตรีจิต ความมีน้ำใจ โอบอ้อมอารีต่อผู้อื่น คอยเอื้อเฟื้อช่วยเหลือเกื้อกูล ลดความเห็นแก่ตัว รู้จักแบ่งปัน ยอมเสียสิทธิหรือสละสิ่งที่เราควรได้รับหรือมีอยู่น้อยให้แก่ผู้อื่น ร่วมบริจาคร่วมสร้างประโยชน์หรือกระทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ต่อสังคม และต่อส่วนรวมด้วยความจริงใจโดยไม่หวังผลตอบแทน นอกจากนี้ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ยังรวมถึงการรู้จักให้อภัยผู้อื่น รู้จักรงับอารมณ์ของตน ไม่แสดงกิริยาว่าจาไม่สุภาพ ไม่โลภ ไม่ละเมิดสิทธิหรือก้าวร้าวสิทธิของผู้อื่น ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น^{๔๘}

^{๔๖} กชกร จินตนสถิต, “การพัฒนาคุณธรรมด้านการเสียสละที่ได้จากการอ่านวรรณกรรมสำหรับเด็กของนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนอนุบาลบุรีรัมย์”, **วิทยานิพนธ์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒.

^{๔๗} กมลชนก ภิรมย์ศิริพรรณ, “คู่มือพัฒนาความเสียสละของนักเรียนช่วงชั้นที่ ๑”, **สารนิพนธ์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๙), หน้า ๒๓.

^{๔๘} จันทนะ วิไลพัฒน์, “การพัฒนาพฤติกรรมด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการเสียสละของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ โดยการใช้กระบวนการสร้างค่านิยม”, **วิทยานิพนธ์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

การรู้จักยอมสละประโยชน์ส่วนตัว เพื่อประโยชน์ส่วนรวมและการปันแก่คนที่ควรให้ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ และกำลังสติปัญญา^{๔๙} ดังที่ บรรทม มณีโชค ได้ให้ความหมายของคุณธรรมความเสียสละไว้ว่า^{๕๐}

- ๑) การให้ปัน หมายถึง การช่วยเหลือหรือให้ผู้อื่นในด้านทรัพย์ สิ่งของความรู้ และแรงงาน
- ๒) การเห็นแก่ส่วนรวม หมายถึง การอุทิศตนทำงานเพื่อสังคมและส่วนรวม
- ๓) ความมีน้ำใจ หมายถึง ความปรารถนาดีต่อผู้อื่นในด้านการพูดและการกระทำโดยให้กำลังใจและแสดงความเห็นใจผู้อื่น
- ๔) การไม่เอาเปรียบผู้อื่น หมายถึง การสละทรัพย์สิ่งของและแรงงานของตนเท่ากับหรือมากกว่าผู้อื่น

กล่าวสรุปได้ว่า ความเสียสละ คือ การช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจ โดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือในด้านทรัพย์ สิ่งของ แรงกาย สติปัญญา ความสามารถ เวลาและวาจาการเสียสละนั้นเป็นการขจัดความเห็นแก่ตัวออกจากตนเอง และมุ่งสู่ประโยชน์ของคนส่วนใหญ่

๒.๒.๖ การส่งเสริมคุณธรรมในสถานศึกษา

การส่งเสริมคุณธรรมในสถานศึกษา ซึ่งมีสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา^{๕๑} ได้กำหนดคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ เป็นคนเก่ง คนดีและมีความสุข โดยมีการพัฒนาที่เหมาะสมกับวัย ซึ่งในมาตรฐานการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดศีลธรรมและคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของผู้เรียนไว้ ๖ ประการ คือ

- ๑) ผู้เรียนมีวินัย มีความรับผิดชอบ
- ๒) ผู้เรียนมีความซื่อสัตย์สุจริต
- ๓) ผู้เรียนมีความกตัญญูกตเวที
- ๔) ผู้เรียนมีเมตตากรุณา โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว
- ๕) ผู้เรียนมีความประหยัดและใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า
- ๖) ผู้เรียนปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

การศึกษาที่คุณธรรมนำความรู้ว่าอุปสรรคของการพัฒนาจริยธรรม คือ ระบบการศึกษาที่เอาวิชาเป็นตัวตั้ง เน้นว่าเรียนวิชาอะไร ได้ใช้ตำราอะไร สอบวิชาอะไร และสำเร็จวิชาอะไร เรื่องนี้ท่านเจ้า

^{๔๙}ณรงค์ ศิลารัตน์, “ศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครศรีธรรมราช”, *วิทยานิพนธ์*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๔), หน้า ๗.

^{๕๐}บรรทม มณีโชค, “การศึกษารูปแบบของข้อคำถามวัดลักษณะนิสัยด้านความเสียสละชนิดข้อความและชนิดสถานการณ์ที่มีผลต่อคุณภาพของแบบทดสอบ”, *วิทยานิพนธ์*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๐), หน้า ๖-๗.

^{๕๑}สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา^{๕๑} *มาตรฐานตัวบ่งชี้และเกณฑ์พิจารณาเพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทจุดทอง จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๒๐.

คุณพรหมคุณาภรณ์ พุดมา ๒๐-๓๐ ปี วาเป็นการศึกษาแยกสวน แยกการศึกษาจากชีวิต เด็กไม่ยากคุยกับพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เพราะคุยแล้วไม่ได้คะแนน คะแนนไปอยู่ในการท่องตำราแท้จริง พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย มีความรู้ในตัวมานานจะเรียนรู้^{๕๖} หากนำจริยธรรมไปทำเป็นวิชาคุณธรรมก็จะไม่เกิดเพราะไม่ใช่วิชาทานอาจารย์พุทธทาสจะย้ำว่า การเรียนรู้ที่สำคัญที่สุด คือ การปฏิบัติและการได้ผลจากการปฏิบัติที่เรียกว่าปฏิเวธ คือ ผลจากการปฏิบัติ^{๕๗}

การสร้างคุณธรรมในสถานศึกษา มีสถานศึกษาเป็นจำนวนมากที่ได้อะเลยหรือขาดความเข้มแข็งในการที่จะรักษาหรือส่งเสริมศีลธรรมและคุณธรรมของบุคลากรทั้งที่เป็นผู้สอนและผู้เรียน ทั้งนี้เพราะมีการมุ่งเน้นการผลิตคนใหม่มีความรู้ เป็นปริญญาชนมากกว่าปัญญาชนหรือบางแห่งผลิตคนแต่เป็นคนที่ไม่มีความรู้ ความสามารถเพียงพอมีแต่วุฒิการศึกษาเป็นเครื่องประดับเท่านั้น หรือผลิตคนที่มีความรู้แต่ขาดศีลธรรมและคุณธรรม หรือมีทัศนคติและค่านิยมที่ผิด ๆ จนทำให้คนในสังคมวัดคุณค่ากันที่ผลประโยชน์ การมุ่งหาสิ่งตอบสนองความต้องการของตนเองอย่างขาดคุณธรรมประจำใจมีความฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย การเอาเปรียบซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังได้ให้ความเห็นว่าการแก้ไขหรือการสร้างศีลธรรมและคุณธรรมในสถานศึกษา ครู อาจารย์ มีส่วนสำคัญในการนำและการสร้างศีลธรรมและคุณธรรมเพราะเป็นเรื่องภายในจิตใจที่สะท้อนออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอก ครูจึงควรเป็นแบบอย่างที่ดี ครูจะต้องสร้างจิตใจที่มีความเมตตากรุณาต่อนักเรียนมีความปรารถนาดีต่อนักเรียน การสอนทุกครั้งจะต้องสอดแทรกศีลธรรมและคุณธรรมและทักษะชีวิต ตลอดจนเป็นที่ปรึกษาของนักเรียน อย่างสม่ำเสมอ ครูต้องหมั่นหาบทความรายงานการวิจัยงานเขียน เรื่องราว หรืออาจสร้างบทความที่ดีที่สร้างศีลธรรมและคุณธรรมให้แกสังคมและนำมาเผยแพร่ให้กับนักเรียนในห้องเรียนหรือติดบอร์ดเพื่อให้มีการอ่านอย่างทั่วถึงอยู่เสมอ ครูต้องมีการรณรงค์ ส่งเสริมยกย่อง ประกาศให้รางวัลแก่ผู้เรียน หรือคนในสังคมที่ทำความดี ความงาม มีศีลธรรมและคุณธรรมเป็นที่ยกย่อง^{๕๘} เพื่อสร้างคุณธรรมว่าโรงเรียนแต่ละแห่งต้องสร้างวัฒนธรรมโรงเรียนที่เน้นคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ ได้แก่ แก่ ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ มีวินัย สุภาพ สะอาด สามัคคี และมีน้ำใจ เพื่อให้เด็กดีมีความรู้อยู่ดีมีความสุข^{๕๙} โดยมีระบบความเชื่อที่คนได้รวบรวมสะสมจากประสบการณ์อันยาวนานและได้ถูกถ่ายทอดสืบต่อกันมา และสร้างสรรค์ขึ้นใหม่อย่างแยกย่อยและกลมกลืนกัน การสั่งสอน อบรม บ่มนิสัยเป็นวิธีการสอนแบบไทยที่น่าจะนำมาใช้พัฒนาจิตใจ โดยปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคม^{๖๐}

การวัดศีลธรรมและคุณธรรมว่า การพัฒนาศีลธรรมและคุณธรรมไม่ใช่สิ่งที่ติดตามแต่กำเนิดแต่คุณธรรมเกิดจากสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญ แต่คุณภาพในการเรียนรู้และสั่งสมคุณธรรมแต่ละคนแตกต่างกัน

^{๕๖}ประเวศ วะสี, ระบบการศึกษาที่คุณธรรมนำความรู้, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล นนทบุรี, ๒๕๕๐), หน้า ๓-๕

^{๕๗}วิจิตร ศรีสะอ้าน, คุณธรรม ๘ ประการ, สยามรัฐ, ฉบับประจำวันศุกร์ที่ ๒๓, มีนาคม ๒๕๕๐, หน้า ๕.

^{๕๘}เพ็ชรี รูปะวิเชตร, “เอกสารรวบรวมบทความทางวิชาการ” บทความพิเศษ และบทความงานวิจัยของอาจารย์

^{๕๙}วิจิตร ศรีสะอ้าน, คุณธรรม ๘ ประการ, สยามรัฐ, ฉบับประจำวันศุกร์ที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๐, หน้า ๕.

^{๖๐}สุมน อมรวิวัฒน์^{๖๐} บทบาทของสถาบันการศึกษาการพัฒนาจิตใจ, (กรุงเทพมหานคร: เจริญผล นนทบุรี, ๒๕๔๙), หน้า ๑๕.

างกัน บางคนมีสำนึกทางศีลธรรมและคุณธรรมตั้งแต่เล็ก ๆ บางคนโตแล้วยังไม่มีสำนึกทางศีลธรรม และคุณธรรม โครงสร้างทางสมอง โครงสร้างการรับรู้และโครงสร้างของการมีสำนึกบาปบุญคุณโทษ เป็นสิ่งสำคัญมากที่ก่อร่าง สร้างมนุษย์แต่ละคนให้เป็นตัวตนคนหนึ่งให้คนภูมิใจและเสียใจในความ เป็นตัวตนของตน ผลจากโครงสร้างทางสมองและอวัยวะสั่งการของร่างกายให้คนแสดงออกทาง คุณธรรมแตกต่างกัน หลายคนจึงยกให้เป็นผลมาจากยีน (Genetic) แต่ก็ให้น้อยกว่าสภาพแวดล้อม ซึ่งเป็นสภาพของสังคมทั้งหลายที่คนนั้นเจริญเติบโตขึ้นหรือโตเรียนรู้มีประสบการณ์ทางศีลธรรมและ คุณธรรมจากสังคมนั้น ๆ ครอบครัว เพื่อน โรงเรียน สื่อ ล้วนมีอิทธิพลในการพัฒนาจริยธรรมอยา งมาก^{๕๗} การเปิดสอนวิชาคุณธรรม ไม่สามารถสอนได้ในเวลานั้น มีนักจิตวิทยาที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในการ สอนคุณธรรม ชื่อ James Rest ได้ออกมาเขียนบทความโต้แย้ง โดยนำแนวคิดของนักปรัชญาชื่อโซเคร ตีส (Socrates) ที่โตกล่าวอย่างชัดเจนว่า คุณธรรมเป็นเรื่องที่ทุกคนต้องประพฤติและจะต้องกระทำ ความรู้เรื่องคุณธรรม เป็นเรื่องสอนได้ ซึ่งมุมมองในงานวิจัยของ James Rest ซึ่งเป็นนักจิตวิทยาได สรุปรูปเทคนิคการสอนเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรม^{๕๘} มีดังนี้

๑) การแสดงออกที่ปรากฏของคนวัย ๒๐ - ๓๐ ปี ในปัจจุบันเป็นเรื่องที่สำคัญของการสอน เพื่อสร้างกลยุทธ์การแก้ปัญหาพื้นฐานในเนื้อหาทางศีลธรรมและคุณธรรมของคน

๒) การเปลี่ยนแปลงนี้เชื่อมโยงกับพื้นฐานการเปลี่ยนแปลงที่ว่าบุคคลจะรับรู้สังคมอย่างไร เขาและเธอจะมีบทบาทในสังคมอย่างไร

๓) ขยายไปที่ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น มีความสำคัญกับจำนวนของการศึกษาภาค ปกติ

๔) ความพยายามจัดการศึกษาแบบทางการในหลักสูตร มีอิทธิพลที่รับรู้ถึงปัญหาคุณธรรมมี อิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลที่สามารถแสดงถึงผลกระทบของการกระทำ

๕) การศึกษาชี้ให้เห็นว่า พฤติกรรมของคนมีอิทธิพลจากการรับรู้คุณธรรมการตัดสินใจต่าง ๆ ทางด้านคุณธรรม

เพราะเหตุนี้ คุณธรรมเป็นลักษณะประสบการณ์ของมนุษย์ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ ในการให้ความร่วมมือเกี่ยวกับการจัดเตรียมทางสังคมในเรื่องความสนใจและอนามัยบุคคล โดยยึดหลักของ ความยุติธรรม หลักของการแลกเปลี่ยนการตอบแทนทางคุณค่าความดี การเคารพปฏิบัติต่อกันในฐานะ มนุษย์ที่เท่าเทียมกัน^{๕๙} ตามระดับขั้นของคุณธรรมที่มีอยู่ในแต่ละคนโดยจะพัฒนาไปสู่การมีคุณธรรมใน ระดับที่สูงขึ้นได้ของการมีเหตุผลในคุณธรรม จริยธรรม หมายความว่า การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือก กระทำหรือไม่กระทำ พฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเหตุผลดังกล่าวนี้จะแสดงให้เห็นถึงแรงจูงใจที่อยู่ เบื้องหลังการกระทำของบุคคล ที่มาจากระดับที่แตกต่างกันบุคคลอาจมีการกระทำที่คล้ายคลึงกันได้ และบุคคลที่มีการกระทำที่เหมือนกันแต่เหตุผลที่อยู่เบื้องหลังของการกระทำอาจมีระดับของคุณธรรม

^{๕๗} ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ, การวัดด้านจิตพิสัย, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖๙-๑๗๐.

^{๕๘} นภาพร ณ เชียงใหม่ และคณะ, “เทคนิคการสอนคุณธรรมสำหรับนักศึกษา” มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓), หน้า ๑๙-๒๑.

^{๕๙} Piaget, Jean. ๑๙๖๐. The Moral Judgement of the Child. Alence III, Free press.

แตกต่างกันได้ และยังได้กล่าวถึงพัฒนาการสอนคุณธรรมในชุมชนและโรงเรียน โดยมองว่าเด็กมีการตัดสินใจเรื่องคุณธรรมของคนขึ้นอยู่กับสภาพสังคมที่เกี่ยวข้องและภายใต้อารมณ์ที่หลากหลายรวมกับความรัก การเชื่อฟัง ความมีน้ำใจและสิ่งที่กระทบจิตใจเด็กจะกลายเป็นคนประพฤติด้านคุณธรรม^{๖๐} ๓ ประเภท ได้แก่ จุดมุ่งหมายทางด้านพุทธรพีสัย (Cognitive Domain) หรือด้านความรู้ความเข้าใจ จุดมุ่งหมายทางด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) หรือด้านปฏิบัติ การกระทำและจุดมุ่งหมายทางด้านจิตพิสัย (Affective Domain) หรือด้านจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึกและเจตคติทางด้านจิตพิสัย ซึ่งสามารถอธิบายขั้นตอนสำคัญของการเกิดเจตคติและการพัฒนาลักษณะนิสัยได้ ดังนี้)^{๖๑}

๑) ขั้นการรับรู้ (Perceiving Or Receiving) การที่บุคคลจะเกิดการพัฒนาลักษณะนิสัยใด ๆ ได้ บุคคลนั้นจะต้องมีโอกาสได้รับรู้และใส่ใจในสิ่งนั้นๆ ก่อน ดังนั้นหากเราต้องการจะพัฒนาคุณธรรมหรือค่านิยมใด ๆ ให้แก่บุคคล เราจึงต้องพยายามจัดสิ่งเราหรือสถานการณ์ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการรับรู้และความสนใจในคุณธรรม หรือ ค่านิยมนั้นๆ

๒) ขั้นตอนการตอบสนอง (Responding) แม้บุคคลได้รับรู้ และเกิดความสนใจในสิ่งนั้นแล้ว แต่หากไม่มีโอกาสได้ตอบสนองต่อสิ่งนั้น ความสนใจนั้นก็จะไม่ได้รับการพัฒนาไปจนถึงระดับการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย ดังนั้นในการสอนจึงจำเป็นต้องพยายามให้บุคคลนั้นมีโอกาสตอบสนองต่อสิ่งนั้นและเกิดความรู้สึกพึงพอใจ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลนั้นพัฒนาความสนใจที่มีอยู่ให้มากขึ้น

๓) ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing) หากบุคคลมีโอกาสดตอบสนองต่อสิ่งใดแล้วได้รับผลที่พึงพอใจ บุคคลนั้นก็จะเริ่มเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น ดังนั้นหากเราสามารถจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมต่าง ๆ ให้บุคคลนั้นได้รับผลประโยชน์จากการปฏิบัติตามคุณธรรมหรือค่านิยม ที่ต้องการก็จะช่วยให้บุคคลนั้นเห็นคุณค่าของการปฏิบัติและเต็มใจที่จะปฏิบัติ

๔) ขั้นการจัดระบบ (Organizing) การที่บุคคลเห็นคุณค่าของคุณธรรมหรือค่านิยมใด ๆ แล้วจะสามารถพัฒนาขึ้นไปเป็นลักษณะนิสัยได้นั้นบุคคลนั้นจะต้องมีการนำไปปฏิบัติหรือนำไปใช้ในระบบชีวิตของตน จึงเป็นระเบียบหรือระบบในการปฏิบัติตามคุณธรรมหรือค่านิยมนั้น ๆ ในวิถีการดำเนินชีวิตของตน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้บุคคลนั้นได้ก้าวไปสู่ขั้นสูงสุดของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย คือการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย

๕) ขั้นการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (Characterization) บุคคลที่สามารถปฏิบัติตามคุณธรรมหรือค่านิยมที่ยึดถือในวิถีการดำเนินชีวิตของตนอย่างสม่ำเสมอ ในที่สุดก็จะพัฒนาถึงขั้นการเป็นลักษณะนิสัยของตนซึ่งนับเป็นขั้นสูงสุดของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ควรปลูกฝังแก่นักเรียนว่าเป็นหน้าที่ของโรงเรียนที่จะต้องพยายามปลูกฝังคุณสมบัติที่ดี และพยายามไกล่ถอนคุณสมบัตินั้นไม่พึงปรารถนาให้ออกไปจากจิตใจของเยาวชน เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติคุณสมบัตินั้นมีทั้งค่านิยมและเครื่องซึ่งบ่งค่านิยมทั้ง

^{๖๐} Kohlberg, L., Hann, N, and Longor, J. "Family Patterns of Moral Reading", *Child Development*. 47: (December 1976), 1204-1205.

^{๖๑}พัฒนา ว่องธนาการ, "การดำเนินงานดานการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของโรงเรียนโกวิทจํารงเชียงใหม่", *ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา)*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ,๒๕๕๑), หน้า ๑๑-๑๓.

ที่เป็นค่านิยมที่คงตัวหรือที่อาจจะต้องคอย ๆ พัฒนาขึ้นตามความเหมาะสมก็ตามคุณสมบัติที่น่าจะได้ปลูกฝังให้แก่นักเรียนของเราคือความยึดมั่นในวัฒนธรรมและค่านิยมอันดีงามของไทย เป็นผู้ระเบียบวินัย รู้จักสิทธิและหน้าที่ของประชาชนตามระบอบประชาธิปไตย ความสามัคคีในหมู่คณะและระหวางกลุ่มชนในชาติ ยึดมั่นในคำสอนศาสนา มีความขยันมานะอดทนในการประกอบอาชีพอันสุจริต รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ การพัฒนาสมรรถภาพส่วนบุคคล มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ มีความเป็นเสรีในการคิดสร้างสรรค์ รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีความซื่อสัตย์สุจริตไม่นิยมการได้สิ่งต่าง ๆ มาด้วยความทุจริต รู้จักพึ่งตนเอง มีความขยันขันแข็ง ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค จุดมุ่งหมายสำคัญในการพัฒนาสมรรถภาพส่วนบุคคลก็คือ การสร้างความเป็นเสรีให้แก่บุคคล ผู้ที่ได้รับการศึกษาควรจะได้รับการพัฒนาสมรรถภาพในส่วนบุคคลของตนเป็นอย่างดี กล่าวคือ รู้จักตนเองให้สมกับที่ได้เกิดมาเป็นสมาชิกในสังคมมนุษย์ เช่น รู้จักและมีความสามารถในการพูด คิด เขียน อ่าน รู้จักรักษาสุขภาพทั้งทางกายและทางจิต ทั้งส่วนตัวและของสังคม ความสามารถในเชิงเศรษฐกิจ คุณสมบัติที่เราต้องการปลูกฝังให้แก่นักเรียนชั้นประถมและมัธยมศึกษาในเรื่องนี้ก็คือ การรู้จักเป็นผู้บริโภคที่ดี รู้จักใช้จ่ายใช้สอยเงินอย่างมีประโยชน์ รู้จักการเก็บหอมรอมริบ มีความมัธยัสถ์ไม่ฟุ่มเฟือย รู้จักสงวนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่รังเกียจการทำงานที่สุจริต และรู้จักหลักการและวิธีการของสหกรณ์ รู้จักการประสานประโยชน์ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล พลเมืองที่ดีของชาติ ควรมีความสามารถในการใช้จ่ายใช้สอยทรัพย์ที่หามาได้โดยได้รับประโยชน์อย่างคุ้มค่า ควรรู้จักการสงวนทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นสมบัติส่วนรวม^{๒๖}

ดังนั้น การศึกษาจึงต้องมุ่งเสริมสร้างและปลูกฝังความรู้และความเข้าใจตลอดจนความซาบซึ้งในวัฒนธรรมและอารยธรรมของตนอย่างแนบแน่นด้วย หากคุณค่าทางศีลธรรมและคุณธรรมของคนในชาติเสียไป ก็หมายถึง การขาดองค์ประกอบที่สำคัญในความเป็นชาติ คุณสมบัติสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่จะ ต้องเน้นเป็นพิเศษคือการรู้จักทำงานร่วมกับคนอื่น การทำงานร่วมกับคนอื่นนั้น ย่อมจะเรียกว่าคุณสมบัติอย่างอื่นตามมา เช่น การรู้จักเสียสละ ไม่เอาर्डเอาเปรียบผู้อื่น รู้จักการพออนหนักพอนเบา และรู้สึกละอาย ต่อการหลีกเลี่ยงจากหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายมา ความจริงนั้น เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่าในสภาพแห่งสังคมปัจจุบันการร่วมมือกันทำงานเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ โรงเรียนจำจะต้องหาวิธีปลูกฝังความสามารถในเรื่องนี้ให้เป็นผลสำเร็จด้วยความยึดมั่นในความรักชาติ ความรู้สึกในเรื่องชาตินิยม ยึดมั่นในอุดมการณ์แห่งชาติ และมีความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ ทั้งนี้เราย่อมประจักษ์ชัดอยู่แล้วว่าความเอื้อเฟื้อของประเทศชาติและความรุ่งเรืองของชาติ

^{๒๖}พนัส หันนาคินทร์, การสอนค่านิยมและจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร: พินเนต๒๕๒๖), หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

๒.๒.๗ กระบวนการส่งเสริมคุณธรรมในสถานศึกษา

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ^{๒๓} ได้กล่าวถึง การส่งเสริมคุณธรรมว่าต้องดำเนิน การพัฒนารวมกันทั้งระบบในโรงเรียนผู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมคุณธรรมในโรงเรียนได้แก่ผู้บริหาร ครูผู้สอน นักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน สำหรับขั้นตอนในการส่งเสริมคุณธรรมในโรงเรียนมี ๗ ขั้นตอนคือ

- ๑) ศึกษาปัญหาเพื่อกำหนดปรัชญา นโยบาย และเป้าหมายของโรงเรียน
- ๒) จัดตั้งองค์กรในโรงเรียนและพัฒนาบุคลากร
- ๓) สร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชน
- ๔) จัดตั้งองค์กรนักเรียน
- ๕) จัดกิจกรรมในหลักสูตรให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาคุณลักษณะด้านจิตพิสัย
- ๖) จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร
- ๗) ประเมินผล

นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงแนวทางในการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรม ดังนี้

๑) แนวทางในการศึกษาปัญหาเพื่อกำหนดปรัชญา นโยบาย และเป้าหมายของโรงเรียนมีดังต่อไปนี้

๑.๑) สำนวสภาพปัญหาในเรื่องศีลธรรมและคุณธรรมด้านต่าง ๆ ภายในโรงเรียน เช่น การตรงต่อเวลา ความรับผิดชอบ ความขยันหมั่นเพียร ความอดทนอายุในสภาพเช่นไร เป็นต้น

๑.๒) พิจารณาแนวโน้มในอนาคตที่สังคมต้องการให้มีคุณลักษณะอย่างไร เช่น สังคมต้องการให้คนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นต้น

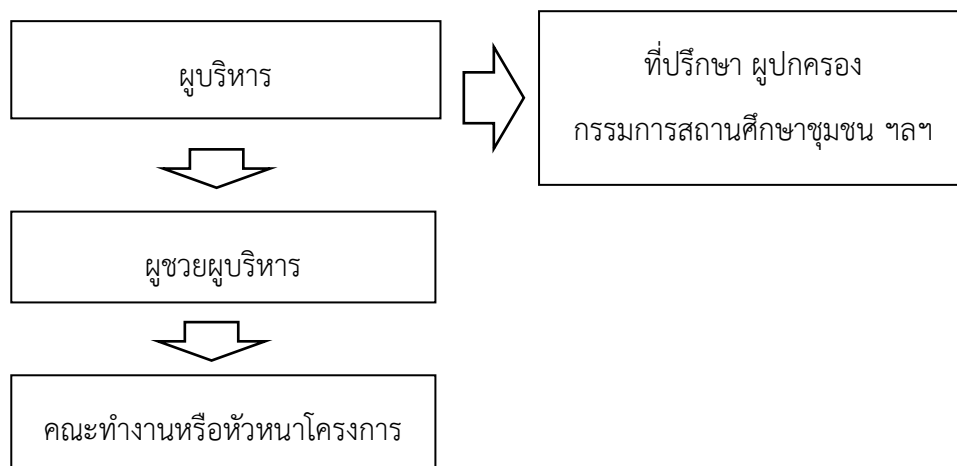
๑.๓) นำผลจากการดำเนินในข้อ ๑.๑ และ ๑ - ๒ มาพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นปัญหา และในอนาคตสังคมต้องการให้คนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

๒) แนวทางในการจัดตั้งองค์กรในโรงเรียนและพัฒนาบุคลากร

การจัดตั้งองค์กร รูปแบบในการจัดองค์กรเพื่อพัฒนาคุณลักษณะด้านจิตพิสัย ทั้งระบบโรงเรียนมีรูปแบบดังแผนภูมิที่ ๑

^{๒๓}กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการสร้างเครื่องวัดคุณลักษณะด้านจิตพิสัย. (กรุงเทพมหานคร: คุรุสภา, ๒๕๓๙), หน้า ๓๓-๓๗.

แผนภูมิ ๒.๑ รูปแบบในการจัดองค์กรเพื่อพัฒนาคุณลักษณะด้านจิตพิสัย ทั้งระบบโรงเรียน^{๖๔}

ที่มา : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

๑) บทบาทหน้าที่ของฝ่ายต่าง ๆ มีดังต่อไปนี้

๑.๑) บทบาทหน้าที่ของผู้บริหาร ได้แก่ (๑) ให้นโยบายมอบหมายงานตั้งคณะกรรมการ (๒) ให้การสนับสนุนทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการดำเนินงานของฝ่ายต่าง ๆ เช่น ติดต่อกับชุมชน เป็นต้น และ (๓) ติดตามกำกับดูแล

๑.๒) บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ ได้แก่ (๑) สำรวจปัญหา (๒) เสนอแนะกิจกรรมในหลักสูตร กิจกรรมเสริมหลักสูตรหรือนวัตกรรมทางการศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาและดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จ (๓) ทำหน้าที่ประสานงาน สร้างความเข้าใจกับผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกโรงเรียน เช่น จัดประชุมชี้แจง และ (๔) ติดตามผลกระบวนการทำงาน สนับสนุนการดำเนินกิจกรรมของผู้ที่เกี่ยวข้อง

๑.๓) บทบาทและหน้าที่ของครู ได้แก่ (๑) รวมมือเพื่อการพัฒนาคุณธรรมและดำเนินงานทั้งการเผยแพร่การสอน และกิจกรรมเสริมหลักสูตร (๒) ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี และ (๓) หาวิธีการใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน

๔) บทบาทหน้าที่ขององค์กรนักเรียน ได้แก่ (๑) ช่วยดูแลกำกับ การปฏิบัติตนของนักเรียน (๒) สร้างความสำนึกให้นักเรียนประพฤติตัวให้เป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่น ทั้งต่อตัวนักเรียนในตนเองและนักเรียนคนอื่น ๆ และ (๓) บทบาทและหน้าที่ของที่ปรึกษา คือ ให้ความปรึกษาและให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนในการพัฒนาจิตพิสัย

^{๖๔}กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการกรมวิชาการ, คู่มือการสร้างเครื่องวัดคุณลักษณะด้านจิตพิสัย, (กรุงเทพมหานคร : ศุภสภา, ๒๕๓๙), หน้า ๓๕.

๒) แนวทางในการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียน เป็นหน้าที่ของผู้บริหารและคณะทำงาน ซึ่งมีดังต่อไปนี้

๒.๑) ประชุมชี้แจงสร้างความเข้าใจในแนวทางพัฒนาจิตพิสัย

๒.๒) ใช้ระบบกลุ่มในการพัฒนา เช่น แบ่งกลุ่มการทำงานและมีหัวหน้ากลุ่ม รับผิดชอบเป็น

ต้น

๒.๓) อบรมผู้นำนักเรียน

๒.๔) จัดประชาสัมพันธ์ เช่น ขาวสาร จุลสารให้ความรู้ จดหมายข่าว เป็นต้น

๒.๕) ติดตามผล

๓) แนวทางในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชน มีแนวทางดังนี้

๓.๑) จัดประชุมชี้แจง

๓.๒) ขอความร่วมมือให้ผู้ปกครองประเมินการพัฒนาจิตพิสัยของนักเรียนที่บ้าน

๓.๓) จัดให้มีการพบปะผู้ปกครอง เช่น การเยี่ยมบ้าน หรือเชิญมารวมกิจกรรมที่โรงเรียน ครู

ไปรวมกิจกรรมสำคัญที่หมู่บ้าน

๓.๔) ครูควรจัดกิจกรรมพัฒนาจิตพิสัย เมื่อเด็กนำไปปฏิบัติให้ผู้ปกครองเห็นจะทำให้ผู้ปกครองเห็นคุณค่าและเกิดความสำนึกที่จะให้ความร่วมมือในการพัฒนาจิตพิสัย

๓.๕) โรงเรียนขอความร่วมมือจากสถาบันทางศาสนาในชุมชน ผู้นำท้องถิ่นปราชญ์ ชาวบ้าน เพื่อเข้ามาช่วยกันพัฒนาจิตพิสัย

๔) แนวการจัดองค์กรนักเรียน เป็นการจัดให้นักเรียนทำงาน เช่น จัดสภานักเรียน จัดกลุ่มสีของนักเรียน เป็นต้น เพื่อบริการนักเรียนและอำนวยความสะดวกในการดำเนินงาน เพื่อพัฒนา จิตพิสัย ซึ่งการจัดองค์กรของนักเรียนและการบริการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ นี้ อาจจะทำโดยนักเรียนหรือครูก็ได้

๕) แนวการจัดกิจกรรมในหลักสูตรให้สอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาจิตพิสัยในการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ ในห้องเรียนนั้น ครูทุกคนต้องมีความพร้อมใจที่จะร่วมกันจัดกิจกรรมในห้องเรียนให้สอดคล้องกับปรัชญาโรงเรียน ด้วยการร่วมกันกำกับดูแลนักเรียนให้ปฏิบัติตามข้อตกลง เช่น การตรงต่อเวลา ครูทุกคนต้องร่วมกันดูแลเรื่องการเข้าห้องเรียนการส่งงานของนักเรียนเรียนให้ตรงเวลา เป็นต้น

๖) แนวทางการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ได้แก่

๖.๑) การจัดชุมนุมต่าง ๆ

๖.๒) การจัดประกวดต่าง ๆ

๖.๓) การจัดกิจกรรมเกี่ยวกับพัฒนานิสัย เช่น การจัดกิจกรรมแบบ ๕ อย่าง

๖.๓.๑) ตระหนักรู้ คือ สร้างกิจกรรมให้นักเรียนตระหนักว่าตนเองเป็นคนอย่างไร

๖.๓.๒) ตนแบบ คือ ให้นักเรียนหาบุคคลดีหรือตนแบบที่ดีของสังคม เป็นอย่างไร

๖.๓.๓) ตัวเสริมแรง คือ หาวิธีการเสริมแรงที่เด็กทำดี เป็นการเสริมแรง กระตุ้นให้คนอื่นเห็นเป็นแบบอย่าง

อื่นเห็นเป็นแบบอย่าง

๖.๓.๔) ควบคุมตนเอง

๖.๓.๕) ติดตามประเมินผล

๗) แนวทางการประเมินผลการพัฒนาจิตพิสัย ในการประเมินผลการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม มีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องหลายอย่างที่ครูควรประเมิน เช่น สภาพแวดล้อมตัวนักเรียน ตัวครู หรือ

กระบวนการที่ครูใช้ในการพัฒนา การประเมินอาจใช้ได้หลาย ๆ วิธี เช่น การสังเกตการประเมินตนเอง การสัมภาษณ์ การใช้สิ่งควมิต การให้กลุ่มรายงาน เป็นต้น

จากแนวความคิดส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในสถานศึกษาสามารถสรุปได้ถึงความสำคัญของคุณธรรม จริยธรรม ได้ดังนี้

๑) ทำหน้าที่เป็นบรรทัดฐานหรือมาตรฐานของพฤติกรรมทั้งหลายเป็นตัวกำหนด การแสดงออกควรทำหรือไม่ควรทำ ซึ่งจะช่วยกำหนดจุดยืนในเรื่องต่าง ๆ และช่วยประเมินการปฏิบัติของตัวเราและบุคคลอื่น

๒) ทำหน้าที่เป็นแบบแผนสำหรับการตัดสินใจและแก้ไขข้อขัดแย้งต่าง ๆ ทำให้เขาเลือกทางใดทางหนึ่งเพื่อแก้ไขปัญหา เช่น การตัดสินใจปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต แทนที่จะเลือกในทางช่วยพวกพ้อง หรือปฏิบัติในทางไม่สุจริต

๓) ทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจหรือผลักดันของบุคคล

๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อศึกษาแนวคิดความหมาย ความสำคัญ ความเป็นมา แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ และการน้อมนำกระแสพระราชดำรัส ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติของประชาชน ตามลำดับดังนี้

๒.๓.๑ ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

คำว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางปรัชญาเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกปรัชญาเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับ ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ ปรัชญาเศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พออยู่ พอกิน พอใช้ยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาในการดำเนินชีวิต มีดุลยภาพระหว่างชีวิตกับสิ่งต่าง ๆ ดำเนินชีวิตแบบพอมีพอกินเป็นสัมมาอาชีวะก่อนเป็นเบื้องต้นจากนั้นจึงพัฒนาสู่การกินดีอยู่ดี เพราะปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาหรือแนวคิดโดยมีหลักการและอุดมการณ์ที่ช่วยพัฒนาชีวิตมนุษย์และสังคมให้มุ่งไปสู่ความยั่งยืนด้วยการรู้จักตนเอง พึ่งตนเอง พอเพียง ไม่โลภมาก มีเหตุผล และไม่ประมาท ดังนั้น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยึดเส้นทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ในการดำรงชีวิตให้สามารถพึ่งตนเองได้โดยใช้หลักการพึ่งตนเอง ๕ ประการ^{๖๕} คือ

^{๖๕} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๘๐ พรรษาเทิดไถ่องค์ราชัน, (กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐), หน้า ๗๘.

๑) ด้านจิตใจ กล่าวคือ ทำตนให้เป็นที่พักพิงของตนเอง มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวม มีจิตใจเอื้ออาทร ประณีประนอม ซื่อสัตย์สุจริต เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ดังกระแสพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับการพัฒนาคน ดังนี้ว่า “บุคคลต้องมีรากฐานทางจิตใจที่ดี คือ ความหนักแน่นมั่นคงในสุจริตธรรมและความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้จนสำเร็จ ทั้งต้องมี กุศโลบายหรือวิธีการอันแยบยลในการปฏิบัติงานประกอบพร้อมด้วยจึงจะสัมฤทธิ์ผลที่แน่นอน และบังเกิดประโยชน์อันยั่งยืนแก่ตนเองและแผ่นดิน”

๒) ด้านสังคม กล่าวคือ แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่แข็งแรง เป็นอิสระดังกระแสพระราชดำรัส ดังนี้ว่า “เพื่อให้งานรุดหน้าไปพร้อมเพรียงกัน ไม่ลดหลั่น จึงขอให้ทุกคนพยายามที่จะทำงานในหน้าที่อย่างเต็มที่ และให้มีการประชาสัมพันธ์กันให้ดี เพื่อให้งานทั้งหมดเป็นงานที่เกื้อหนุนสนับสนุนกัน”

๓) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งการเพิ่มมูลค่าโดยให้ยึดหลักการความยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุด ดังกระแสพระราชดำรัส ดังนี้ว่า “ถ้ารักษาสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม นึกว่าอยู่ได้อีกหลายร้อยปี ถึงเวลานั้นลูกหลานของเราก็อาจหาวิธีแก้ปัญหาต่อไป เป็นเรื่องของเข ไม่ใช่เรื่องของเร แต่เราก้ทำได้ ด้รักษาสิ่งแวดล้อมไว้ให้พอสมควร.”

๔) ด้านเทคโนโลยี กล่าวคือ จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการของสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศ สังคมไทย และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเอง ดังกระแสพระราชดำรัส ดังนี้ว่า “การเสริมสร้างสิ่งที่ชาวบ้านชาวชนบทขาดแคลนและต้องการ คือความรู้ในด้านเกษตรกรรมโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นสิ่งที่เหมาะสม” และ “การใช้เทคโนโลยีอย่างใหญ่โตเต็มรูปแบบหรือเต็มขนาดในงานอาชีพหลักของประเทศย่อมมีปัญหา”

๕) ด้านเศรษฐกิจ กล่าวคือ แต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้และไม่มีมุมมองที่การลดรายจ่าย ในเวลาเช่นนี้จะต้องปรับทิศทางใหม่ คือ จะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญและยึดหลักพออยู่พอกิน พอใช้และสามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น ดังกระแสพระราชดำรัส ดังนี้ว่า “การที่ต้องให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้เพื่อตนเองเพื่อที่จะให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุข พอมีพอกินเป็นขั้นหนึ่ง และขั้นต่อไปก็คือ ให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตนเอง” และ “หากพวกเราร่วมมือร่วมใจกันทำสักเศษหนึ่งส่วนสี่ ประเทศชาติของเราก็สามารถรอดพ้นจากวิกฤติได้”

๒.๓.๒ ความเป็นมาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง^{๖๖}

ความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดระยะเวลา ๕ ทศวรรษ นับแต่ที่ได้ทรงริเริ่มการทรงงานเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนโดยทั่วไปเป็นต้นมา เป้าหมายสำคัญพื้นฐานที่ไม่เคยแปรเปลี่ยน คือ ขจัดความทุกข์ยากและอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนส่วนใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

^{๖๖} อภิชาติ พันธ์เสน, “พุทธเศรษฐศาสตร์” ในการสัมมนาทางวิชาการโครงการปราชญ์เพื่อแผ่นดิน ครั้งที่ ๒ เรื่องฐานปัญญาไทยในโลกสากล จัดโดยราชบัณฑิตยสถาน กระทรวงศึกษาธิการ และศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๖.

ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชนบทห่างไกลทุรกันดาร ซึ่งยากจนและต้องการความช่วยเหลือ มุ่งหมายที่จะให้ลดกระบวนการเศรษฐกิจ ระบบทุนนิยมสุดโต่ง โดยให้ลดระดับลงเพียงพอแก่ความจำเป็นและความเหมาะสมกับการรักษาและการดำรงชีวิตที่เรียบง่ายและพึ่งพาตนเองได้ บริโภคแต่พอเพียง ลดและบรรเทาการพึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างประเทศ หันมาใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน และเทคโนโลยีที่ไม่เป็นการทำลายธรรมชาติ และสภาพแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งจะเป็นการเดินทางกลางตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพระพุทธศาสนา และเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน และพึงปรารถนาสำหรับบุคคลและสังคมที่ยั่งยืนนั่นเอง

เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้มีพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เน้นการพัฒนาประเทศที่ต้องสร้างพื้นฐานความพอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่ในเบื้องต้นก่อน โดยเน้นความหมายของการพอกินพอใช้ ซึ่งปรากฏอีกครั้งในพระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันพุธที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๑๗ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต อันถือเป็นจุดเริ่มต้นของข้อเสนอ “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่ชัดเจนในเวลาต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระแสพระราชดำรัสที่พระองค์ทรงพระราชทานอย่างชัดเจนเรื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษาเมื่อวันศุกร์ที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๑ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต ซึ่งอธิบายว่า “พอเพียง” คือ (๑) พอประมาณ (๒) ซื่อตรง (๓) ไม่โลภมาก และ (๔) ต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งถือได้ว่าเป็นข้อเสนอในการดำเนินกิจการทางเศรษฐกิจตามแนวทางของพุทธธรรมอย่างแท้จริง โดยที่พระองค์ได้ทดลองปฏิบัติตามแนวคิดดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรม มาก่อนหน้าที่จะมีพระราชดำรัสในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ แล้วภายหลังจากที่พระราชดำรัสได้รับการสนองตอบจากรัฐบาลในยุคนั้นเท่าที่ควร พระองค์ได้ทรงศึกษาค้นคว้าหารูปธรรมของรูปแบบที่ปฏิบัติได้จริง รูปแบบหนึ่งของเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือ การเกษตรทฤษฎีใหม่และได้นำเสนอรูปแบบดังกล่าวต่อพสกนิกรของพระองค์เป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๗ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต หลังจากนั้นได้รับสั่งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกันนี้ต่อเนื่องติดต่อกันทุกปี จนล่าสุดเมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๔๒ ก็ยังทรงมีพระราชกระแสรับสั่งให้เรื่องดังกล่าว อันเป็นการแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้มีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของประเทศตามคุณธรรม

เพราะว่า แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานเป็นครั้งแรกแก่นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗ คือ “การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยาก ล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยประเทศหลายประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงอยู่ในเวลานี้” และข้อความที่สำคัญอีกตอนหนึ่งแห่งพระราชดำรัสที่ได้พระราชทานแก่ผู้ที่เป็นผู้ไปเข้าเฝ้าฯ เพื่อถวายพระพรชัยมงคล ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๑๗ ความว่า “คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้ำสมัย ว่าเมืองไทยเขยวว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งที่ดีสมัยใหม่ แต่เราอยู่พอกินพอใช้ และให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทยพอกินพอใช้ มีความสงบ

และทำงานตั้งจิตอธิษฐานตั้งปณิธาน ในทางนี้ ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพอลูเออิกิน ไม่ใช่จะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่ว่าจะมีความอยู่พอลูเออิกิน มีความสงบเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ถ้าเรารักษาความพอลูเออิกินนี้ได้เราก็จะยอดยิ่งยวดได้”^{๖๗}

ในประเทศไทยเรานั้น มีกระแสเศรษฐศาสตร์ทางเลือกอันเป็นที่รับรู้กันแพร่หลายมานานมากแล้ว ทั้งในเรื่องของเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ เศรษฐศาสตร์ในแนวสีเขียวที่เน้นความยั่งยืนเศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจพึ่งตนเอง เศรษฐกิจชุมชน รวมถึงการมีอาชีพที่อยู่นอกกระแสการตลาดอย่างเกษตรยั่งยืน เกษตรผสมผสาน แต่ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น ก็อยู่ในลักษณะที่กระจัดกระจาย ไม่ได้รับการยอมรับมากนัก จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ผู้ซึ่งมีประสบการณ์ในการพัฒนาในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศไทยโดยตรงมาอย่างยาวนานได้ทรงสรุปประสบการณ์ดังกล่าวออกมาเป็นพระราชดำรัสเกี่ยวกับ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” จึงได้จุดกระแสให้เกิดการยอมรับอย่างกว้างขวาง บรรจุอยู่ในแผนงานของราชการในหลายหน่วยงาน และได้รับการผลักดันอย่างจริงจัง เช่น กระทรวงมหาดไทย เป็นต้น และที่สำคัญคือ ในแผนพัฒนาปรัชญาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) ก็ได้นำเอาปรัชญาแห่งเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศด้วย

๒.๓.๓ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงมาตั้งแต่เริ่มงานพัฒนาเมื่อ ๕๐ กว่าปีที่แล้ว และทรงยึดมั่นหลักการนี้มาโดยตลอด โดยเฉพาะด้านการเกษตร เรานับการผลิตรายได้ เพื่อส่งออกเป็นเชิงพาณิชย์ เช่น เมื่อปลูกข้าวก็นำไปขายและนำเงินไปซื้อข้าว เมื่อเงินหมดก็ไปกู้ เป็นอย่างนี้มาโดยตลอด จนกระทั่งชาวนาไทยตกอยู่ในภาวะเป็นหนี้สิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงปัญหาด้านนี้ จึงได้พระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือขึ้นเพื่อช่วยเหลือราษฎร นับเป็นจุดเริ่มต้นแห่งที่มาของเศรษฐกิจพอเพียงโครงการแรกๆ ของพระองค์ได้ทรงกำชับหน่วยราชการมิให้นำเครื่องมือกลหนักเข้าไปทำงาน ทรงรับสั่งว่า หากนำเข้าไปเร็ววัน ชาวบ้านจะละทิ้งจอบ เสียม และในอนาคตจะช่วยตัวเองไม่ได้ ซึ่งก็เป็นจริงในปัจจุบัน

ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชดำริวิธีการที่จะช่วยเหลือราษฎรด้านการเกษตร โดยได้พระราชทาน “ทฤษฎีใหม่” ขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๓๕ ณ โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดมงคลชัยพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสระบุรี เพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับการทำการเกษตรให้แก่ราษฎร เพราะว่า แรงกดดันพระราชหฤทัยในเรื่องทฤษฎีใหม่เกิดจากที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรบ้านกุดตอแก่น ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๕ และทรงพระราชทานพระราชดำรัสแก่บรรดาคณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๕ ถึงข้อมูลเบื้องต้นจากปัญหาข้อเท็จจริงแล้วทรงวิเคราะห์เป็นแนวคิดทฤษฎีในการแก้ไข ในเวลาต่อมาจึงมีพระราชดำริให้ทำ

^{๖๗} อภิชาติ พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ, กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๔, หน้า ๕๕๔.

การทดลอง “ทฤษฎีใหม่” ณ วัดมิ่งมงคลชัยพัฒนา ตำบลห้วยบง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี และเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการทดลองสรุปเป็นทฤษฎีใหม่ในวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๖^{๖๔}

นอกจากนี้ ทฤษฎีใหม่จึงเกิดขึ้นที่มีลักษณะสำคัญอยู่ที่การจัดการด้านที่ดินและแหล่งน้ำในลักษณะ ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ คือ ขุดสระและเลี้ยงปลา ๓๐ ส่วน ปลูกข้าว ๓๐ ส่วน ปลูกพืชไร่พืชสวน ๓๐ ส่วนและสำหรับเป็นที่อยู่อาศัย และเลี้ยงสัตว์ ๑๐ ส่วน อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานดำริเพิ่มเติมมาโดยตลอด เพื่อให้เกษตรกรซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศมีความแข็งแรงพอ ก่อนที่จะไปผลิตเพื่อการค้าหรือเชิงพาณิชย์ โดยยึดหลักการ “ทฤษฎีใหม่” ดังนี้ คือ

๑) มีความพอเพียงเลี้ยงตัวเองได้บนพื้นฐานของความประหยัดและจัดการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย

๒) รวมพลังกันในรูปกลุ่ม เพื่อการผลิต การตลาด การจัดการ รวมทั้งด้านสวัสดิการการศึกษา การพัฒนาสังคม

๓) สร้างเครือข่าย กลุ่มอาชีพ และขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายโดยประสานความร่วมมือกับภาคธุรกิจ ภาคองค์การพัฒนาเอกชน และภาคราชการในด้านเงินทุน การตลาด การผลิต การจัดการและข่าวสารข้อมูล

นอกจากนี้ พระราชดำริทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นทั้งหลักการและวิธีการใหม่ เป็นพระราชดำริที่มีความยิ่งใหญ่ทางความคิด ๙ ประการ คือ

๑) เป็นแนวคิดแบบพหุนิยม (plurality, multiplicity, multiple) ทั้งในแง่การคิด และการกระทำ ไม่เป็นเอกนิยม (unitary, singularity, uniformity) และทวินิยม (duality, binary, either-or, polarity)

๒) เป็นแนวคิดที่ยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกันของสิ่งที่แตกต่างกัน เช่น เกษตรแบบพึ่งตนเอง ดำรงอยู่ร่วมกันกับการผลิตทางเกษตรอุตสาหกรรม หรืออุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีสูง หรืออุตสาหกรรมประเภทให้บริการได้โดยไม่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะเกษตรพอเพียงไปเป็นการผลิตรูปแบบอื่น

๓) เป็นแนวคิดที่ปฏิบัติได้ ทำให้เห็นจริงได้ เป็นทฤษฎีที่ผนึกประสานเป็นเนื้อเดียวกับการปฏิบัติ มิใช่เพียงทฤษฎีลอย ๆ ปฏิบัติไม่ได้

๔) เป็นทฤษฎีที่มีความง่ายไม่ซับซ้อน เข้าใจง่าย จึงมีพลังสูง คนทั่วไปทุกระดับสามารถเข้าใจ เข้าถึง และนำไปทำให้เห็นผลจริงได้

๕) เป็นทฤษฎีที่นำประสบการณ์ของประเทศไทยและลักษณะสภาพแวดล้อม ลม ฟ้าอากาศ การเปลี่ยนแปลงทางฤดูกาล วิถีชีวิต ฐานะทางเศรษฐกิจสถานการณ์เฉพาะหน้าและอนาคต ตลอดจนคุณลักษณะเด่นของชีวิตความเป็นอยู่ และการผลิตของไทย ซึ่งเป็นประเทศผลิตธัญญาหาร มารวมกันเข้าเป็นทฤษฎีใหม่ โดยเน้นความสำคัญของน้ำ ที่มีต่อชีวิตเป็นพิเศษ ดังพระราชดำรัสที่ว่า “หลักสำคัญว่าต้องมีน้ำ เพราะชีวิตอยู่ที่น้ำ ถ้ามีน้ำคนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำ คนอยู่ไม่ได้”

^{๖๔} สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ทำเนียบรัฐบาล, ๒๕๕๓), หน้า ๒๒๗ - ๒๓๑.

๖) เป็นแนวคิดที่สมสมัย และได้จังหวะเวลาที่เหมาะในการเตือนให้ผู้มีบทบาททางการจัดทำ และดำเนินการตามนโยบายและแผนการพัฒนาให้มีสติและความระมัดระวังในการกำหนดนโยบายและแผนการพัฒนาให้มีสติและความระมัดระวัง ในการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาประเทศ

๗) เป็นแนวคิดแบบองค์รวม (Holistic Theory) เพราะมีหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจวัฒนธรรม และปรัชญาการดำรงชีวิต มีผลในการส่งเสริมจริยธรรม (Ethics) แห่งความพอ และพอเพียง (Enough and Subsistence)

๘) เป็นแนวคิดที่มีพลังในการกระตุ้นให้ผู้ยากไร้มีพลังเข้าใจถึงความเป็นจริงไม่มีปมด้อยหรือท้อแท้ ท้อถอยในโชคชะตา เพราะผู้ปฏิบัติสามารถมีความสุขได้ตามอัตภาพ และเข้าใจหลักของสันโดษ ไม่ถูกมอง หรือถูกทับถมว่าเป็นผู้ด้อยพัฒนา หรือมีปัญหา เป็นขวากหนามของการพัฒนา

๙) เป็นแนวคิดที่ปลอดจากการเมือง ผลประโยชน์และอุดมการณ์ จึงเป็นทฤษฎีที่มีความเป็นสากล สามารถนำไปใช้โดยปราศจากข้อข้องใจด้านการเมือง เป็นผลดีต่อประเทศที่มีปัญหาคล้ายประเทศไทยที่จะนำไปใช้^{๖๔}

เพราะว่า ความยิ่งใหญ่ของทฤษฎีแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแบบใหม่ทั้ง ๙ ประการนี้ เรียกว่า “นพลักษณ์ของทฤษฎีใหม่” ได้แก่

- ๑) หลากหลาย (Multiple, Diverse)
- ๒) ร่วมกัน (Co-existing)
- ๓) คิด-ทำ (Thinking-Doing)
- ๔) เรียบง่าย (Simple)
- ๕) ผสานทุกส่วน (Integrating)
- ๖) ควรแก่สถานการณ์ (Timely)
- ๗) องค์รวมรอบด้าน (Holistic)
- ๘) บันดาลใจ (Inspiring)
- ๙) ใฝ่อุดมการณ์ / เป็นการสากล (Universal)^{๗๐}

อย่างไรก็ตาม แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา^{๗๑} ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และการกระทำ เพราะว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึง

^{๖๔} ชัยอนันต์ สมุทวณิช, **ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันนโยบายศึกษา , ๒๕๔๑), หน้า ๑๐-๒๐.

^{๗๐} **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๒๑.

^{๗๑} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, **พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน**, (กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐), หน้า ๒.

แนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีความสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี^{๗๒} ที่มีองค์ประกอบหลักอยู่ ๓ ประการ ได้แก่

๑) หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดหลักการที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” โดยมุ่งเน้นการผลิตพืชผล หรือผลผลิต ให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เมื่อเหลือพอจากการบริโภคแล้ว จึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้าเป็นอันดับรองลงมา หลักใหญ่สำคัญยิ่งคือ การลดค่าใช้จ่าย โดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง

๒) หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ เศรษฐกิจแบบพอเพียงให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชาวบ้านทั้งนี้ กลุ่มชาวบ้าน หรือองค์กรชาวบ้าน จะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ให้หลากหลาย ครอบคลุมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเกษตรแบบผสมผสานหัตถกรรม การแปรรูปอาหาร การทำธุรกิจค้าขายและการท่องเที่ยวระดับชุมชน เป็นต้น เมื่อองค์กรชาวบ้านเหล่านี้ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็ง และมีเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้นแล้วชุมชนก็จะได้รับการดูแลให้มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้รับการแก้ไขปัญหาในทุกๆ ด้าน เมื่อเป็นเช่นนี้ เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศก็จะสามารถเติบโตได้อย่างมีเสถียรภาพ ซึ่งหมายความว่า เศรษฐกิจสามารถขยายตัวไปพร้อมๆ กับสภาพการณ์ด้านการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น

๓) หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ เศรษฐกิจแบบพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ ดังนั้น ประโยชน์ที่เกิดขึ้น จึงมิได้หมายถึงรายได้แต่เพียงมิติเดียว หากแต่ยังรวมถึงประโยชน์ในมิติอื่น ๆ ด้วย เช่น การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของไทยให้คงอยู่ตลอดไป

ดังนั้น หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวปฏิบัติโดยยึดหลักความพอดีกับศักยภาพของตนเองบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง รวมทั้งมีความเอื้ออาทรต่อคนอื่น ในสังคมเป็นประการสำคัญถึงแม้ว่าแนวคิดนี้จะมุ่งเน้นไปสู่กลุ่มเกษตรกร หรือผู้มีที่ดินทั้งหลายแต่ก็ไม่ได้หมายความว่าทุกคนจะต้องกลับไปสู่ภาค

^{๗๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๙.

เกษตรทั้งหมด ซึ่งเป็นไปไม่ได้ ในสภาพความเป็นจริง สำหรับคนอยู่นอกภาคเกษตรนั้น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงก็ต้องนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เพราะปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญา เป็นแนวปฏิบัติตน ไม่ว่าจะอยู่ในกิจกรรมใด อาชีพใด ก็ต้องยึดวิถีชีวิตไทย อยู่แต่พอดีอย่าฟุ่มเฟือยอย่างไร ประโยชน์ อย่ายึดวัตถุเป็นที่ตั้ง ให้ยึดเส้นทางสายกลาง อยู่กินตามฐานะใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต เติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไป อย่าใช้หลักการลงทุนเชิงการพนัน ซึ่งตั้งอยู่บนความเสี่ยง ต้องตั้งอยู่บนหลักของ “รู้ รัก สามัคคี” ใช้สติปัญญาปกป้องตนเองไม่ให้หลงกระแสโลกาภิวัตน์โดยให้รู้ถึงเหตุและผลตามสภาพแวดล้อมหรือบริบทของสังคมไทย ให้รู้จักแยกแยะสิ่งดี หรือสิ่งเลว สิ่งที่เป็นประโยชน์ และไม่เป็นประโยชน์ ตามสภาพความเป็นจริงของบ้านเมืองของเราเป็นที่ตั้ง ให้มีความรัก ความเมตตา ที่จะช่วยเหลือสังคมให้รอดพ้นจากภัยพิบัติ และรวมพลังกันด้วยความสามัคคีเป็นหมู่เหล่า ขจัดข้อแย้งไปสู่ความประนีประนอม รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การดำรงชีวิตในความพอดี มีชีวิตใหม่ คือหวนกลับมาสู่วิถีชีวิตไทยที่จะทำให้ชาติบ้านเมือง และตัวเราหลุดพ้นจากความทุกข์ ด้านเศรษฐกิจและมีความสุขในที่สุด ตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ๕ ประการ ได้แก่

๑) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

๒) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

๓) การมีภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

๔) เงื่อนไขทางความรู้ ประกอบด้วย ความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

๕) เงื่อนไขทางคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ไม่โลภ และไม่ตระหนี่^{๗๓}

อย่างไรก็ตาม แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจแบบพอเพียงมีปณิธาน หรือจุดมุ่งหมายอยู่ที่สังคมและคนในสังคมมีความเป็นอยู่ที่รุ่งเรืองปลอดภัย โดยมีกิจกรรมการทำงานที่เกี่ยวกับการเกษตรหรือนอกการเกษตร ตลอดถึงงานบริการต่างๆ ซึ่งในส่วนของกรดำเนินกิจกรรมนั้นก็มีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มชาวบ้าน องค์กรชุมชนและพหุภาคี อันได้แก่ประชาชนภาคต่างๆ ด้านการปฏิบัติก็มีความสัมพันธ์กับการรวมกลุ่มผลิต การแปรรูป การเพิ่มมูลค่า การแลกเปลี่ยน และการค้า การบริการ เพื่อมุ่งประโยชน์คือความคุ้มค่ามากกว่าคุ้มทุนและคุณค่ามากกว่ามูลค่า มุ่งประโยชน์ด้านจิตใจมากกว่าวัตถุโดยมีจุดหมายปลายทางสูงสุดอยู่ที่ความเข้มแข็งของชุมชน สังคมประเทศชาติและคนในสังคมอยู่ดีกินดีเป็นปกติสุขตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจตามแนวคิดของนักวิชาการ เช่น ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศน์ วัชชี,

^{๗๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ก.

ดร. สุเมธ ตันติเวชกุล, ศ.ดร. อภิชัย พันธเสน, สุนัย เศรษฐ์บุญสร้าง, และ ดร.อาชวี เตาลานนท์ ท่านเหล่านี้ ได้อธิบายไว้ดังต่อไปนี้ คือ

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศน์ ะสี กล่าวว่า แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐศาสตร์ ที่ได้ว่าเป็นแนวคิดแบบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ท่านได้กล่าวว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีความหมายอย่างเดียวกัน หรือเหมือนกันกับเศรษฐกิจสมดุลเศรษฐกิจบูรณาการ เศรษฐกิจศีลธรรม เศรษฐกิจพื้นฐาน และเศรษฐกิจชุมชน โดยในส่วนของเศรษฐกิจพื้นฐานนั้น หมายถึง เศรษฐกิจที่คำนึงถึงการทะนุบำรุงพื้นฐานของตัวให้เข้มแข็งทั้งทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจพื้นฐานของสังคมก็คือเศรษฐกิจชุมชน เพราะฉะนั้นเศรษฐกิจพื้นฐานกับเศรษฐกิจชุมชนคืออย่างเดียวกัน หัวใจของเศรษฐกิจพื้นฐานหรือเศรษฐกิจชุมชนอยู่ที่การรวมตัวของชาวบ้านในการทำอาชีพต่างๆ เช่น เกษตรกรรม การแปรรูปอาหารงานหัตถกรรม ธุรกิจชุมชน ศูนย์การแพทย์แผนไทย กองทุนชุมชนเพื่อการเพิ่มทุนต่างๆ ทางพร้อมกันคือ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสิ่งแวดล้อม ทุนทางเศรษฐกิจ^{๗๔}

ดังนั้น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ยังหมายถึง พอเพียงสำหรับทุกคน มีธรรมชาติพอเพียง มีความรักพอเพียง มีปัญหาพอเพียง เกิดความสมดุล เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจสมดุลหรือเศรษฐกิจพื้นฐานไม่มองเรื่องเศรษฐกิจแบบแยกส่วนแต่เป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนความเข้มแข็งของชุมชน เป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นบูรณาการ เศรษฐกิจพอเพียง อันจัดเป็นเศรษฐกิจพื้นฐานนั้นมีลักษณะสำคัญ ๕ ประการ คือ

๑) เป็นเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวลไม่ใช่เศรษฐกิจที่สร้างความร่ำรวยให้คนส่วนน้อยแต่ทั้งคนส่วนใหญ่ให้ยากจน ซึ่งก่อให้เกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจ นำไปสู่ปัญหาทางสังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อม อันนำไปสู่ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวล เป็นการสร้างทุนทางสังคม และเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทุกชนิด

๒) มีพื้นฐานอยู่ที่ความเข้มแข็งของชุมชนเพราะชุมชนเป็นพื้นฐานของสังคม (๓) มีความเป็นบูรณาการ คือไม่ใช่เป็นเรื่องเศรษฐกิจโดดเด่น แต่เชื่อมโยงกับสังคมวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม พร้อมกันไป

๔) อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของตนเอง เช่น การเกษตร หัตถกรรมไทยอุตสาหกรรม การเกษตร สมุนไพร อาหารไทย การท่องเที่ยว ซึ่งล้วนอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมไทยวัฒนธรรมไทยเป็นจุดแข็งของคนไทยที่คนชาติอื่นไม่มี

๕) มีการจัดการและนวัตกรรมต่างๆ เพื่อเติมความก้าวหน้าให้แก่เรื่องพื้นฐาน ทำให้มีพลวัตอย่างไม่หยุดนิ่ง^{๗๕}

นอกจากนี้ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงความพอเพียงในอย่างน้อย ๗ ประการ คือ

- ๑) พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน
- ๒) จิตใจพอเพียง

^{๗๔} ศ.นพ, ประเวศน์ ะสี, ปาฐกถาป่วย อังภากรณ์ ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๑), หน้า ๔๓.

^{๗๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔.

- ๓) สิ่งแวดล้อมพอเพียง
- ๔) ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง
- ๕) ปัญญาพอเพียง
- ๖) อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง
- ๗) มีความมั่นคงพอเพียง^{๗๖}

ดังนั้น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ ระบบเศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนความเห็นที่ชอบถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) เป็นระบบเศรษฐกิจที่ไม่คำนึงถึงเฉพาะแต่เงินตราอย่างเดียวเท่านั้น หากหมายรวมถึงเศรษฐกิจที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ที่ดีแห่งจิตใจ ครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจพอเพียงคือเศรษฐกิจที่เป็นองค์รวม คือเศรษฐกิจแห่งดุลยภาพ และเศรษฐกิจแห่งศีลธรรม Prawase Wasi, ProfDr. Bangkok Post, January ๑๔, ๑๙๙๘. (สำนวนแปลของผู้วิจัย) ที่จริงนั้นเป็นเรื่องวัฒนธรรมเพราะหมายถึงวิถีชีวิต รวมถึงตั้งแต่ความเชื่อ คุณค่า การประพฤติปฏิบัติร่วมกันรวมถึงเศรษฐกิจ การศึกษา สุนทรียศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี การพออยู่พอกิน การพึ่งพาตนเองตามหลักธรรมคำสอนของศาสนา ซึ่งอยู่ภายใต้ร่มเงาของวัฒนธรรมการนำชื่อเศรษฐกิจมาใช้นั้นเป็นเพียงเพื่อกระตุ้นความสนใจและให้ฟังดูมีพลังมากกว่าการพูดถึงวัฒนธรรม^{๗๗}

ดร. สุเมธ ตันติเวชกุล กล่าวว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในแง่มุมต่างๆ เอาไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถของชุมชน เมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่งในการผลิตสินค้า และบริการทุกชนิด เพื่อเลี้ยงสังคมนั้นๆ ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยต่างๆ ที่ตนไม่ได้เป็นเจ้าของ เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลนั้น คือความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่อย่างประมาณตนตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญคือ ไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่มีพันธนาการอยู่กับสิ่งใด โดยสรุปคือหันกลับมายึดเส้นทางสายกลางในการดำรงชีวิต ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือ การวางรากฐานอันมั่นคงและยั่งยืนของชีวิต^{๗๘}

นอกจากนี้ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มิได้จำกัดเฉพาะแต่ในส่วนของเกษตรกรหรือชาวไร่ ชาวนาเพียงเท่านั้น แต่เป็นเศรษฐกิจของทุกคนทุกอาชีพ ทั้งที่อยู่ในเมืองและชนบท เช่น ผู้ที่เป็นเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรม และบริษัท ในระบบเศรษฐกิจพอเพียง ถ้าจะต้องขยายกิจการเพราะความเจริญเติบโตของงาน ต้องขยายตัวอย่างค่อยเป็นค่อยไป หรือหากจะกู้ยืมก็ต้องกระทำตามความเหมาะสม ไม่ลงทุนจนเกินตัวโดยไม่เหลือที่มั่นให้ยืนอยู่ได้ ต้องรู้จักใช้จ่ายไม่ฟุ่มเฟือยเกินตัว ดังนั้น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเอง อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะ

^{๗๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

^{๗๗} ศ.นพ, ประเวศน์ วะสี, ปาฐกถาปวย อังภากรณ์ ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, ๒๕๕๑) หน้า ๑๑๓.

^{๗๘} ดร, สุเมธ ตันติเวชกุล, เบื้องพระยุคลบาท, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๕๔), หน้า ๒๕๘.

พึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไป^{๗๙} โดยมีการพัฒนาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับเกษตรกรนั้น มีการปฏิบัติตามขั้นตอน ซึ่งประกอบด้วย ๓ ขั้น ก็คือขั้น ๑ คือ ผลิตเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน ในระดับชีวิตที่ประหยัด ทั้งนี้ต้องมีความสามัคคี ในท้องถิ่นขั้น ๒ คือ รวมกลุ่มเพื่อการผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนา และขั้น ๓ ร่วมมือกับองค์กรภายนอกในการทำธุรกิจ และพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งนี้ทุกฝ่ายจะต้องได้รับประโยชน์

นอกจากนี้ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ยังได้แสดงถึงฐานคิดการพัฒนาเพื่อความพอเพียงไว้ดังนี้ คือ

๑) ยึดแนวพระราชดำริ ในการพัฒนา “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามขั้นตอน “ทฤษฎีใหม่”

๒) สร้าง “พลังงานสังคม” โดยการประสาน “พลังสร้างสรรค์” ของทุกฝ่ายในลักษณะ “พหุภาคี” อาทิภาครัฐ องค์กร พัฒนาเอกชน นักวิชาการ ธุรกิจเอกชน สื่อมวลชน ฯลฯ เพื่อให้ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาธุรกิจชุมชน

๓) ยึด “พื้นที่” เป็นหลัก และใช้ “องค์กรชุมชน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนา ส่วนภาคีอื่นๆ ทำหน้าที่ช่วยกระตุ้นอำนวยความสะดวก ส่งเสริมและสนับสนุน (๔) ใช้ “กิจกรรม” ของชุมชนเป็น “เครื่องมือ” สร้าง “การเรียนรู้” และ “การจัดการ” ร่วมกัน พร้อมทั้งพัฒนา “อาชีพ ที่หลากหลาย” เพื่อเป็น “ทางเลือก” ของคนในชุมชนซึ่งมีความแตกต่างกัน ทั้งด้าน เพศ วัย การศึกษา ความถนัด ฐานะ เศรษฐกิจ ฯลฯ

๕) ส่งเสริม “การรวมกลุ่ม” และ “การสร้างเครือข่าย” องค์กรชุมชนเพื่อสร้าง “คุณธรรมจริยธรรม” และ “การเรียนรู้ที่มีคุณภาพ” อย่างรอบด้าน อาทิ การศึกษา สาธารณสุขการฟื้นฟูวัฒนธรรม การจัดการสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

๖) วิจัยและพัฒนา “ธุรกิจชุมชนครบวงจร” (ผลิต-แปรรูป-ขาย-บริโภค) โดยให้ความสำคัญต่อ “การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน” และ “ฐานทรัพยากรของท้องถิ่น” ควรเริ่มพัฒนาจากวงจร ธุรกิจขนาดเล็กในระดับท้องถิ่นไปสู่วงจรธุรกิจที่ใหญ่ขึ้นระดับประเทศ และระดับต่างประเทศ

๗) พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่มี “ศักยภาพ” ของแต่ละเครือข่ายให้เป็น “เป็นศูนย์การเรียนรู้ธุรกิจชุมชน” ที่มีข้อมูลข่าวสารธุรกิจนั้น ๆ อย่างครบวงจร พร้อมทั้งใช้เป็นสถานที่สำหรับศึกษาดูงาน และฝึกอบรม^{๘๐}

ศ.ดร.อภิชัย พันธเสน กล่าวว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ ดังนี้ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดเพื่อปรับทิศทางการพัฒนาประเทศไทย^{๘๑} เศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นความพอประมาณเน้นความสมควรมัน มีรากฐานความคิดจากคำสอนของพระพุทธเจ้าในข้อที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง^{๘๒} เพราะว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจที่ไม่เน้นอรรถประโยชน์สูงสุด (Maximize Utility) อันเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาเศรษฐกิจในโลกปัจจุบัน แต่เน้นความพอประมาณหรือทางสาย

^{๗๙} ดร. สุเมธ ตันติเวชกุล, ๒๐๙ คำสอนพ่อเศรษฐกิจพอเพียง หนังสือเฉลิมพระเกียรติเฉลิมฉลองพระชนมายุ, ๘๑ พรรษา, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๒๔๙.

^{๘๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๑.

^{๘๑} อภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐), หน้า ๕๕๔.

^{๘๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖๓.

กลาง เศรษฐกิจพอเพียง เน้นการไม่โลภเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับระบบเศรษฐกิจของประเทศได้ดีที่สุด เศรษฐกิจพอเพียงมีพื้นฐานอยู่บนพุทธธรรมของการละกิเลส คือความไม่รู้อันเรียกว่าอวิชชา และดำรงชีวิตอยู่อย่างพอประมาณด้วยความไม่โลภและไม่ประมาท นอกจากนี้ ดร.อภิชัย พันธเสน ยังได้แสดงทัศนะไว้อย่างน่าสนใจว่าเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น โดยเนื้อแท้แล้วก็คือ “พุทธเศรษฐศาสตร์” นั่นเองและเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ที่ง่ายต่อการอธิบายให้ประชาชนชาวไทยเข้าใจได้ เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีพื้นฐานวัฒนธรรมที่มีรากเหง้ามาจากพระพุทธศาสนา พระองค์จึงทรงเลือกแนวคิดดังกล่าวเพื่อง่ายต่อการสื่อสารกับพสกนิกรของพระองค์ แต่ที่ไม่เน้นว่าเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ก็เพราะพระองค์เป็นองค์ศาสนูปถัมภก จะต้องให้การทำนุบำรุงศาสนาในชาติทุกศาสนา ดังนั้นการใช้คำว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นคำกลางที่สามารถเข้าใจและยอมรับได้สำหรับศาสนิกชนในทุกศาสนา

สุนัย เศรษฐบุญสร้าง กล่าวว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๒๕ ปี เพื่อเป็นแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ โดยมีแนวทางปฏิบัติ ๔ ประการ คือ

๑) ดำเนินไปในทางสายกลาง เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและการบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง ความหมายของคำว่า “ทางสายกลาง” ก็คือมีความ “พอดีพอเหมาะ” ไม่ตึงเกินไปและไม่หย่อนเกินไป ไม่เร็วเกินไปและไม่ช้าเกินไป หรือไม่มากจนเกินไปและไม่น้อยจนเกินไป ฯลฯ

๒) เป็นเหตุเป็นผลตามกฎธรรมชาติ “ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก และภายใน” ในทางสายกลาง (ดังที่กล่าวมาในข้อ ๑ ได้นั้น ต้องอาศัย “การประมาณอย่างมีเหตุมีผล” และอย่างเป็นวิทยาศาสตร์เพื่อให้เกิดความพอดีพอเหมาะในการประพฤติปฏิบัติต่างๆ โดยถ้าหากสามารถสร้าง “เหตุ” ได้อย่างเหมาะสมถูกต้อง “ผล” แห่งความเจริญงอกงามก็จะเกิดตามมาในสัดส่วนที่สัมพันธ์พอดีกับ “เหตุ” นั้น ๆ เสมอ

๓) อาศัยความรู้และคุณธรรม ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอนและขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ

๔) รองรับกระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อให้สมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี^{๕๓}

^{๕๓} สุนัย เศรษฐบุญสร้าง, แนวทางปฏิบัติ ๗ ขั้นสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงจากแนวปฏิบัติสู่แนวคิดทางทฤษฎีของเศรษฐกิจพอเพียง, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่นจำกัดมหาชน, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐.

ดร.อาชว์ เตาลานนท์ กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวกระแสพระราชดำรัส ไม่ได้พูดเลยว่า ต้องหยุดเราไม่ต้องขยายงานจริงๆ ที่ท่าน ได้ตรัสไว้ ๓ ระดับ ก็คือ ระดับที่ ๑ กล่าวคือ ทำชีวิตตนเองให้พอเพียง ซึ่งก็ทรงตรัสถึงเกษตรกร ชาวไร่ ชาวนา ชาวสวน ชาวไร่ คนก็เลยเข้าใจว่าเป็นเรื่องเกษตรกร ทำชีวิตให้เราอยู่ได้ พอมี พอกิน พอเหลือ ที่ผลิตก็ขายก็มองในระดับนั้นก็ขายภายในชุมชน ระดับที่ ๒ กล่าวคือ อยู่ในชุมชน ก็ทำมาค้าขายแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชน แล้วเมื่อมันเจริญก็มาขยายตัวไประดับประเทศ ระดับที่ ๓ กล่าวคือ เมื่อเป็นระดับประเทศก็ต่อไประดับระหว่างประเทศต่อไปด้วย

เพราะฉะนั้น เมื่อมันมีผลดี มีการค้าขาย ก็มีธุรกิจ มันก็ไม่ได้เกี่ยวแต่เรื่องเฉพาะเกษตร มันมีเรื่องธุรกิจ มีเรื่องบริการ คือ เป็นอยู่แล้ว แต่ว่า อยากให้เราเริ่มจากตัวเองก่อน คือจากภายในออกไป เพราะว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงไม่ได้ขัดกับระบบเศรษฐกิจกระแสหลัก แต่จะช่วยเสริมให้สถานภาพเศรษฐกิจดีขึ้น^{๔๔}

๒.๓.๔ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพระพุทธศาสนา คือ องค์ความรู้ที่สามารถอธิบายกฎของธรรมชาติและสรรพสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริงที่มีอยู่ก่อนการอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์นั้นได้ค้นพบ และนำมาเผยแผ่ให้ศาสนิกชนได้รู้และปฏิบัติตามพฤติกรรม การดำเนินธุรกิจของมนุษย์ในการผลิต จำหน่าย จ่ายแจก บริโภค และการใช้สอยสิ่งของต่างๆ ที่มีอยู่จำกัด เพื่อสนองความต้องการที่มีอยู่อย่างไม่จำกัด เพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิต เพราะเป็นการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับแนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์ ที่มีการพัฒนามาจากอารยธรรมตะวันตกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานะความเป็นจริงของมนุษย์ หรือความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ทำให้ปัจเจกบุคคล และสังคมบรรลุซึ่งสันติสุข จากการใช้ชีวิตอยู่ในโลกวัตถุภายใต้เงื่อนไขของการมีทรัพยากรที่จำกัดตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

๒.๓.๔.๑ พระพุทธศาสนากับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

พระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความสุขให้แก่มนุษย์เช่นเดียวกับกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักเศรษฐศาสตร์ แต่จุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาจะแตกต่างจากจุดมุ่งหมายของเศรษฐกิจ เพราะเศรษฐกิจมีจุดมุ่งหมาย เพื่อบำบัดหรือสนองความต้องการของมนุษย์ให้เกิดความสุขมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ทั้งปวง มีความต้องการให้มนุษย์มีการเป็นอยู่ที่ดี มีอาหารที่ดี มีเครื่องอุปโภคบริโภคที่หลากหลาย ในทางเศรษฐกิจถือว่าเป็นมาตรฐานในการครองชีพที่สูง เพราะจะทำให้ชีวิตมีความสะดวกสบายยิ่งขึ้น ก็จะทำให้สินค้าที่ผลิตขึ้นมีการใช้บริการมากขึ้นจึงเน้นเป้าหมายสร้างความสุขให้มนุษย์ ๒ ประการ ก็คือ “โลกียสุข” และ “โลกุตตรสุข” กล่าวคือ โลกียสุข เป็นความสุขของปุถุชนหรือฆราวาสผู้ครองเรือน เป็นสุขที่พัวพันกับทรัพย์สินสมบัติและวัตถุต่าง ๆ เป็นประเภทอามิสสุข (กาม กิณ เกียรติ) ความสุขทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงก็จัดอยู่ในความสุขประเภทนี้ เพราะเป็นความสุขของการแสวงหาและการที่จะให้ได้สิ่งของมาบำบัดความต้องการของตนเองตามความปรารถนา

^{๔๔} ดร. อาชว์ เตาลานนท์, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง Road to Sustainable Economy, (กรุงเทพมหานคร : หจก, เม็ดทรายพริ้นติ้ง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๓.

ส่วนโลกุตตรสุข เป็นความสุขของผู้สิ้นกิเลสอาสวะและสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว เป็นความสุขที่เที่ยงแท้ ยั่งยืน ไม่พัวพันอยู่กับสิ่งวัตถุภายนอก ๆ ที่เป็นเครื่องสนองอารมณ์ปรารถนา เพราะเป็นความสุขที่ได้มาจากการตัด ลด ละ เลิก ความต้องการ หรือทะยานอยาก แทนที่เราจะพยายามแสวงสิ่งของมาสนองความต้องการที่ไม่รู้จักอิ่ม ไม่รู้จักพอ ของเราอย่างเดียว เราอาจจะหาความสุขจากการดับความต้องการที่ทำให้จิตร้อนรนหรือแทนที่จะหาความสุขจากการแสวงหาหรือสะสมทรัพย์อย่างเดียว เราอาจจะหาความสุขจากการเสียสละทรัพย์เพื่อประโยชน์สาธารณะหรือช่วยเหลือมนุษยโลกด้วยกันก็ได้ เพราะว่าถ้าเรารู้จักให้ แบ่งปัน เอื้ออารีย์ มากเท่าใด เราก็จะออกจากกิเลสอาสวะ โลก โภคะ หลง ใต้ง่ายขึ้นและในที่สุดก็จะพบกับความสุขที่เป็นโลกุตตรหรือที่เรียกว่าเป็นบรมสุขอย่างแท้จริงในทางพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาได้สอนเกี่ยวกับความสุขของบุคคลไว้ว่าทุกคนสามารถแสวงหาความสุขได้เท่าเทียมกัน หากแต่ตัวรู้จักควบคุมจิตใจและความทะยานอยากของตนได้ ซึ่งตรงกันข้ามกับเศรษฐศาสตร์ที่กล่าวว่ามีทรัพย์เท่านั้นที่จะมีความสุข

ดังนั้น พระพุทธศาสนากับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ต่างก็มีจุดมุ่งหมาย คือ ให้ความสุขเหมือนกัน แต่พระพุทธศาสนาได้ให้ความสุขที่กว้างขวางกว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมากมาย แม้จะสอนเรื่องความสุขที่สูงกว่า แต่พระพุทธศาสนาไม่เคยมองข้ามโลกียสุข ที่ถือว่าเป็นความสุขของฆราวาสตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพราะทั้งสองมีวิธีการที่แตกต่างกัน อุปมาเหมือนคนที่เดินด้วยเท้าเปล่าและคนนั่งรถยนต์เพื่อไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้หรือที่ต้องการ จะต่างกันที่ประสิทธิภาพในการดำเนินไป คนเดินก็จะช้า เปรียบเหมือนโลกียสุข แต่คนนั่งรถยนต์ ก็จะสามารถไปได้เร็ว เปรียบเหมือนโลกุตตรสุข ที่เป็นความสุขที่เป็นอมตะ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอุปมาเหมือนคนเดินด้วยเท้าเปล่า ส่วนพระพุทธศาสนาอุปมาเหมือนคนนั่งรถยนต์ ที่เหมือนกันก็คือเพื่อไปสู่ความต้องการ ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเน้นที่ โลกุตตรสุข มากกว่า โลกียสุข ก็ตามแต่ พระพุทธศาสนาไม่เคยมองข้ามโลกียสุข เพราะถือว่า โลกียสุขเป็นจุดมุ่งหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั่วไป จึงพยายามสอนหลักศีลธรรม เพื่อให้เป็นคนดี มีคุณภาพของสังคม ประเทศชาติ พระพุทธศาสนาตระหนักดีว่า ศีลธรรมจะดีได้ยากถ้ามนุษย์ยังทุกข์ยาก ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในธรรมบทภาคที่ ๖ โดยทรงปรารภถึงบุคคลเลี้ยงโค ที่มี ความหิว พระพุทธองค์ก็ไม่ทรงแสดงธรรมโปรด เพราะว่าปัญหาพื้นฐานทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของสังคมมีความสำคัญยิ่งการที่จะปลูกฝังศีลธรรมให้มีในใจของบุคคลได้นั้นย่อมตั้งอยู่บนพื้นฐานความมั่นคงทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนมากมายก็เพื่อให้มนุษย์ตั้งเนื้อตั้งตัวให้ได้ในทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยพยายามยกฐานะของตนให้สูงขึ้นด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยยึดหลักธรรมควบคุมดำเนินกันไป จะเห็นได้ว่าหลักธรรมเหล่านั้นจะเกี่ยวกับชีวิตทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและไม่มีข้อใดที่ขัดแย้งกับระบบทางเศรษฐกิจสมัยใหม่เลย ตรงกันข้ามกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและช่วยแก้ปัญหาทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างได้ผลดีอีกด้วย^{๘๕}

^{๘๕} เรื่องเดียวกัน.

๒.๓.๔.๒ การผลิตตามแนวพุทธ

การผลิตตามแนวพุทธ หรือ เศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ เศรษฐกิจที่ทำให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ได้ตามสมควรแก่สภาพ มีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นการเบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น ตลอดถึงสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย ผลิตให้พอเพียงที่จะเลี้ยงตน และครอบครัวให้มีอยู่ มีกิน ความสุขตามฐานะแห่งตน หากผลผลิตเหลือก็จัดแบ่งเพื่อจำหน่าย จ่ายแจกต่อไป รู้ประมาณในฐานะของตน ผลิตโดยชอบธรรมไม่มีอคติและใช้สอยบริโภคตามสมควรแก่ฐานะ และภาวะไม่มีความโลภจนเกินไป ชีวิตก็จะประสบความสุขตามอัตภาพของตน ดังนั้นองค์ประกอบในการผลิตแนวพุทธประกอบด้วย ๔ อย่าง คือ

๑) คน คือ เพื่อทำหน้าที่ในการดำเนินการผลิตโดยวางแผนว่าจะผลิตอย่างไร เพื่อให้ได้ผลผลิตที่พอเพียงกับการเลี้ยงดูตนเอง และครอบครัว

๒) เป้าหมาย คือ จะผลิตในปริมาณเท่าใด ผลิตเพื่อใคร

๓) วิธีการ คือ การดำเนินการผลิตที่ไม่เบียดเบียนตน ผู้อื่น และทำลายสิ่งแวดล้อม

๔) ปัญญา คือ การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการผลิต เพื่อให้การผลิตดำเนินไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ

ในทางพระพุทธศาสนาที่เน้นที่ปัญญานิยม มากกว่า บริโภคนิยม เพื่อให้มนุษย์รู้จักคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น และนำพาชีวิตของตนให้อยู่รอดด้วยตนเองให้ได้ เพื่อให้มนุษย์รู้จักพิจารณาปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก เพื่อให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของตนเอง รู้จักประมาณตนเองว่ามีกำลัง วย สติปัญญา เพศ ความสามารถ ความถนัด ในการผลิต (อัตตัญญูตา) และจะต้องพิจารณาควบคู่ไปกับปัจจัยภายนอกเสมอ โดยพิจารณาตามหลักการ กฎเกณฑ์ และธรรมชาติของมนุษย์ว่ามีความต้องการอะไรเป็นหลัก อะไรเป็นปัจจัยรอง จะต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมว่าด้วยการไม่ทำลายเพื่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเอง และผู้อื่น พิจารณาจุดมุ่งหมาย หรือรู้ผล รู้ประโยชน์ที่ตนประสงค์ และสิ่งที่ไม่ควรผลิต คือ อาวุธ เมรัย และยาพิษ พิจารณา เวลา สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ที่เหมาะสมตามฤดูกาล (กาลัญญูตา) รู้จักบริโภคของชุมชนว่า จะผลิตอะไร เพื่อใคร เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เพราะว่าธรรมชาติของบุคคลในแต่ละสังคมจะมีลักษณะที่แตกต่างกัน มีความชอบต่างกัน ความพอใจต่างกัน (ปริสัญญูตา)^{๘๖} เป็นการพัฒนาธรรมชาติทั้งหมดในวงกว้าง (ธัมมัญญูตา) ในทางเศรษฐศาสตร์การผลิต เราคิดว่าเราทำอะไรให้เกิดใหม่ แต่แท้จริงนั้น มันเป็นการแปรสภาพ คือ แปรสภาพอย่างหนึ่งไปเป็นอย่างหนึ่งจากวัตถุหนึ่งไปเป็นวัตถุอีกอย่างหนึ่ง จากแรงงานอย่างหนึ่ง การแปรสภาพนี้เป็นการทำให้เกิดสภาพใหม่ โดยไม่ทำลายสภาพเก่า เพราะฉะนั้นในการผลิตนั้นตามปกติจะมีการทำลายด้วยเสมอไป^{๘๗}

แท้จริงแล้ว จะคิดถึงแต่การผลิตอย่างเดียวไม่ได้การผลิตทุกครั้งก็เป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ ฉะนั้น จึงมีข้อพิจารณาเกี่ยวกับการผลิตในทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ เช่น การผลิตบางอย่างเป็นการผลิตที่มีค่าเท่ากับการทำลาย ซึ่งเราจะมีปัญหาว่าควรจะมีผลิตดีหรือไม่ในบางกรณี เราอาจจะมีการ

^{๘๖} อ.ส.ต.ต.ก. (ไทย). ๒๓/๖๘/๑๔๓.

^{๘๗} พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๓๘-๓๙.

งดเว้นการผลิต และการงดเว้นการผลิตนั้น ก็เป็นกิจกรรมที่เสริมคุณภาพชีวิตได้ด้วย เราต้องพิจารณาเรื่อง การผลิตโดยแยกออกอย่างน้อยเป็น ๒ ประเภท คือ การผลิตที่มีค่าเท่ากับการทำลาย เช่น การผลิตที่เป็น การทำลายทรัพยากร และทำให้สภาพแวดล้อมเสียกับการผลิต เพื่อการทำลาย เช่น ผลิตอาวุธยุทโธปกรณ์ มีทั้งผลผลิตที่มีในทางบวก และการผลิตที่มีผลในทางลบ มีผลในทางเสริมคุณภาพชีวิต และในทางทำลาย คุณภาพชีวิต ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระพุทธานุศาสตร์เกี่ยวกับการผลิตแนวพุทธว่า “สิ่งที่จูงใจให้ผู้ผลิตทำการผลิตจะเป็นหลักพุทธธรรมที่มุ่งส่งเสริมคุณภาพชีวิต ผู้ผลิตควรนำหลักพุทธ ธรรมดังกล่าวมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในด้านการผลิต หลักธรรมที่นำมาใช้ อาจได้แก่ หลักที่ว่าด้วยสัมมาอาชีวะ คือ การประกอบอาชีพหรือประกอบธุรกิจ ผลิตสินค้าที่ให้คุณแก่ มนุษย์ ไม่ผลิตสินค้า ที่เป็นโทษต่อมนุษย์ เช่น การผลิตยาพิษ หรือ อาวุธ ใช้หลักไม่เบียดเบียน คือ ผู้ผลิต จะเลือกใช้เทคโนโลยีในการผลิตและเลือกนำเอาหลักทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างระมัดระวัง ไม่นำเอา ทรัพยากรมาใช้ในปริมาณมากเกินไป จนทำลายสภาพแวดล้อมให้เสียความสมดุลซึ่งเป็นการเบียดเบียน ธรรมชาติ และเบียดเบียนตนเองด้วย”

ดังนั้น การผลิตสินค้าเพื่อที่จะให้บริการแก่มนุษย์ในสังคมตามความต้องการ รสนิยม ความพอใจของแต่ละบุคคล ในการเลือกซื้อสินค้าที่ผลิตขึ้น โดยฝ่ายที่ผลิตจะต้องประกอบด้วย นายจ้าง และ ลูกจ้าง ที่เป็นผู้ผลิตสินค้าที่ทำตามหน้าที่ของตนเอง ดังนี้

- ๑) ด้วยการจัดการงานให้ทำสมควรแก่กำลัง ไม่มีอคติต่อลูกจ้างคนใด คนหนึ่ง
- ๒) ด้วยให้อาหารและรางวัล ให้สวัสดิการ แก่ลูกจ้างอย่างเหมาะสม
- ๓) ด้วยรักษาพยาบาลในคราวเจ็บไข้
- ๔) ด้วยแจกของมีรสแปลกประหลาดให้กิน เพื่อเป็นการให้กำลังใจในการทำงาน
- ๕) ด้วยปล่อยให้สมัย และให้มีโอกาสพักผ่อนตามสมควร (ให้มีอิสระในโอกาสงานบุญ

ประเพณีต่าง ๆ^{๔๘}

๒.๓.๔.๓ การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักคุณธรรม

แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักคุณธรรมเป็นกระแสพระราชดำรัสของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราช เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๒๕ มีความสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือหลักขรวาสาธรรม ๔ ประการ ซึ่งเป็น เครื่องขัดเกลาความต้องการส่วนจำเป็นของผู้คนให้ลดน้อยลง อันจะเป็นรากฐานที่สำคัญของระบบ เศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นให้ประชาชนรู้จักพออยู่พอกิน มีความสงบ ซึ่งส่งผลให้การดำเนินชีวิตเกิดความ สงบสุขร่มเย็น ดังกระแสพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า “คุณธรรมที่ทุกคนควรจะศึกษาและน้อมนำมา ปฏิบัติ มีอยู่สี่ประการ ประการแรก คือ การรักษาความสัจ ความจริงใจต่อตนเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่ สิ่งที่เป็นประโยชน์ และเป็นธรรม ประการที่สอง คือ การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเอง ให้ประพฤติ ปฏิบัติอยู่ในความสัจความดีนั้น ประการที่สาม คือการอดทน อดกลั้น อดออมที่จะไม่ประพฤติล่วงความ ชั่ว ความสัจสุจริตไม่ว่าจะด้วยเหตุผลประการใด ประการที่สี่ คือการรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต

^{๔๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๑/๒๕๑.

และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง คุณธรรมสี่ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้นโดยทั่วกันแล้วจะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุข ความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์” คือ

ก) การพัฒนาชีวิตด้วยคุณธรรมทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาคุณภาพชีวิต มีผู้ให้ความหมาย องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตจำนวนมาก ตลอดจนพระพุทธศาสนาได้ให้แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิต และความหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจตามแนวคิดของนักวิชาการ ได้แก่ Coleman and Nixon พิจารณาคุณภาพชีวิตจากปัจจัย ดังนี้

- ๑) รายได้ครอบครัวที่พอเพียงแก่การดำรงชีพ
- ๒) การมีงานทำที่พอเพียงแก่การยังชีพ
- ๓) การศึกษาและอัตราการรู้หนังสือของประชาชน
- ๔) โอกาสการมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ
- ๕) การมีเอกราชของชาติที่ปราศจากการแทรกแซงจากรัฐบาลอื่น

นอกจากนี้ ขอบข่ายที่กว้างมาก และ Wegner กำหนดองค์ประกอบคุณภาพชีวิตไว้

๙ ด้าน คือ

- ๑) ความสามารถในการกระทำการกิจประจำวัน
- ๒) การรับรู้สภาพแวดล้อมภายนอก
- ๓) การปฏิบัติกิจกรรมด้านสังคม
- ๔) การใช้สติปัญญา
- ๕) ความรู้สึกด้านอารมณ์
- ๖) สถานภาพทางเศรษฐกิจ
- ๗) สถานภาพทางสุขภาพ
- ๘) ความเป็นอยู่ที่ดีและ
- ๙) ความพึงพอใจในชีวิต องค์ประกอบดังกล่าวนี้นับว่าครอบคลุมแง่มุมต่าง ๆ ของ

มนุษย์และบางด้านก็ซ้ำซ้อนกัน

เพราะเหตุนี้ UNESCO กำหนดองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตไว้ ๗ ด้าน ดังนี้

- ๑) อาหาร
- ๒) สุขภาพ
- ๓) การศึกษา
- ๔) สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร
- ๕) ที่อยู่อาศัยและการตั้งถิ่นฐาน
- ๖) การมีงานทำ

๗) ค่านิยมและศาสนา จริยธรรม กฎหมาย และปัจจัยด้านจิตวิทยา^{๔๙}

ดังนั้น คุณภาพชีวิต ซึ่งเป็นสภาพความเป็นอยู่ของบุคคลในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม ความคิดและจิตใจ หากสภาพความเป็นอยู่ของบุคคลไม่ดีไม่น่าพอใจ ก็แสดงว่าคุณภาพชีวิตของ บุคคลนี้ต่ำกว่าความคาดหวัง นอกจากนี้ท่านยังกล่าวอีกว่า คุณภาพชีวิตในการศึกษาและวัฒนธรรม ๖ ด้าน คือมิติด้านร่างกาย มิติด้านอารมณ์ มิติด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ มิติด้านสภาพแวดล้อมทาง วัฒนธรรม มิติด้านความคิด และมิติทางด้านจิตใจ มิติที่ถือว่า จำเป็นและสำคัญที่คนเราในปัจจุบันขาด หายไปและพยายามแสวงหามากที่สุดคือ มิติทางด้านจิตใจ คือ การมีคุณธรรมในส่วนตัวและสังคม การมี จิตใจเรื่องสามารถเผชิญกับอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นด้วยหลักพุทธธรรม เพราะพระพุทธศาสนาได้ วางแนวทางการพัฒนาบุคคลซึ่งเปรียบได้กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อไปสู่จุดหมายสูงสุดของชีวิต คือ ความพ้นทุกข์ ได้แก่

- ๑) กายภาวนา การพัฒนากาย
- ๒) ศิลภาวนา การพัฒนาความประพฤติ
- ๓) จิตตภาวนา การพัฒนาจิต
- ๔) ปัญญาภาวนาการพัฒนาปัญญา^{๕๐}

เพราะเหตุนี้ พระพุทธศาสนาสอนให้บุคคลพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านวัตถุและจิตใจให้มีความสมดุล นอกจากนี้ยังได้สอนเน้นด้านจิตใจเป็นพิเศษกว่าในบรรดาทรัพย์สมบัติทั้งหลายในโลกนี้ อริยทรัพย์ ๗ ประการ เหล่านี้สูงส่งกว่าและประเสริฐที่สุด คือ

- ๑) ความเชื่อที่มีเหตุผล
- ๒) การรักษากายวาจาใจให้เรียบร้อย
- ๓) การรู้สึกละอายต่อการทำความชั่ว
- ๔) การเกรงกลัวต่อการทำชั่ว
- ๕) ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมามาก
- ๖) การรู้จักเอื้อเพื่อเสียสละ
- ๗) การมีปัญหาเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเหตุผลที่ชั่ว ถูกผิด คุณโทษ ประโยชน์แต่มีใช้

ประโยชน์

อริยทรัพย์ทั้ง ๗ ประการนี้ เห็นทรัพย์อันประเสริฐอยู่ในจิตใจ มีคุณค่าสูงกว่า ทรัพย์ภายนอก ผู้ใดแย่งชิงไม่ได้ไม่สูญหายไปด้วยภัยอันตรายใด ๆ ทำให้ไม่ยากจนและเป็นทุนสร้างทรัพย์ สมบัติภายนอก^{๕๑} ดังที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้แบ่งชีวิตที่ดีหรือชีวิตที่มีคุณธรรม (ชีวิตแห่ง การศึกษา) เป็น ๒ ด้าน คือ

^{๔๙} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานผลการพัฒนาประเทศ ในระยะ แผนพัฒนาฉบับที่ ๗ พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ, ๒๕๓๙), หน้า ๑-๕.

^{๕๐} อัง. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๙/๑๔๔.

^{๕๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๖/๒๖๔.

๑) องค์ประกอบภายนอก คือ สิ่งแวดล้อมที่แวดล้อมตัวบุคคลนั้นอยู่หรือ องค์ประกอบด้านสภาพแวดล้อมทั้งฝ่ายรูปธรรมและนามธรรม เช่น ค่านิยมทางสังคม ไม่ว่าจะ เป็น ค่านิยมชอบบริโภค ค่านิยมชอบโก้ เป็นต้น

๒) องค์ประกอบภายใน หรือปัจจัยภายในของตัวบุคคล โดยเน้นที่หลัก ๓ ประการ คือ

๒.๑) จิตสำนึกในการศึกษาเพื่อฝึกฝนพัฒนาตนในด้านสังคม อารมณ์และปัญญา

๒.๒) แรงจูงใจเป็นตัวส่งเสริมการพัฒนาตัวเองให้ตั้งมาขึ้นด้วยปัญญา แรงจูงใจนี้ก็คือ ใฝ่ดีและใฝ่รู้ความดีความงามและใฝ่รู้

๒.๓) ความรู้จักคิด คิดเป็น คิดแยกคาย หรือโยนิโสมนสิการ^{๔๒} ท่านยังได้กล่าวให้ รายละเอียดของการพัฒนามนุษย์ไว้ว่า “เราเอาความจริงของธรรมดา นี้แหละมาใช้ประโยชน์ในการ พัฒนามนุษย์ ก็เรียกว่าการศึกษาเป็นระบบที่การพัฒนาต้องพัฒนาไปด้วยกัน ๓ ด้าน ก็คือ ๑) การ พัฒนาในด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมเรียกว่า “ศีล” ๒) การพัฒนาด้านเจตจำนง ลงไปถึงคุณสมบัติ ในจิตใจก็เป็น “สมาธิ” ซึ่งรวมถึงเรื่องของคุณธรรมความดี เรื่องของสมรรถภาพ และประสิทธิภาพของ จิตใจเป็นความเข้มแข็ง หนักแน่น เพียรพยายาม สติ สมาธิ แล้วก็เรื่องความสุขความร่าเริง เบิกบาน ผ่อง ใส ฯลฯ ที่เป็นคุณสมบัติสำคัญของจิตใจ และ ๓) การพัฒนาด้านปัญญา

จะเห็นได้ว่า ความรู้ความเข้าใจ การรู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็น และ ความสามารถแยกแยะวิเคราะห์สืบสาวหาเจตปัจจัยอะไรต่าง ๆ ทั้งสามด้านนี้จะต้องพัฒนาไปด้วยกัน เป็นระบบที่เราเรียกว่าบูรณาการก็มาในระบบที่เรียกว่า “ไตรสิกขา” เมื่อไตรสิกขาพัฒนาคนไปอย่างนี้ แล้วก็วัดผลด้วยภาวนา ๔ ได้แก่

๑) ภาวนา การพัฒนาด้วยความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่เป็นกายภาพหรือทาง วัตถุ

๒) ศีลภาวนา การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมด้านเพื่อนมนุษย์ รวมทั้งสัตว์ทั้งหลายอื่นด้วย อันนี้แยกได้ชัด ภาวนาสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น พวก ธรรมชาติ พวกวัตถุ พวกสิ่งเสพบริโภค สิ่งที่น่าดู หูฟัง อะไรต่าง ๆ ส่วนศีลภาวนา เป็นการสัมพันธ์กับ เพื่อนมนุษย์คือ ทางสังคม

๓) จิตตภาวนา การพัฒนาด้านจิตใจ ที่อาศัยสมาธิเป็นตัวแกนในการเบิกและมี บทบาทออกมาทางเจตจำนง

๔) ปัญญาภาวนา การพัฒนา ด้านปัญญา ความรู้ความเข้าใจ คิดได้ หยั่งเห็น

เพราะว่า ภาวนา ๔ นี้ ใช้ในการวัดผลจึงในขณะที่ปฏิบัติในชีวิตจริงเป็นไตรสิกขา การ ที่แยกเป็นภาวนา ๔ ก็เพื่อใช้ในการที่จะดูให้ชัดแยกดูได้ ๔ ด้าน แต่ในเวลาปฏิบัติจริง ภาวนาและ ศีลภาวนาเป็นข้อเดียวกัน คือ ในเรื่องหนึ่งหรือในขณะที่หนึ่งนี้เราสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ ทางกายภาพหรือทางสังคม ต้องเอาอย่างเดียว ฉะนั้น ๒ ข้อแรกในภาวนา ๔ นี้ เวลาเป็นไตรสิกขาจึง

^{๔๒} พระธรรมปิฎก (ป,อ,ปยุตโต), การพัฒนาจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๗๘ - ๙๑.

รวมกันเป็นข้อเดียวเพราะเอาตามที่เป็นจริงในชีวิตเป็นการพูดในแง่ให้เห็นว่าอันนี้ คือ ความเป็นจริงตามธรรมดาของธรรมชาติการศึกษาที่มาจากธรรมดานี้แหละเพราะมนุษย์มีชีวิตที่แบ่งได้เป็นสามแดน ที่ไปด้วยกันอย่างนี้ฉะนั้นการจัดการศึกษาก็จึงเป็น ศิล สมาธิ ปัญญา ขึ้นมาตามธรรมดา ก็เท่านั้นเอง^{๙๓}

นอกจากนี้ อาจารย์พุทธทาสภิกขุได้บรรยายเมื่อ วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๒๖ โดยให้ความหมายของคำว่า ชีวิตพัฒนา ไว้ว่า “จิตตภาวนา ก็คือ ชีวิตพัฒนา จิตตภาวนาคือการทำจิตให้เจริญก็คือ ชีวิตพัฒนานั่นคือ การพัฒนาชีวิต หมายความว่า ทำให้มากขึ้น ให้ดีขึ้น จึงจะเรียกว่า พัฒนา ถ้ามากขึ้นแต่ไม่ดีขึ้นหรือเลวลง อย่างนี้ไม่เรียกว่า พัฒนา”^{๙๔}

ข) ข้อดีในการปฏิบัติตนด้วยคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

คำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาซึ่งถึงแนวการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และ ความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี^{๙๕}

ดังนั้น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามที่พระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่ และพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจที่พระราชทานในวโรกาสต่าง ๆ จะพบว่าพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้หลักพุทธธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประกอบรวมกันอย่างสมบูรณ์จนเป็นแนวทางปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังที่ สุนัย เศรษฐบุญสร้างได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักคุณธรรม หลักคุณธรรมดังกล่าวไม่ใช่หลักประพฤติปฏิบัติจริยธรรม ๔ เรื่องที่แยกเป็นอิสระจากกันได้แต่เป็นชุดของกระบวนการธรรมชุดหนึ่งทีประกอบด้วยขั้นตอนของการพัฒนาการ ๔ ขั้นตอน ซึ่ง

^{๙๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *รู้หลักก่อนแล้วศึกษาและสอนให้ได้ผล*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวยจำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๓๖.

^{๙๔} พุทธทาสภิกขุ, *ธรรมทัศน์ของพุทธทาส อยู่อย่างพุทธ*, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๔), หน้า ๔๔.

^{๙๕} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ ฉบับสมบูรณ์ ๒๕๕๐ - ๒๕๕๔*, (กรุงเทพมหานคร : ศรุสภา, ๒๕๔๔), หน้า ๖.

เป็นพลังที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของมนุษย์ คล้ายคลึงกับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีกระบวนการปฏิบัติคุณธรรม ๔ ประการ^{๔๖} ได้แก่

๑) คุณของการมีความจริงใจต่อตนเอง (สัจจะ) คือ เป็นคนหนักแน่นอดทน มีความเจริญก้าวหน้าในธุรกิจ การงานกิจการได้ผลดี มีคนเชื่อถือยำเกรง ทำความมั่นคงให้แก่ครอบครัวทำให้ไม่ทอดย

๒) คุณแห่งการรู้จักข่มตนเอง (ทมะ) คือ ทำให้มีความสามารถในการทำงาน ไม่เป็นที่รังเกียจของคนอื่น มีตรรกภาพมั่นคง ยั้งตัวไว้ได้เมื่อจะกระทำผิด

๓) คุณแห่งการมีความอดทน อดกลั้น (ขันติ) คือ ทำงานได้ผลดี บำเพ็ญตนเป็นหลักแห่งบริวารไม่มีการทะเลาะวิวาทบาดหมางกัน ไม่กระทำผิด เพราะเห็นแก่ความอยาก

๔) คุณของการละวางความชั่ว (จาคะ) คือ ทำความปลอดภัยให้แก่ตนเอง ทำความมั่นคงให้แก่สังคมและประเทศชาติ เป็นที่นับถือของบุคคลอื่น ทำความสงบสุขให้แก่ครอบครัวสังคม และมีจิตใจเป็นสุข

ค) การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชานุญาตให้ความหมายไว้ว่า “เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญา ซึ่งถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน ถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบ ไต ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี” เพราะฉะนั้น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ จึงประกอบด้วยหลักการ หลักวิชาการหลักพุทธธรรมมากมาย สำหรับหลักธรรมทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ตรงกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในส่วนที่ว่า “จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความ

^{๔๖} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๘๐ พรรษาเทิดไถ่องค์ราชัน, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๘.

รอบคอบ” และในส่วนที่ว่า “ต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน”^{๙๗}

ดังนั้น หลักแนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริได้รับการรณรงค์กันอย่างกว้างขวางในฐานะที่เป็นหลักพุทธธรรมที่มาจากพระพุทธศาสนา ขณะเดียวกันในคัมภีร์พระพุทธศาสนายังปรากฏหลักคุณธรรมที่มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ควรศึกษาและทำความเข้าใจเพื่อขยายผลไปสู่การปฏิบัติ ตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ เป็นหลักคุณธรรมที่สำคัญ ที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงเป็นแนวทางสำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน ดังที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวโกฬิยะชื่อว่ากักรปัตตะ เขตกรุงโกฬิยะ ครั้งนั้น โกฬิยะบุตรชื่อว่าทิมชาณูได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์เป็นคฤหัสถ์ เป็นกามโภค อยู่ครองเรือนนอนเบียดบุตรใช้จันทร์ของชาวกาสิ ทัดทรงดอกไม้ ของหอม และเครื่องลูบไล้ ยินดีทองและเงิน ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรมที่จะพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลในภพนี้เพื่อสุขในภพนี้และเพื่อเกื้อกูลในภพหน้าแก่ข้าพระองค์ทั้งหลายเถิด”^{๙๘} จะเห็นได้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงอธิบายถึง ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ว่าย่อมเป็นไปเพื่อเกื้อกูลในภพนี้ เพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ ประการ ดังนี้

๑) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับอุฏฐานสัมปทา

อุฏฐานสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น) เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งว่าด้วยการถึงพร้อมด้วยความหมั่นขยันหมั่นเพียร ในการปฏิบัติหน้าที่ การงานและการประกอบอาชีพที่สุจริต ผักผ่อนให้มีความขำขันขำนาญและรู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาวิธีการที่เหมาะสมที่ดีจัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี ดังนั้น อุฏฐานสัมปทา ทางด้านพระพุทธศาสนาตามหลักพุทธธรรม คือ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกับทิมชาณูว่า กุลบุตรในโลกนี้เลี้ยงชีพด้วยการงานใด จะเป็นกสิกรรม พาณิชยกรรม โครักรกรรม เป็นช่างศร รับราชการ หรือศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้าน ในการทำงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาอันเป็นอุบายในการทำงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น สามารถทำได้ สามารถจัดได้ นี้เรียกว่า อุฏฐานสัมปทา^{๙๙} ดังนั้น อุฏฐานสัมปทา ก็คือ มรรค ๘ หมายถึง ทางอันประเสริฐ^{๑๐๐} ได้แก่ สัมมาวาจา มะ ความพยายามชอบ การกระทำชอบ สัมมาสติ ความระลึกชอบ สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ ที่ปรากฏชัดเกี่ยวกับมรรค ๘ ดังคำสอนที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น พราหมณ์ชื่อชาณูโสณิเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งเป็นผู้เกียจคร้าน ปราศจากความเพียรเข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียบสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ สมณะหรือ

^{๙๗} สมพร เทพสิทธิธา, เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๙-๑๑.

^{๙๘} อัง.อุฎฐก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐.

^{๙๙} อัง.อุฎฐก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐.

^{๑๐๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๙๙/๓๔๘, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๙/๑๒๓ และ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๗๐๔/๔๕๓.

พราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น ย่อมประสบความสำเร็จและความฉลาดเฉลียวอันเป็นอนุคุณ เพราะเหตุแห่งโทษของตนคือความเป็นผู้เกียจคร้านปราศจากความเพียร ส่วนเรามีใช่เป็นผู้เกียจคร้าน มิใช่ปราศจากความเพียรเข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสังัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้ปรารถนาความเพียร พระอริยะเหล่าใดเป็นผู้ปรารถนาความเพียร เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสังัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้หนึ่งในบรรดาพระอริยะเหล่านั้น^{๑๐๑}

กล่าวได้ว่า ความเพียรที่บริบูรณ์และมีความเพียรที่ประคับประคองไว้สม่ำเสมอไม่หย่อนนัย ไม่ตึงนัย ไม่ให้จิตปรุงแต่งภายใน ไม่ให้ฟุ้งซ่านภายนอก คำว่า เพียร ในที่นี้หมายความว่าความเอาทั้งความเพียรทางกายและความเพียรทางจิต หมายถึง ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากธรรมที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุความดีด้วยการเดินจงกรมด้วยการนั่งตลอดวัน^{๑๐๒} เป็นการทำให้จิตหลุดพ้นจากอาสวะไม่ถือน้ำมันด้วยอุปทาน”^{๑๐๓} ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งมีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตดิ้นรนกวัดแกว่งเข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสังัด คือ ป่าโปร่งและป่าทึบ สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น ย่อมประสบความสำเร็จและความฉลาดอันเป็นอนุคุณ เพราะเหตุแห่งโทษของตนคือความเป็นผู้มีจิตไม่ตั้งมั่น และมีจิตดิ้นรนกวัดแกว่ง ส่วนเรามีใช่เป็นผู้มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตไม่ดิ้นรนกวัดแกว่งเข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสังัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยสมาธิพระอริยะเหล่าใดเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยสมาธิเข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียมสังัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้หนึ่งในบรรดาพระอริยะเหล่านั้น”^{๑๐๔}

ดังนั้น ความเพียรถือได้ว่า เป็นเครื่องให้ถึงความสำเร็จ ตามหลักธรรมในข้ออธิบาพ ๔ คือ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย

๑) ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป

๒) วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง

๓) จิตตะ ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ

๔) วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตรารหาเหตุผลและตรวจสอบข้อที่ยังหย่อนสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง^{๑๐๕}

ความเพียรทั้ง ๔ ประการนี้ พระพุทธศาสนามองว่าในการทำสิ่งใดก็ตามจะขาดเสียไม่ได้คือการพากเพียรวิริยะอุตสาหะเพื่อให้ได้มาซึ่งผลผลิต ดังพุทธภาษิตที่ปรากฏในอาฬวกสูตรแห่งคัมภีร์สังยุตตนิกายสคาถวรรคว่า วิริเยน ทุกขมจเจติ^{๑๐๖} ซึ่งแปลว่า บุคคลล่วงทุกข์ได้ด้วยความเพียร^{๑๐๗}

^{๑๐๑} ม.ม.อ. (ไทย) ๑๒/๔๕/๓๘.

^{๑๐๒} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๕๑๙/๓๙๑.

^{๑๐๓} ออง,เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑๘/๔๓.

^{๑๐๔} ม.ม.อ. (ไทย) ๑๒/๔๕/๓๙

^{๑๐๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๑/๒๓๓ และ อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๕๐๕/๒๙๒

^{๑๐๖} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๔๖/๒๕๘.

^{๑๐๗} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๔๖/๒๕๓.

ยึดหลักการ คือ “ความสุขแท้ อยู่ที่การทำงาน” หรือ “การทำงานคือการปฏิบัติธรรม” ร่างกายเคลื่อนไหวใจเป็นสมาธิ สบล้างค่านิยมผิดที่ว่า การทำงานเป็นความเหน็ดเหนื่อยและทุกข์ทน^{๑๐๘} ความขยันหมั่นเพียรเป็นคุณสมบัติพื้นฐานที่สำคัญอย่างยิ่ง ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ใช้กับประชาชนทั้งชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเกษตรกรที่ทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งของเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากจะต้องมีความมานะ บากบั่น หมั่นเพียร เป็นประการแรก ในการเพาะปลูกพืชหลายอย่างหมุนเวียนกันไปเพื่อให้พึ่งตนเองได้ และมีพอกินความขยันหมั่นเพียรนี้เป็นกุญแจสำคัญในการนำชีวิตให้อยู่รอดและนำไปสู่นาคตที่ดีขึ้นได้ และไม่เพียงแต่เกษตรกรที่ทำการเกษตรกรรมเท่านั้น หากแต่ความเพียร นี้คือสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงแนะนำให้พสกนิกรชาวไทยทั้งมวลน้อมนำไปปฏิบัติ ดังเช่นในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก เป็นต้น ให้หลักพุทธธรรม ได้กล่าวถึง “ความเพียร” ไว้หลายประการด้วยกัน แต่ที่รวมถึงหลักในการดำรงชีวิตที่จำเป็นอื่น ๆ ด้วยก็มีเช่นในหลักคำสอนเรื่อง ทิฐุธรรมมีกัถถสังวัตตนิกรธรรม ๔ คือ อุฏฐานสัมปทา^{๑๐๙}

ดังนั้นเรื่องของความเพียรนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเองนอกจากจะทรงสั่งสอนแนะนำให้ผู้อื่นประกอบ “ความเพียร” แล้ว ยังทรงใช้ความเพียรมาใช้ในการทรงงานอย่างต่อเนื่องและไม่เคยทอดทิ้งความเพียรในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นเป็นความเพียรพยายาม ที่มีความเข้มแข็งที่จะกระทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม เพื่อนำความผาสุกมาให้แก่ราษฎรชาวไทยดังที่ประจักษ์กันมาแล้วตลอดระยะเวลาครั้งศตวรรษนั่นเอง อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาสอนเน้นให้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้วยปัญญา จึงเป็นปัญญานิยม มิใช่วัตถุนิยมหรือบริโภคนิยม เพราะปัญญาจึงจัดเป็นจุดเน้นที่สำคัญที่สุดในเศรษฐกิจแนวพุทธ ตามหลักพระพุทธศาสนา นอกจากสอนให้มีความฉลาดในการจัดการกับเทคโนโลยีต่าง ๆ แล้ว ยังหมายถึงให้ใช้ปัญญาสามารถควบคุมเทคโนโลยีต่าง ๆ เหล่านั้นอย่างถูกต้องเป็นประโยชน์อย่างมากที่สุดด้วย ดังพุทธภาษิตในมุลกสูตรแห่งคัมภีร์อังคุตตรนิกาย อัญญาภิชาตว่า “ปัญญาตุตตรา สัพเพ ธมมา^{๑๑๐} แปลว่า ธรรมทั้งปวงมีปัญญา^{๑๑๑} พระพุทธศาสนาสอนให้มองปัญญาว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐกว่าทรัพย์สินเงินทองของมีค่าภายนอกร่างกาย ดังพุทธภาษิตที่ปรากฏในคัมภีร์ชุกทกนิกาย เถรคาถาว่า ตสฺมา หิ ปัญฺญา ธเนน เสยฺยา ยาย โวसानมิธาคฺคฺจฺจติ^{๑๑๒} แปลว่า เพราะเหตุนี้แลปัญญาเท่านั้นเป็นเหตุบรรลุนิพพานซึ่งเป็นที่สุดแห่งภพในโลกนี้ จึงประเสริฐกว่าทรัพย์^{๑๑๓} หรือที่ปรากฏในชุกทกนิกาย วิมานวัตถุว่า ผู้มีปัญญาถึงจะสิ้นทรัพย์ก็เป็นอยู่ได้ ส่วนคนที่มียทรัพย์แต่ไม่มีปัญญา

^{๑๐๘} พระมหาศิริวัฒน์ อริยเมธี (จันต๊ะ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๕๗.

^{๑๐๙} อัง. อุฏฐก. (ไทย) ๒๓/๑๔๕/๒๙๔.

^{๑๑๐} อัง.อุฏฐก. (บาลี) ๒๓/๘๓/๒๘๑.

^{๑๑๑} อัง.อุฏฐก. (ไทย) ๒๓/๘๓/๔๐๙.

^{๑๑๒} ชุ.เถร. (บาลี) ๒๖/๗๘๔/๓๗๖.

^{๑๑๓} ชุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๗๘๔/๓๗๐.

เป็นอยู่ไม่ได้^{๑๑๔} หรือในคัมภีร์ขุททกนิกายชาดกที่ว่า ปณฺญา ยติตฺติํ เสฏฺฐิ^{๑๑๕} แปลว่า บรรดาความอ้อมทั้งหลาย ความอ้อมด้วยปัญญาประเสริฐที่สุด^{๑๑๖}

นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังสอนต่อไปอีกว่า หากมีทรัพย์แล้วแม้จะมากมายเพียงใดก็ตามแต่ถ้าไร้ปัญญาก็ไม่มีความหมาย ดังปรากฏเป็นพุทธภาษิตเตือนใจปรากฏในคัมภีร์ขุททกนิกาย ธรรมบท พระสูตรต้นตปิฎกว่า หนนฺติ โภคา ทุมเมธิ^{๑๑๗} แปลว่า โภคทรัพย์ทั้งหลาย ย่อมทำลายคนมีปัญญาทรม^{๑๑๘} หรือที่ว่า โภคตณฺหยา ทุมเมโธ หนนฺติ อถฺยว อตตฺน^{๑๑๙} แปลว่า เพราะความทะยานอยากในโภคทรัพย์ คนมีปัญญาทรมจึงทำลายตนเองดุจทำลายคนอื่น^{๑๒๐} ในที่ขมาสูตรว่า อุกฺกุฐาตาทกมฺมเธยฺเยสุ อปฺปมตฺโต วิธานวาทสฺมิ กปฺเปติ ชีวิกํ สมภตํ อนฺรทฺชติ^{๑๒๑} แปลว่า คนขยันหมั่นเพียรในการทำงานไม่ประมาท รู้วิธีการเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะ รักษาทรัพย์ที่หามาได้^{๑๒๒}

จะเห็นได้ว่า การดำเนินชีวิตด้วยปัญญาเป็นตัวนำ คือ เอาปัญญามาใช้ในการควบคุมพฤติกรรมในความอยากไม่ให้เกิดขึ้นในจิตใจ ด้วยการขจัดความต้องการที่ไม่จำเป็นแล้วสร้างคุณธรรมให้เกิด เช่น มัตตัญญูตา มีความรู้จักพอ มีความรู้จักประมาณตามกำลังของตน เป็นต้น หลักศีลธรรมจึงกำหนดเป้าหมายของกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้ดำเนินไปสอดคล้องกับเป้าหมายทางจิตวิญญาณที่มุ่งไปสู่การมีคุณภาพชีวิต พระพุทธศาสนาจึงมุ่งเน้นการสอนความจริงที่เป็นประโยชน์ และสั่งสอนเฉพาะสิ่งที่จะนำมาปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ในชีวิตจริง ด้วยเหตุที่ว่าพระพุทธศาสนา มุ่งสอนหลักธรรม อันเป็นธรรมที่ยิ่งใหญ่ได้วางแนวทางปฏิบัติเพื่อให้มนุษย์หลุดพ้นจากทุกข์และดำเนินไปสู่ชีวิตอันประเสริฐทั้งในระดับโลกียธรรม และโลกุตระธรรมนี้เอง พุทธธรรมข้อหนึ่งที่สำคัญที่สุดในฐานะที่เป็นทางชีวิต อันประเสริฐทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ก็คือ มัชฌิมาปฏิปทาซึ่งเป็นมรรคและเป็นพุทธจริยธรรม สำหรับการครองชีวิตของพุทธศาสนิกชนให้ตั้งมั่นอยู่ในพรหมจรรย์หรือพรหมจริยะ ซึ่งหมายถึงระบบการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาดังคำสอนของพระพุทธเจ้าตั้งนี้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราไม่สรรเสริญมิฉฉาปฏิปทา (ไม่ว่า) ของคฤหัสถ์หรือของบรรพชิตคฤหัสถ์ก็ตาม บรรพชิตก็ตามปฏิบัติแล้ว ย่อมยังญาณธรรมอันเป็นกุศลให้สำเร็จไม่ได้ เพราะการปฏิบัติผิดนั้นเป็นเหตุ ก็มิฉฉาปฏิปทา คืออะไร ? คือ มิฉฉาปฏิปทา มิฉฉาสมาธิ เราอย่าสรรเสริญ สัมมาปฏิปทา (ไม่ว่า) ของคฤหัสถ์หรือของบรรพชิต คฤหัสถ์ก็ตาม บรรพชิตก็ตาม ประพฤติชอบแล้วย่อมทำญาณธรรมอันเป็นกุศลให้สำเร็จได้เพราะอาศัยการปฏิบัติเป็นเหตุ ก็สัมมาปฏิปทา คืออะไร ? คือ สัมมาทิฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ”^{๑๒๓} จากพระพุทธพจน์ที่กล่าวมานี้

^{๑๑๔} ขุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๔๙๙/๔๒๕.

^{๑๑๕} ขุ.ชา. (บาลี) ๒๗/๔๓/๒๕๙.

^{๑๑๖} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๔๓/๓๘๑.

^{๑๑๗} ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๕๕/๗๙.

^{๑๑๘} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕๕/๑๔๔.

^{๑๑๙} ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๕๕/๗๙.

^{๑๒๐} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕๕/๑๔๔.

^{๑๒๑} อง.อฏฺฐก. (บาลี) ๒๓/๕๔/๒๓๗.

^{๑๒๒} อง.อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๔.

^{๑๒๓} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒๔/๒๕.

แสดงถึงมรรค คือ มัชฌิมาปฏิปทา นี้เองว่าเป็นสัมมาปฏิปทาและยังย้ำให้เห็นชัดเจนว่า มัชฌิมาปฏิปทา เป็นหลักธรรมที่มุ่งให้ปฏิบัติและให้สำเร็จประโยชน์แก่ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับชีวิตจริงของมนุษย์^{๑๒๔} ตามหลักแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งเน้นความขยันหมั่นเพียรและการประกอบอาชีพที่สุจริต เป็นหลักคำสอนอันเป็นที่มาของความเชื่อและการปฏิบัติของชาวพุทธ ที่แสดงไว้ในเรื่องการใช้ชีวิตที่ถูกต้อง การกระทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยความขยันขันแข็ง และกระทำอย่างต่อเนื่องโดยสม่ำเสมอ ไม่ทอดทิ้งธุระในสิ่งที่ทำหรือปล่อยให้งานค้างค้ำซึ่งเป็นการพอกพูนทำให้เกิดความล่าช้าเสียหาย ผู้มีความขยันหมั่นเพียรยอมทำการงานได้สำเร็จตามเวลาที่กำหนดไว้ส่วนผู้เกียจคร้านยอมทำงานไม่สำเร็จ และยังปราศจากการยอมรับของผู้อื่นอีกด้วย

จากแนวคิดของหลักธรรมอภิวรรณสัมปทา จะเห็นได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียงและหลักธรรมมีปรัชญาหรือแนวคิดที่สอดคล้องกันอย่างสำคัญ คือมุ่งให้มนุษย์ดำเนินชีวิตด้วยสติปัญญา ขยันหมั่นเพียร พยายามพัฒนาชีวิตด้านฐานะทางเศรษฐกิจด้วยการพึ่งตนเองเป็นหลัก เน้นให้รู้จักการดำเนินชีวิต รู้จักการใช้จ่ายและรักษาทรัพย์ที่ได้มา รู้จักการเลี้ยงชีวิตแต่พอเหมาะพอดีกับตนเอง ดูแลเอาใจใส่กิจการงานของตนอย่างสม่ำเสมอ ไม่ทอดทิ้ง สอนให้ลงมือกระทำด้วยความพยายามของตน ด้วยความเข้าใจอะไรต่างๆ อย่างกระจ่างชัดแล้ว แต่ถ้าหากยังมีความเกียจคร้านกลัวความยากลำบากในการเผชิญกับอุปสรรคปัญหาที่ต้องฟันฝ่า โดยขาดกำลังของความเพียรพยายามช่วยสนับสนุน เราก็ยังถูกอิทธิพลของความกลัวบีบคั้นครอบงำได้จึงต้องอาศัยกำลังที่เกิดจากความเพียร เป็นองค์ประกอบสำคัญในการช่วยคลี่คลายสลายความกลัวควบคู่ไปด้วย

๒) แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับอารักขสัมปทา

อารักขสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการรักษา) เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งว่าด้วยการถึงพร้อมด้วยการรักษา รู้จักคุ้มครอง เก็บรักษาโภคทรัพย์ และผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย ดังนั้น อารักขสัมปทา เป็นหลักพุทธธรรมเมื่อครั้งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกับที่ฆมาณูว่า กุลบุตรในโลกนี้มีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรเก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรมเขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์นั้นด้วยคิดว่า ทำอย่างไรโภคทรัพย์เหล่านี้ของเรา จึงจะไม่ถูกพระราชาริบโจรไม่ลัก ไฟไหม้ไหม้ น้ำไม่พัดไป ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักไม่ลักไป นี้เรียกว่า อารักขสัมปทา^{๑๒๕}

ดังนั้น อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรู้จักคุ้มครอง เก็บ รักษาโภคทรัพย์ และผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย เมื่อหาทรัพย์มาได้แล้ว รู้จักจัดสรรทรัพย์นั้น เป็นการปฏิบัติของผู้ทรงปัญญา ซึ่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับ การแก้ปัญหาให้กับชีวิตและความเป็นอยู่จริงของมนุษย์ พระพุทธศาสนา มุ่งเน้นการสอน

^{๑๒๔} พระมหามิตร ฐิตปณฺโญ (วันยาว), “ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑๓.

^{๑๒๕} อ.อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๑.

ความจริงที่เป็นประโยชน์ และสั่งสอนเฉพาะสิ่งที่จะนำมาปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ในชีวิตจริงได้ ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์ จึงไม่ทรงสนับสนุน การพยายามเข้าถึง “สัจธรรม” ด้วยวิธีครุ่นคิด และถกเถียงหาเหตุผลเกี่ยวกับปัญหาทางอภิปรัชญา ซึ่งไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ และด้วยเหตุที่พระพุทธศาสนา เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชีวิตจริงของมนุษย์นี้เอง “ความเป็นพุทธธรรม” จึงต้องอาศัยการพิจารณาคุณค่าทางจริยธรรมประกอบด้วย และก็ด้วยเหตุที่ว่า “พุทธธรรม” เป็นธรรมอันยิ่งใหญ่ที่ได้วางแนวทางปฏิบัติ เพื่อให้มนุษย์พ้นจากทุกข์และดำเนินไปสู่ชีวิตอันประเสริฐ ทั้งในระดับ โลกียธรรม และ โลกุตระธรรมนี้เอง พุทธธรรมข้อหนึ่งที่สำคัญที่สุด ในฐานะที่เป็นทางชีวิต อันประเสริฐของทั้ง บรรพชิต และคฤหัสถ์ ก็คือ มัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นทั้งมรรคและเป็นพุทธจริยธรรม สำหรับการครองชีวิตของพุทธศาสนิกชน ตั้งมั่น อยู่ใน “พรหมจรรย์” หรือ “พรหมจรรย์” ซึ่งหมายถึง ระบบการดำเนินชีวิต ตามหลักพระพุทธศาสนา ดังความในบาลี ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราไม่สรรเสริญมิฉฉาปฏิปทา (ไม่ว่า) ของคฤหัสถ์หรือของบรรพชิต คฤหัสถ์ก็ตาม บรรพชิตก็ตามปฏิบัติผิดแล้ว ย่อมยังอายุธรรมอันเป็นกุศลให้สำเร็จไม่ได้เพราะการปฏิบัติ ผิดนั้นเป็นเหตุที่มีฉฉาปฏิปทา คืออะไร คือมิฉฉาทิฐิ ฯลฯ มิฉฉาสมาธิ...เราย่อมสรรเสริญ สัมมาปฏิปทา (ไม่ว่า) ของคฤหัสถ์หรือของบรรพชิต คฤหัสถ์ก็ตาม บรรพชิตก็ตามประพตฺติชอบแล้ว ย่อมทำอายุธรรม อันเป็นกุศลให้สำเร็จได้ เพราะอาศัยการปฏิบัติถูกเป็นเหตุ ก็สัมมาปฏิปทา คืออะไร คือ สัมมาทิฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ”^{๑๒๖} พระพุทธพจน์ข้างต้นนี้ แสดงถึงมรรค คือ มัชฌิมาปฏิปทานี้เองว่าเป็น สัมมาปฏิปทา เป็นหลักธรรมที่มุ่งให้ใช้ปฏิบัติและให้สำเร็จประโยชน์แก่ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ เกี่ยวกับการรักษาหรือการรู้จักคุ้มครอง เก็บรักษาโภคทรัพย์นั้น ก็คือ มรรคมีองค์ ๘ ได้แก่ สัมมาวาจา เจริญชอบ สัมมาภังคะ มั่นคง กระทบชอบ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ อธิบายดังต่อไปนี้ คือ

๑) สัมมาทิฐิ มีความเข้าใจถูกต้อง กล่าวคือ ความเห็นที่ตรงตามสภาวะ เห็นตามที่ สิ่งทั้งหลายเป็นจริง การที่สัมมาทิฐิจะเจริญขึ้น ย่อมต้องอาศัยโยนิโสมนสิการเรื่อยไป เพราะโยนิโส มนสิการช่วยให้ไม่มองสิ่งต่าง ๆ อย่างผิวเผิน หรือมองเห็นเฉพาะผลรวมที่ปรากฏ แต่ช่วยให้มองแบบ สืบค้นแยกแยะ ทั้งในแง่การวิเคราะห์ส่วนประกอบที่มาประชุมกันเข้า และในแง่การสืบทอดแห่งเหตุ ปัจจัย ทำให้ไม่ถูกลวง ไม่กลายเป็นหุ่นที่ถูกยั่ว ด้วยปรากฏการณ์ทางรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และคติ นิยมต่างๆ จนเกิดเป็นปัญหาทั้งแก่ตนและผู้อื่น แต่ทำให้มีสติสัมปชัญญะเป็นอิสระเป็นตัวของตัวเอง คิด ตัดสินและกระทำต่าง ๆ ด้วยปัญญา เช่น (๑) เห็นว่า ทานที่ให้แล้วมีผล (๒) เห็นว่า ของที่เราบูชาแล้วมีผล (๓) เห็นว่า ของที่เราบางสรวงแล้วมีผล (๔) เห็นว่า ผลของกรรมดีและกรรมชั่วมี (๕) เห็นว่า โลกนี้มี (๖) เห็นว่า โลกหน้ามี (๗) เห็นว่า มารดา มี (๘) เห็นว่า บิดามี (๙) เห็นว่า สัตว์ที่ผูกพันตนเองมี (๑๐) เห็นว่า สมณ พราหมณ์ที่หมตกิเลสปฏิบัติดีมีอยู่

๒) สัมมาสังกัปปะ มีความคิดถูกต้อง กล่าวคือ ความคิดที่กะไว้ว่าจะออกจากกามคุณ ความคิดที่คิดไว้ว่า จะไม่เบียดเบียนผู้ใด ความคิดที่คิดไว้ว่า จะไม่ปองร้ายผู้ใด ความดำริชอบนี้ ในคัมภีร์ วิสุทธิมรรคว่า ได้แก่ การยกจิตขึ้นสู่พระนิพพาน อันฆ่าความดำริผิดได้อย่างเด็ดขาด ประกอบด้วย ความ เห็นชอบแห่งบุคคลผู้เห็นชอบ ความดำริชอบนี้ มีการยกใจชอบขึ้นเป็นลักษณะ มีการแนบแน่นเป็นรส มีการละความดำริผิดเป็นเครื่องปรากฏ ความดำริชอบที่ไม่ฆ่าความความดำริผิดได้อย่างเด็ดขาดนั้น เป็น

^{๑๒๖} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒๔/๒๕.

โลภี้อยู่ ส่วนความดีที่ชั่วความดีที่ผิดได้อย่างเด็ดขาดนั้น เป็นโลกุตระ ความดีที่ว่าจะให้ท่าน รักษา ศีล ฟังธรรม เป็นต้น เป็นความดีที่ชั่วความดีที่ผิด

๓) สัมมาวาจา มีวาจาถูกต้อง ๔ ประการ ได้แก่ (๑) การเว้นจากการพูดเท็จ ในกรณีที่อยู่ในที่ประชุมสภา หรืออยู่ในท่ามกลางหมู่ญาติก็ดี อยู่ในท่ามกลางชุมชนก็ตาม ฟังพูดแต่คำจริงโดยไม่เห็นแก่เอาใจใส่ใครๆ (๒) การเว้นจากการพูดวาจาเสื่อมเสีย คือ การไม่เป็นคนที่ฟังความข้างนี้แล้วไปบอกข้างโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความข้างนี้แล้วเอาไปบอกอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นศัตรูกัน หรือเป็นมิตรกันให้แตกแยกความสามัคคีกัน ฟังเป็นผู้มุ่งที่จะส่งเสริมคนที่สมควรกันให้มีความสามัคคีกัน (๓) การเว้นจากการพูดวาจาหยาบคาย คือ เว้นจากการกล่าวถ้อยคำชนิดที่มีโทษ ไม้เร้นหู หยาบกระด้างเสียมุ่งกล่าวแต่คำที่ก่อให้เกิดความรัก น่าฟัง เป็นถ้อยคำที่สุภาพ เป็นที่พอใจของมวลมหาชน (๔) การเว้นจากการพูดเพื่อเจ้า คือ เว้นจากการพูดคำฟล่อย ๆ ไร้สาระ มุ่งพูดคำจริงที่ถูกกาลเทศะ พูดเป็นประโยชน์ กล่าวถ้อยคำที่มีหลักฐานอ้างอิง มีกำหนดขอบเขต ไม่เลื่อนลอย

๔) สัมมากรรมมี ๓ ประการ ดังนี้ ได้แก่ (๑) ไม่ฆ่าสัตว์ คือ การมีความละอายใจประกอบด้วยเมตตา ใฝ่ใจช่วยเหลือเกื้อกูลแก่สัตว์โลกทั้งปวงโดยไม่มุ่งเพื่อล้างผลาญชีวิตเขา (๒) ไม่ลักทรัพย์ คือ การเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้ ไม่ยึดถือทรัพย์สินอุปกรณ์อย่างใดๆ ของผู้อื่น ไม่ว่าจะอยู่ในบ้านหรือตามเรือสวนไร่นา (๓) ไม่ประพฤติในกามทั้งหลาย คือ การไม่ล่วงละเมิดสตรีหรือบุรุษเพศที่ไม่ใช่อำนาจของตนเอง คือ ไม่ได้เป็นภรรยาหรือสามีของตน เพราะจะเป็นเหตุให้ปัญหา ครอบครัวขึ้นมาได้

๕) สัมมาอาชีวะ มีอาชีพถูกต้อง เรื่องอาชีวะนั้นมีเนื้อหาที่ควรพิจารณาอย่างมาก เพราะการเลี้ยงชีพจัดเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในหมู่มนุษย์และหมู่สัตว์ดิรัจฉาน ถ้าปราศจากการเลี้ยงชีพเสียแล้วชีวิตย่อมดำรงอยู่ไม่ได้ สัมมาอาชีวะนั้นหมายเอาการละมิจฉาอาชีวะ คือ การแสวงหาทรัพย์โดยสุจริต ไม่หลอกลวงไม่คดโกง ไม่บังคับข่มขู่ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น หาเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ โดยมุ่งเน้นด้านเกื้อกูลอย่างต่ำที่วัดด้วยความต้องการแห่งการเป็นอยู่ของชีวิตคนเรา คือ มุ่งถึงให้ทุกคนมีปัจจัย ๔ พอเพียงที่จะเป็นอยู่ เป็นการถือเอาคนเป็นหลัก มิใช่มีเป้าหมายไว้ที่ความมั่งคั่งพร้อมมั่งคั่งบริบูรณ์ ข้อความนี้จะเห็นได้ในหลักธรรมเกี่ยวกับการปกครอง เช่น หน้าที่ของพระเจ้าจักรพรรดิข้อหนึ่งว่า เจือจานหรือให้ทรัพย์แก่ผู้ที่ไร้ทรัพย์ หมายความว่า คอยดูแลไม่ให้ประชาชนมีความยากจนขัดสนในประเทศ หรือพูดอีกอย่างความสำเร็จด้านอาชีพหรือเศรษฐกิจของผู้ปกครองนั้นพึงวัดด้วยความไม่มีการอดอยากยากจนขัดสนมิใช่วัดกันที่ทรัพย์สมบัติของผู้ปกครอง แม้การแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมและการใช้จ่ายทรัพย์ให้เป็นประโยชน์แล้ว ก็ยังไม่ถือว่าเป็นการปฏิบัติเกี่ยวกับทรัพย์ที่ถูกต้องทางธรรมโดยสมบูรณ์ เพราะทางธรรมเน้นคุณค่าทางจิตและทางปัญญาด้วย คือ มีความรู้เท่าทันเข้าใจคุณค่าหรือประโยชน์ที่แท้จริงของทรัพย์ มีจิตใจเป็นอิสระ ไม่เป็นทาส แต่เป็นนายของทรัพย์ ให้ทรัพย์เป็นอุปกรณ์สำหรับทำประโยชน์และสิ่งดีงาม ช่วยบรรเทาทุกข์ ทำให้มีความสุข มิใช่เป็นเหตุเพิ่มความทุกข์ ทำให้เสียคุณภาพจิต ทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์

๖) สัมมาวายามะ มีความเพียรพยายามถูกต้องความเพียรเป็นธรรมที่สำคัญยิ่งข้อหนึ่งในพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากการที่สัมมาวายามะเป็นองค์มรรคประจำข้อ ๑ ใน ๓ ข้อ (สัมมาทิฐิ สัมมาวายามะ สัมมาสติ) ซึ่งต้องคอยช่วยหนุนองค์มรรคข้ออื่นๆ ทุกข้อเสมอไป ดังกล่าวแล้วข้างต้น และในหมวดธรรมที่เกี่ยวกับการปฏิบัติแทบทุกหมวดจะพบความเพียรแทรกอยู่ด้วย ในข้อใดข้อ

หนึ่ง การเน้นความสำคัญของธรรมข้อนี้ อาจพิจารณาได้จากพุทธพจน์ เช่น “ธรรมนี้ เป็นของสำหรับผู้ปรารถนาความเพียร มิใช่สำหรับคนเกียจคร้าน” “เพราะว่าเรารู้ชัดถึงคุณของธรรม ๒ ประการ คือ ความเป็นผู้ไม่สิ้นโดยในกุศลธรรมทั้งหลาย ความเป็นผู้ไม่ยอมถอยหลังในการบำเพ็ญเพียร...เพราะฉะนั้นแล เธอทั้งหลายพึงศึกษาดังนี้ว่า เราจักตั้งความเพียรอันไม่ถอยหลัง ถึงจะเหลือแต่หนึ่งเอ็นและกระดูก เนื้อ และเลือดในสรีระจะแห้งเหือดไปก็ตามที ยังไม่บรรลุผลที่บุคคลพึงลูถึงได้ด้วยเรี่ยวแรงของบุรุษ ด้วยความเพียรของบุรุษ ด้วยความบากบั่นของบุรุษแล้ว ที่จะหยุดยั้งความเพียรเสีย เป็นอันไม่มี เธอทั้งหลายพึงศึกษาฉะนี้แล”

การที่ต้องเน้นความสำคัญของความเพียรนั้น นอกจากเหตุผลอย่างอื่นแล้ว ย่อมสืบเนื่องมาจากหลักพื้นฐานของพระพุทธศาสนาที่ว่า สัจธรรมเป็นกฎธรรมชาติหรือหลักความจริงที่มีอยู่โดยธรรมดาพระพุทธรเจ้าหรือศาสดามีฐานะเป็นผู้ค้นพบหลักความจริงนั้น แล้วนำมาเปิดเผยแก่ผู้อื่น การได้รับผลจากการปฏิบัติ เป็นเรื่องของความเป็นไปอันเที่ยงธรรมตามเหตุปัจจัยในธรรมชาติ ศาสดามีใช้ผู้บันดาลเมื่อเป็นเช่นนี้ ทุกคนจึงจำเป็นเป็นเพียรพยายามสร้างผลสำเร็จด้วยเรี่ยวแรงของตน ไม่ควรคิดหวังและอ้อนวอนของผลที่ต้องการโดยไม่กระทำ หลักพระพุทธศาสนาที่ว่า “ตุมเหติ กิจจํ อาตบปี อกขา ตาโร ตถาคตา” แปลว่า “ความเพียร ท่านทั้งหลายต้องทำเอง ตถาคตทั้งหลายเป็นแต่ผู้บอกทางให้”^{๑๒๗} ดังนั้น การทำความเพียร ก็เช่นเดียวกับการปฏิบัติธรรมข้ออื่น ๆ จะต้องเริ่มก่อตัวขึ้นในใจให้พร้อมและถูกต้องก่อน แล้วจึงขยายออกไปเป็นการกระทำในภายนอกให้ประสานกลมกลืนกัน มิใช่คิดอยากทำความเพียร ก็สักแต่วาระดมใช้กำลังกายเอาแรงเข้าทุ่ม ซึ่งอาจกลายเป็นการทรมานตนเองทำให้เกิดผลเสียได้มาก โดยนัยนี้ การทำความเพียรจึงต้องสอดคล้องกลมกลืนกันไปกับธรรมข้ออื่น ๆ ด้วย โดยเฉพาะสติสัมปชัญญะ มีความรู้ความเข้าใจ ใช้ปัญญาดำเนินความเพียรให้พอเหมาะ อย่างเรียกว่าไม่ตึง และไม่หย่อนเกินไป

๓) สัมมาสติ มีความระลึกรู้ตัวทั่วพร้อมในแง่จริยธรรม การทำหน้าที่ของสติมักถูกเปรียบเทียบเหมือนกับนายประตู ที่คอยระวังเฝ้าดูคนเข้าออกอยู่เสมอ และคอยกำกับการ โดยปล่อยคนที่ควรเข้าออกให้เข้าออกได้ และคอยกันห้ามคนที่ไม่ควรเข้า ไม่ให้เข้าไป คนที่ไม่ควรออก ไม่ให้ออกไป สติจึงเป็นธรรมสำคัญในทางจริยธรรมเป็นอย่างมาก เพราะเป็นตัวควบคุมเร้าเตือนการปฏิบัติหน้าที่ และเป็นตัวคอยป้องกันยับยั้งตนเอง ทั้งที่จะไม่ให้หลงพลัดเพลินไปตามความชั่ว และที่จะไม่ให้ความชั่วเล็ดลอดเข้ามาในจิตใจได้พุต่ง่าย ๆ ว่า ที่จะเตือนตนเองในการทำความดี และไม่เปิดโอกาสแก่ความชั่ว พุทธธรรมเน้นความสำคัญของสติเป็นอย่างมาก ในการปฏิบัติจริยธรรมทุกชั้น การดำเนินชีวิตหรือการประพฤติปฏิบัติโดยมีสติกำกับอยู่เสมอ นั้น มีชื่อเรียกโดยเฉพาะว่า ความไม่ประมาท

๔) สัมมาสมาธิ ความมีใจมั่นคงถูกต้องในฉาน ๔ โดยสาระสำคัญ สมาธิที่ใช้ถูกทาง เพื่อจุดมุ่งหมายในทางหลุดพ้นเป็นไป เพื่อปัญญาที่รู้ เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง มิใช่เพื่อผลในทางสนองความอยากของตัวตน เช่น อวดฤทธิ์ อวดความสามารถ เป็นต้น นั่นเองเป็นสัมมาสมาธิ ดังหลักการที่ท่านแสดงไว้ว่า ผู้ปฏิบัติธรรมสามารถเจริญวิปัสสนาได้ โดยใช้สมาธิเพียงขั้นต้นๆ ที่เรียกว่า วิปัสสนาสมาธิ คือ สมาธิที่ใช้

^{๑๒๗} ชุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๐/๕๑.

ประกอบกับวิปัสสนา หรือเพื่อสร้างปัญญาที่รู้แจ้ง อันเป็นสมาธิในระดับระหว่างฌณิกสมาธิกับอุปปจารสมาธิเท่านั้น

จะเห็นได้ว่า หลักมรรคมืองค์ ๘ ประการ เป็นพื้นฐานสำคัญที่มุ่งหมายจะใช้เป็นหลักแห่งวิถีชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงทีเดียว กล่าวได้ว่าบริบทของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเป็นระบบคิดที่ต้องมีจริยธรรมกำกับกล่าวคือความมุ่งหมายของกรอบแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้นจะสมบูรณ์ไม่ได้เลย หากจริยธรรมขั้นพื้นฐานของคนในชุมชนไม่สามารถปลูกเร้าขึ้นมาได้ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคือ ความซื่อสัตย์ ซื่อตรง ไม่คดโกง ไม่เบียดเบียนแก่แก่ หากแต่เกื้อกูล และมีเมตตาต่อกัน ในการพัฒนาของชีวิต หรือพัฒนาการของชีวิตภายใต้กรอบกระบวนการของธรรมชาติ ที่ดำเนินไปตามวิถีแห่งมรรคมืองค์ ๘ ประการ และบุพภาคแห่งอริยมรรค เรากำหนดเรียกบุพภาคแห่งมรรคนี้ได้ว่า “องค์คุณก่อนมรรค” ซึ่งอธิบายดังนี้

๑) องค์คุณก่อนมรรค หมายถึง ก่อนที่บุคคลจะปฏิบัติตามอริยมรรคมืองค์ ๘ ประการ จะต้องมีส่วนประกอบ ๒ ประการ ได้แก่ (๑) การมีกัลยาณมิตร (กัลยาณมิตรตต)^{๑๒๘} หมายถึง การมีผู้แนะนำชักจูงในทางที่ดี อาจตีความได้ว่าได้รับการอบรม สั่งสอนแนะนำมาจากบิดา มารดา ครู อาจารย์ รวมถึงตลอดถึงมิตรสหายที่ดี การอ่านตำราที่ดี (๒) การทำในใจโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ)^{๑๒๙} หมายถึง การรู้จักคิดไตร่ตรองด้วยตนเองอย่างมีสติและใช้เหตุผล จัดว่าเป็นการพัฒนาตนเองให้รู้จักคิดอย่างถูกต้อง อันจะนำไปสู่ความเป็นผู้มีวิจรรณญาณได้

๒) มรรคมืองค์ ๘ ประการ^{๑๓๐} เป็นผลสืบเนื่องจากองค์คุณก่อนมรรค เมื่อได้รับคำแนะนำสืบสวนมาดี ประกอบกับอาชีพการฝึกตนเอง ให้เป็นผู้รู้จักคิดอย่างใคร่ครวญแยบคายทั้ง ๓ ระดับ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ย่อมเกิดขึ้น ซึ่งแสดงลำดับให้เห็นได้ในตารางดังนี้

ระดับศีล	ระดับสมาธิ	ระดับปัญญา
- วาจาชอบ (สัมมาวาจา) - ความประพฤติชอบ (สัมมากัมมันตะ) - การเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ)	- ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) - ความมีสติชอบ (สัมมาสติ) - ความมีสมาธิชอบ (สัมมาสมาธิ)	- ความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) - ความคิดชอบ (สัมมาสังกัปปะ)

จากตารางไตรสิกขา (Treefold Training) นี้สามารถแบ่งแยกออกเป็นหลักสามส่วนคือ

๑) อธิศีลสิกขา คือ การฝึกศึกษาอบรมในด้านความประพฤติ ทางกาย วาจา และอาชีพ ให้มีชีวิตสุจริตและเกื้อกูล (Training in Higher Morality)

^{๑๒๘} ส. ม. (ไทย) ๑๙/๘/๒๒.

^{๑๒๙} ส. ม. (ไทย) ๑๙/๕๕/๒๓.

^{๑๓๐} ที. ส. (ไทย) ๙/๓๙๓/๑๖๕.

๒) อธิจิตตสิกขา การฝึกศึกษาอบรม ด้านสมาธิ คือการพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็งไม่หวั่นไหวง่าย (Training Higher Morality หรือ Concentration)

๓) อธิปัญญาสิกขา การฝึกฝนศึกษาพัฒนาในด้านปัญญาให้สูงขึ้นและให้รู้คิด เข้าใจมองเห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริง (Training in Higher Wisdom)^{๑๓๑}

ในเบื้องต้นนี้ องค์ธรรมนี้เริ่มด้วย “ปัญญาและจบลงที่ปัญญา” ดังนั้นปัญญา หรือ ความรู้ความเข้าใจและความเชื่อตามหลักเหตุผล คือ สัมมาทิฐิ นั้น จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญที่สุดในการพัฒนาชีวิตและพัฒนาประเทศ และหากจะพิจารณา “ปัญญา” ตามตรรกที่กล่าวมานี้ก็อาจเทียบเคียงได้ว่า ในระดับจริยธรรมของโลกียธรรม “พุทธเศรษฐศาสตร์” หรือ “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” ถือว่า “ปัญญา” และจริยธรรม เป็นปัจจัยสำคัญ สูงสุด และปัญญาเป็นสิ่งที่ต้องศึกษา พัฒนาและเรียนรู้ เช่นเดียวกับจริยธรรม ข้อที่น่าเป็นห่วงก็คือ ปัญญาที่พึงปรารถยานั้นไม่สามารถ ที่จะพัฒนาได้ในกระบวนการศึกษาภาคปกติเพราะเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าโลกปัจจุบันได้เน้นไปที่ความเก่งและความฉลาด ซึ่งในความเป็นจริง ความเก่งและความฉลาดที่ปราศจากปัญญาและจริยธรรมนั้นเป็นอันตรายอย่างยิ่ง ด้วยว่า จะคำนึงถึงแต่ประโยชน์ฝ่ายตนเองเป็นหลักส่วน “ปัญญา” ที่พึงปรารถยานั้น จะต้องครอบงำประกอบ หรือได้มาจากส่วนประกอบที่สำคัญของ “ไตรสิกขา”

เนื่องจาก ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ที่กำหนดหมวดหมู่เทียบเคียงจาก อริยมรรคมีองค์แปดในมัชฌิมาปฏิปทานั้น จะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีความเมตตา กรุณา มีความละอายต่อบาป มีจิตใจเข้มแข็ง แน่วแน่ มีสมาธิ มีความรู้เข้าใจในสรรพสิ่งที่เป็นไปตามกระบวนการตามธรรมชาติ ไม่โลภ ไม่เบียดเบียน ทั้งสิ่งมีชีวิตและธรรมชาติ ซึ่งความฉลาด ที่ผลิตได้จากกระแสกระบวนการทางการศึกษาในยุคสมัยใหม่นี้ มิใช่ “ปัญญา” อันเกิดจากการศึกษา – เรียนรู้ และพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา ดังนั้น “ปัญญา” ในความหมายใน “ไตรสิกขา” จึงเป็นปัจจัยและเครื่องมือสำคัญของชีวิต ทั้งในระดับที่จะดำเนินชีวิตไปสู่วิถีทางที่ประเสริฐในระดับจริยธรรม และเป็นมรรคาที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นปราศจากทุกข์ไป ได้อย่างเด็ดขาดในที่สุดด้วย

การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในพระทางพุทธศาสนามีจุดเริ่มต้นจากการรู้จักคิดใคร่ครวญด้วยเหตุผลโดยตนเอง การปฏิบัติจึงจะนำไปสู่ความเห็นชอบทางปัญญา และเมื่อความเห็นชอบทางปัญญาเกิดขึ้นแล้ว แนวทางด้านปัญญาที่เผชิญยอมเกิดขึ้น นั่นก็คือความเป็นผู้มีวิจาร์ณญาณ อันเป็นการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เราอาจสรุปได้ว่าจริยธรรมตามหลักพุทธศาสนานั้นก็คือ มรรคหรือมัชฌิมาปฏิปทานี้เอง และพรหมจารีหรือผู้ประพฤติพรหมจรรย์ หรือผู้มีจริยธรรมตามหลักพุทธศาสนา ก็คือ ผู้ดำเนินชีวิตตามมรรค หรือผู้ปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นหลักคำสอนเกี่ยวกับการครองชีวิตที่ถูกต้องสมบูรณ์ของมนุษย์ซึ่งนำไปสู่จุดหมาย คือการดับทุกข์ หรือความสิ้นสุดปัญหา

หลักจริยธรรมมีความสัมพันธ์กับความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติของธรรมชาติ เป็นการนำเอาความรู้ที่เกี่ยวกับกระบวนการที่เป็นไปเองตามธรรมชาติแห่งเหตุปัจจัย มาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่มนุษย์ โดยจัดวางเป็นระบบปฏิบัติหรือแบบแผนการดำเนินชีวิตที่จะได้ผลดีสอดคล้องกับธรรมชาติ

^{๑๓๑} พระธรรมปิฎก (ป,อ,ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๒๗.

นั้น อันเป็นการใช้ชีวิตที่ดีให้เกิดประโยชน์แก่สังคม นอกจากนี้ จริยธรรมจึงเป็นการนำเอาความรู้ในสัง
 ธรรมไปประยุกต์ใช้ต่อการดำเนินชีวิต ทำให้มนุษย์บรรลุประโยชน์จนถึงขั้นสูงสุด มีชีวิตที่แจ่มใสเพราะ
 จิตมีคุณภาพที่ประณีตมากขึ้น สามารถปลุกเร้าคุณธรรมและส่งเสริมกำลังใจให้ทำความดี มีอุตมคติ และ
 เป็นการฝึกจิตใจให้เข้มแข็งหนักแน่นมั่งคั่งมีสมรรถภาพสูง^{๓๒}

๓. แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับกัลยาณมิตตดา

กัลยาณมิตตดา (ความเป็นผู้มีมิตรดี) คือ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า กุลบุตรในโลกนี้
 วางตัวเหมาะสมเจรจา สนทนากับคนในหมู่บ้านหรือในนิคมที่ตนอาศัยอยู่ จะเป็นคบดี บุตรคบดี คน
 หนุ่มผู้เคร่งศีล หรือคนแก่ผู้เคร่งศีลก็ตาม ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยจาคะ
 และถึงพร้อมด้วยปัญญา คอยศึกษาสัทธาสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาตามสมควร คอยศึกษา
 ศีลสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศีลตามสมควร คอยศึกษาจาคสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ
 ตามสมควร และคอยศึกษาปัญญาสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาตามสมควร นี้เรียกว่า กัลยาณ
 มิตตดา^{๓๓} เพราะว่า เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งว่าด้วยการคบคนดีเป็นมิตร รู้จักเสวนา คบหา ไม่คบ
 ไม่เอาอย่างผู้ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย เลือกเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่าง ท่านผู้รู้ผู้ทรงธรรม ผู้ที่มีความสามารถ
 นำคบเคารพนับถือ กราบไหว้บูชา มีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพการงาน

การมีมิตรดี สหายดี จึงมีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการเกื้อกูลให้เกิด กำลังใจ และกำลัง
 ปัญญา ที่จะต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคปัญหาต่างการจะสร้างกำลังใจหรือกำลังปัญญาให้เกิดขึ้นได้นั้น ต้อง
 อาศัยปัจจัยภายนอกของการมีเครือข่ายกัลยาณมิตรเพื่อคอยช่วยเหลือสนับสนุนในบางเรื่อง รวมทั้งให้
 คำปรึกษาแนะนำแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของกันและกัน ดังนั้น ลักษณะของสหุมิตร หรือมิตรแท้ ๔
 (มิตรมีใจดี มิตรที่จริงใจ) คือ

๑) มิตรอุปการะ มีลักษณะ ๔ ประเภท ได้แก่ เพื่อนประมาท ช่วยรักษาเพื่อน, เพื่อน
 ประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สินของเพื่อน, เมื่อมีภัย เป็นที่พึ่งพำนักได้, มีกิจจำเป็น ช่วยออกทรัพย์ให้เกิน
 กว่าที่ออกปาก

๒) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มีลักษณะ ๔ ประเภท ได้แก่ บอกความลับแก่เพื่อน, ปิด
 ความลับของเพื่อน, มีภัยอันตราย ไม่ละทิ้ง, แม้ชีวิตก็สละให้ได้

๓) มิตรแนะนำประโยชน์ มีลักษณะ ๔ ประเภท ได้แก่ จะทำชั่วเสียหาย คอยห้ามปราม
 ไว้, คอยแนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี, ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ไม่เคยได้รู้ได้ฟัง, บอกทางสุขทางสวรรค์ให้

๔) มิตรมีน้ำใจ มีลักษณะ ๔ ประเภท ได้แก่ เพื่อนมีทุกข์ พลอยไม่สบายใจ ทุกข์
 ทุกข์ด้วย, เพื่อนมีสุข พลอยแจ่มชื่นยินดี สุข สุขด้วย, เขาติเตียนเพื่อน ช่วยยับยั้งแก้ไข, เขาสรรเสริญ
 เพื่อน ช่วยพูดเสริมสนับสนุน^{๓๔}

^{๓๒} พระสมปอง มนต์ชาโต (วงศ์สอาด), การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับ
 พุทธปรัชญาเถรวาท, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๘๐-๘๑.

^{๓๓} อัง.อภฺรฺก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๑.

^{๓๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๙๒/๒๐๑.

นอกจากนี้ ประโยชน์ที่จะได้รับจากการมีกัลยาณมิตร หรือจากการทำหน้าที่กัลยาณมิตร จะต้องดูว่าประโยชน์ที่เกิดขึ้นนั้นจะต้องเป็นประโยชน์ ที่จะต้องนำไปสู่ความดี มี ๗ ประการ ได้แก่

- ๑) ให้สิ่งที่ให้ได้อย่าง
- ๒) ทำสิ่งที่ทำได้ยาก
- ๓) อดทนถ้อยคำที่อดทนได้อย่าง
- ๔) เปิดเผยความลับแก่เพื่อน
- ๕) ปิดความลับของเพื่อน
- ๖) ไม่ทอดทิ้งในยามวิบัติ
- ๗) เมื่อเพื่อนสิ้นโรคสมบัติก็ไม่ดูหมิ่น

ดังนั้น การประพฤติตนเป็นมิตรที่ดี จะต้องมียพรหมวิหาร ๔ คือ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ ได้แก่

๑) เมตตา ความรัก ปราบปรามดีอยากให้เขามีสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

๒) กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ในใจอันจะปลดเปลื้องบำบัดทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓) มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตใจเฝองใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

๔) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราซัง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนเองได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับที่รับผิดชอบของตน^{๑๓๕} เป็นการปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป ทั้งนี้ด้วยสังคมไทยที่ล่มสลายลงในครั้งนี้ เพราะยังมีบุคคลจำนวนมิใช่น้อยที่ดำเนินการโดยปราศจากความละเอียดต่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทว่า “เพียรชอบไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัว ทำลายผู้อื่นพยายามลด พยายามละความชั่วที่ตัวเองมีอยู่ พยายามก่อความดีให้แก่ตัวเองอยู่เสมอ พยายามรักษาและเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่นั้นให้งอกงามสมบูรณ์ขึ้น”^{๑๓๖}

^{๑๓๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) , พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๑๒๔.

^{๑๓๖} สมพร เทพสิทธิธา, การเดินตามรอยพระยุคลบาท เศรษฐกิจพอเพียง ช่วยแก้ปัญหาความยากจนและการทุจริต ฉบับสมบูรณ์, หน้า ๕.

ดั่งที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานพรปีใหม่ ให้แก่ปวงชนชาวไทย
ใน โอกาสขึ้นปีใหม่ พ.ศ. ๒๕๔๖ มี ๔ ข้อ ดังนี้ ได้แก่

- ๑) ให้ความรัก ความเมตตาแก่กัน
- ๒) ให้น้ำใจไมตรีกัน
- ๓) ให้อภัย ไม่ถือโทษโกรธเคืองกัน
- ๔) ให้การสงเคราะห์ อนุเคราะห์กันด้วยความบริสุทธิ์และจริงใจ^{๑๓๗}

ดั่งนั้น หลักการคบมิตรที่ดีนั้น พระพุทธศาสนายังได้สอนอีกว่า ในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมนั้นเราจำเป็นต้องคบค้าสมาคมกับคนจำนวนมาก แต่ในการคบหานั้นก็ต้องเลือกคบบุคคลด้วยว่าดีหรือไม่ดีเป็นเพื่อนแท้หรือเพื่อนเทียม คำว่า “เพื่อนกินหาง่าย เพื่อนตายหายาก” ยังคงเป็นคำกล่าวที่ให้ข้อคิดเตือนใจได้ทุกยุคทุกสมัย พระพุทธศาสนาจึงให้แนวทางในการคบเพื่อน ตามหลังมงคลสูตร ๓๘ ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ดังนี้ ได้แก่

- ๑) การไม่คบคนพาล
- ๒) การคบแต่บัณฑิต
- ๓) การบูชาคนที่ควรบูชา
- ๔) การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม
- ๕) การได้สร้างบุญไว้ในปางก่อน
- ๖) การตั้งตนไว้ชอบ
- ๗) ความเป็นพหูสูต
- ๘) ความเป็นผู้มีศีลปะ
- ๙) วินัยที่ศึกษามาดี
- ๑๐) วาจาสุภาพ
- ๑๑) การบำรุงมารดาบิดา
- ๑๒) การสงเคราะห์บุตร
- ๑๓) การสงเคราะห์ภรรยา
- ๑๔) การงานที่ไม่อาภูล
- ๑๕) การให้ทาน
- ๑๖) การประพฤติธรรม
- ๑๗) การสงเคราะห์ญาติ
- ๑๘) การงานที่ไม่มีโทษ
- ๑๙) การงดเว้นจากบาป
- ๒๐) การเว้นจากการดื่มน้ำเมา
- ๒๑) ความไม่ประมาทในธรรม

---

^{๑๓๗} สมพร เทพสิทธิธา, เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๘), หน้าปกด้านใน.

- ๒๒) ความเคารพ
- ๒๓) ความถ่อมตน
- ๒๔) ความสันโดษ
- ๒๕) ความกตัญญู
- ๒๖) การฟังธรรมตามกาล
- ๒๗) ความอดทน
- ๒๘) ความเป็นคนว่าง่าย
- ๒๙) การพบเห็นสมณะ
- ๓๐) การสนทนาธรรมตามกาล
- ๓๑) การเผาผลาญบาป
- ๓๒) การประพฤติพรหมจรรย์
- ๓๓) การเห็นอริยสัจ
- ๓๔) การทำนิพพานให้แจ้ง
- ๓๕) จิตของผู้ที่ถูกโลกธรรมกระทบแล้วไม่หวั่นไหว
- ๓๖) จิตไม่เศร้าโศก
- ๓๗) จิตปราศจากอภิวาท
- ๓๘) จิตเกษมการประพฤติธรรม^{๑๓๘}

๔. แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับสมชีวิตา

สมชีวิตา (ความเป็นอยู่เหมาะสม) เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งว่าด้วยการเลี้ยงชีวิตพอดี รู้จักกำหนดรายได้รายจ่าย เป็นอยู่พอดีสมรายได้ ไม่ให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือยให้รายได้เหนือรายจ่ายมีประหยัดเก็บไว้ กล่าวคือ สมชีวิตา เป็นการเลี้ยงชีวิตตามสมควร แก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก สมชีวิตาเน้นหนักไปในด้านการเลี้ยงชีวิต คือ จักเลี้ยงชีวิตอย่างไร จึงจะจัดว่าเหมาะสม การเลี้ยงชีวิตที่เหมาะสมนั้น จะต้องดูความเป็นอยู่และฐานะของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ การดำเนินชีวิตไปตามกำลังฐานะของตนเองไม่ควรทะเยอทะยานให้เกินฐานะตนเองทำให้ชีวิตเป็นไปอย่างเรียบง่าย มีความพอดี ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ว่า “ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม”^{๑๓๙} กับการเลี้ยงดูชีวิตแต่พอดี ที่เรียกว่า สุขของคฤหัสถ์ หมายถึง สุขอันชอบธรรมของผู้ครองเรือนควรมี ได้แก่

๑) อตถิสุข สุขเกิดจากความมีทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจ ว่าตนมีโภคทรัพย์ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยชอบธรรม

๒) โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจ ว่าตนได้ใช้ทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบนั้น เลี้ยงชีพ เลี้ยงผู้ควรเลี้ยง และบำเพ็ญประโยชน์

^{๑๓๘} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๕/๖.

^{๑๓๙} สมพร เทพสิทธิธา, เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ, หน้า ๙.

๓) อนนสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมใจ ว่าตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร

๔) อนวัชชสุข สุขเกิดจากความประพาศไม่มีโทษ คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมใจ ว่าตนมีความประพาศสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใครๆ ตีเตียนไม่ได้ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ^{๑๔๐}

ในการดำเนินชีวิตตามนัยพระพุทธศาสนา คือ ศีลธรรม แบบแผนทางความประพาศจึงถูกกำหนดขึ้นตามกรอบแห่งศีลธรรม “ศีล” ในฐานะระเบียบการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ สังคมและธรรมชาติ มีการสำรวมระวังทางกาย วาจา และใจ อันเป็นบ่อเกิดแห่งคุณธรรมในปัญญา การดำเนินชีวิตกับสถานะเศรษฐกิจวิฤตอยู่อย่างนี้นั้นพระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนหลักการวิธีปฏิบัติในการดำเนินชีวิตทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์เพื่อเข้าถึงจุดหมายในการดำเนินชีวิตดังนี้ ได้แก่

๑) ความขยันหมั่นเพียร รู้จักใช้ปัญญาจัดการดำเนินกิจการ เรียกว่า อุดหนุนสัมปทา

๒) รู้จักเก็บรักษาทรัพย์สิน และผลแห่งกิจการงานให้รอดพ้นอันตรายไม่เสื่อมเสีย เรียกว่าอารักขสัมปทา

๓) รู้จักเสวนาคบหาคนดีที่เกื้อกูลแก่การงาน ความตั้งงามและความก้าวหน้าของชีวิต เรียกว่า กัลยาณมิตรตตา

๔) รู้จักเลี้ยงชีวิตแต่พอดีให้มีความสุขได้โดยไม่สุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือย สามารถประหยัดทรัพย์ไว้ให้เพิ่มพูนขึ้นได้เรียกว่า สมชีวิตา^{๑๔๑}

จะเห็นได้ว่า การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ เนื่องจากบุคคลแต่ละคนมีอาชีพไม่เหมือนกัน เพราะฉะนั้นการกำหนดการเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ จึงทรงแสดงว่า อริยสาวกในพระศาสนาที่งดเว้นจากการเลี้ยงชีพในทางที่ผิด มาดำรงชีวิตในทางที่ชอบ คำว่า ชอบ คือ ชอบในกฎหมาย ศีลธรรมกฎเกณฑ์ ระเบียบ แบบแผน ต่าง ๆ กติกา วัน เวลา สถานะของตน จนกลายเป็นสัมมาชีพ คือ ไม่พอใจ ไม่ยินดี ในสิ่งซึ่งได้มาไม่ชอบธรรมทั้งหลาย อย่างไรก็ตาม สมชีวิตาเกี่ยวกับความพอเพียงนั้น มนุษย์จะต้องระวังความพอเพียงทางด้านจิตใจ ที่เรียกว่าสันโดษด้วย เพราะความสุขสบายจะทำให้เฉื่อยชา ไม่ขยัน ต้องยึดหลักของพระพุทธศาสนา ที่ว่า ให้สันโดษในวัตถุ แต่ไม่ให้สันโดษในกุศลธรรม ๒ ประการ คือ

๑) ความไม่สันโดษเพียงแต่กุศลธรรมทั้งหลาย

๒) ความไม่ท้อถอยในการบำเพ็ญเพียร”^{๑๔๒}

ในการดำเนินชีวิตในสังคมนั้น ให้พอเพียงทางเศรษฐกิจ หรือวัตถุแต่ไม่ให้พอเพียงทางด้านปัญญา การพัฒนาจิตใจให้เจริญยิ่งขึ้นไป อีกประเด็นหนึ่งคือ ความพอเพียงยึดหลักทางสายกลาง คือไม่มากจนเกินไปไม่น้อยจนเกินไป ในการดำรงชีวิตให้สามารถพึ่งตนเองได้ ในทางพระพุทธศาสนาเปรียบได้กับหลักธรรมที่ว่า มัชฌิมาปฏิปทา เพราะเป็นข้อปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความหลุดพ้นเป็นอิสระ ดับทุกข์ ปลอดภัย ไม่ติดข้อง^{๑๔๓}

^{๑๔๐} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๒/๙๐.

^{๑๔๑} อัง.อภุจก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๙.

^{๑๔๒} อัง.ทก. (ไทย) ๒๐/๕/๖๑.

^{๑๔๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๙/๑๒๓., ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๙๙/๓๔๘., และ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๗๐๔/๔๕๓.

จะเห็นได้ว่า หลักสมชีวิตาหรือสัมมาอาชีวะในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมิได้ หมายถึง แต่การใช้แรงงาน เพื่อให้เกิดผลผลิต แล้วได้รับปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพเป็นผลตอบแทนมาโดยชอบธรรม เท่านั้น แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงหมายรวมถึงการทำหน้าที่อย่างถูกต้องด้วยทำให้การวัดคุณค่าของการทำงานอาชีพจะวัดเฉพาะการสนองความต้องการของคนอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ได้ ไม่เพียงพอ เพราะอาจเป็นการวัดความสามารถในการตอบสนองความต้องการด้วยต้นทุนเท่านั้น โดยการพิจารณาการทำงานนั้นได้เกื้อกูลต่อชีวิตของคนนั้น ๆ หรือต่อสังคมหรือไม่หลักพุทธธรรมในศาสนาพุทธเน้นด้านจิตใจ เน้นที่เจตนามากเป็นการกระทำที่มีเจตนาดี หรือจิตเป็นกุศลแล้ว ย่อมคาดหวังได้ว่าผลลัพธ์ตามมา ก็จะเป็นไปในทางที่ดีตามหลักกฎแห่งกรรม เพราะเจตนาดีหรือจิตที่เป็นกุศลอีกด้วย

สมชีวิตาในที่นี้ ต้องก่อให้เกิดผลอันเกื้อกูลต่อชีวิตและสังคมด้วยเช่นกัน การดำเนินกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงด้วยหลักสัมมาอาชีวะขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงย่อมหมายความว่าผลที่เกิดขึ้นในทางเกื้อกูลต่อมนุษย์และสังคม ด้วยเช่นนี้การดำรงเลี้ยงชีพด้วยการผลิตสิ่งที่ไม่ควรผลิตคือ อาวุธ เมรัย และยาพิษ หรือสารเคมีที่ใช้เป็นยาฆ่าแมลง สารเสพติดให้โทษ สารที่สร้างความมึนเมา ที่ทำให้ขาดสติและความยังคิดผิดศีลข้อ ๕ ย่อมถือได้ว่าไม่เป็นไปตามหลักสัมมาอาชีวะในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หรือในกรณีของการผลิตที่มีขนาดใหญ่ด้วยระบบสายพานที่ทำให้มนุษย์กลายเป็นคนงานและคนงานกลายเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องจักรที่ใช้ในการผลิต เนื่องจากต้องทำงานในสภาวะที่บีบคั้น วุ่นวาย เร่งรีบ จึงเป็นเรื่องที่ไม่ใช่หลักสัมมาอาชีวะตลอดจนไม่ส่งเสริมการดำรงชีวิตอย่างสร้างสรรค์ พอเพียง พอประมาณ มีเหตุมีผล ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเรื่องการรู้จักพอประมาณการใช้จ่ายนี้เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับการ “พอเพียง” เป็นเรื่องของจิตใจและการยับยั้งใจมิให้ตกเป็นทาสของวัตถุและสิ่งยั่วยุความกระหายและความต้องการต่างๆ อย่างไรก็ตามความพอประมาณและความพอดีของบรรพชิต ก็สามารถที่จะนำมาเป็นแนวทางในการบริโภค ไม่ว่าจะบริโภคทรัพย์สินใด ๆ ของฆราวาสก็ได้ หากการบริโภคนั้นเป็นไปเพื่อคุณภาพของชีวิต คือจุดที่ความพึงพอใจบรรจบกับคุณภาพของชีวิต ในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญกับการพอประมาณในการบริโภคเป็นอย่างมาก แสดงให้เห็นถึงความพอประมาณ ประหยัด มัธยัสถ์ ความไม่ฟุ้งเฟ้อ สรุ่ยสุร่าย ประหยัดอดออม

๒.๓.๕ สรุปแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า มีหลักคุณธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เป็นหลักการสำคัญที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงนำมาใช้ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ หรือประโยชน์ที่จะได้ในชาตินี้หากปฏิบัติตามหลัก ๔ ประการนี้ คือ มีความเพียร รู้จักรักษาทรัพย์ คบมิตรดี และมีความเป็นอยู่เหมาะสม ซึ่งตรงกับ ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแตกฉานในหลักพุทธธรรม จึงได้นำหลักพุทธธรรมมาประกอบกันเป็นพุทธปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลัก ๔ ประการ ได้แก่

๑) อุฏฐานสัมปทา หมายถึงพร้อมความเพียร ตรงกับหลักการให้ราษฎรมีความอดทน มีความเพียร ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๒) อารักขสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยการรักษาตรงกับหลักการที่ให้ราษฎรมีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรอบคอบ ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๓) กัลยาณมิตตตา ความเป็นผู้มีมิตรดี ตรงกับหลักการที่ให้ราษฎรมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ การมีเพื่อนดีก็ทำให้ราษฎรที่ภูมิคุ้มกันในตัวที่ตนเอง

๔) สมชีวิตา ความเป็นอยู่เหมาะสม ตรงกับหลักการที่ให้ราษฎรมีสำนึกในคุณธรรม มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จะเห็นได้ว่า ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ หรือประโยชน์ที่จะได้ในชาตินี้ หากปฏิบัติตามหลัก ๔ ประการนี้ คือ มีความเพียร รู้จักรักษาทรัพย์ คบมิตรดี และมีความเป็นอยู่เหมาะสม ซึ่งหลักคุณธรรมนี้ ตรงกับความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง แดกฉานในหลักคุณธรรม จึงได้นำหลักคุณธรรมมาประกอบกันเป็นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลัก คุณธรรมที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตาม แนวพระราชดำริ ประกอบด้วยหลักการ หลักวิชาการหลักพุทธธรรมมากมาย สำหรับหลักธรรมที่ทิสฐธัม มิกัตถประโยชน์ ๔ ประการ ตรงกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ในส่วนที่ว่า “จะต้อง เสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้ มีสำนึกในคุณธรรมซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความ เพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ” และในส่วนที่ว่า “ต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อ การมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจาก การเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน^{๑๔๔} โดยการเปรียบเทียบแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียงกับหลัก ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ อาจแสดงให้เห็นในตาราง^{๑๔๕} ดังนี้

ลำดับที่	แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง	หลักที่ทิสฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔
๑	ความอดทน, ความเพียร	ข้อ ๑ อุฏฐานสัมปทา (ความถึงพร้อม ด้วยความเพียร)
๒	ความซื่อสัตย์สุจริต, ความ รอบคอบ	ข้อ ๒ อารักขสัปปทา (ความถึงพร้อม ด้วยการรักษา)
๓	มีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี	ข้อ ๓ กัลยาณมิตตตา (ความเป็นผู้มี มิตรดี)
๔	มีสำนึกในคุณธรรม, มีความรอบรู้ ที่เหมาะสม	ข้อ ๔ สมชีวิตา (ความเป็นอยู่ เหมาะสม)

^{๑๔๔} สมพร เทพสิทธิธา, การเดินตามรอยพระยุคลบาท เศรษฐกิจพอเพียง ช่วยแก้ปัญหาความ ยากจนและการทุจริต ฉบับสมบูรณ์, ๒๕๔๘ หน้า ๑๑.

^{๑๔๕} พันโท วีรพล แพทย์ประสิทธิ์, “การรับรู้บทบาทของกองทัพบกในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทามอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดอุบลราชธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๙๘.

จะเห็นได้ว่า หลักคุณธรรมข้ออุฏฐานสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยความเพียร) ในทิวฏฐัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ประการ มีหลักการตรงกับแนวทางชี้แนะให้ประชาชนมีความอดทนและความเพียร ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลักธรรมข้ออารักขสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการรักษา) ในทิวฏฐัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ประการ มีหลักการตรงกับแนวทางชี้แนะให้ประชาชนมีการประกอบอาชีพซื่อสัตย์สุจริตและความรอบคอบในการใช้ชีวิต ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หลักธรรมข้อกัลยาณมิตรตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี) ในทิวฏฐัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ประการ มีหลักการตรงกับแนวทางชี้แนะให้ประชาชนมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี การมีเพื่อนที่ดีก็ทำให้มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดีสอดคล้องตรงกัน และสุดท้ายหลักธรรมข้อสมชีวิตา (ความเป็นอยู่เหมาะสม) ในทิวฏฐัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ประการ มีหลักการตรงกับแนวทางชี้แนะให้ประชาชนมีสำนึกในคุณธรรม และมีความรอบรู้ที่เหมาะสม ซึ่งเมื่อประชาชนประพฤติปฏิบัติก็จะเกิดการประกอบสัมมาอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียรซื่อสัตย์สุจริต รอบคอบในการรักษาทรัพย์ใฝ่ดีมีกัลยาณมิตรทำให้ชีวิตความเป็นอยู่สมดุล เหมาะสมเรียบง่าย พอเพียง ไม่ฟุ้งเฟ้อ ในการปฏิบัติตนตามหลักแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ๕ ประการ ได้แก่

๑) ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลด ละความฟุ้งเฟ้อในการดำรงชีวิตอย่างจริงจัง ดังกระแสพระราชดำรัส ความว่า “...ความเป็นอยู่ที่ต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดไปในทางที่ถูกต้อง”

๒) ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง สุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพก็ตาม ดังกระแสพระราชดำรัส ความว่า “ความเจริญของคนทั้งหลาย ย่อมเกิดมาจากการประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพชอบเป็นหลักสำคัญ”

๓) ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในการการค้าขายประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรงดังอดีต ดังกระแสพระราชดำรัสในเรื่องนี้ ความว่า “ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึง ความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหาได้ด้วยความเป็นธรรม ทั้งในเจตนาและการกระทำไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญ หรือด้วยการแก่งแย่งเบียดบังมาจากผู้อื่น”

๔) ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยากครั้งนี้ โดยต้องขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ ดังกระแสพระราชดำรัสตอนหนึ่ง ที่ให้ความหมายชัดเจนว่า “การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้เพื่อตนเองเพื่อที่จะให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุข พอมีพอกินเป็นขั้นหนึ่ง และขั้นต่อไปก็คือให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตัวเอง”

๕) ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลด ละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป ทั้งนี้ด้วยสังคมไทยที่ล่มสลายลงในครั้ง นี้เพราะยังมีบุคคลจำนวนมากมิใช่น้อยที่ดำเนินการโดยปราศจากละอายแผ่นดิน ดังกระแสพระราชดำรัส ความว่า “พยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัว ทำลายผู้อื่น พยายามลด พยายามละความชั่วที่ตัวเองมีอยู่ พยายามก่อความดีให้แก่ตัวอยู่เสมอ พยายามรักษาและเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่นั้น ให้งอกงามสมบูรณ์ขึ้น”^{๑๔๖}

^{๑๔๖} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๘๐ พรรษาเทิดไถ่องค์ราชัน, หน้า ๘๘.

แนวทางปฏิบัติเช่นนี้ ก็จะทำให้ชาติบ้านเมืองและตัวเราหลุดพ้นจากความทุกข์และมีความสุข ที่เกี่ยวกับขมาราวาส พระพุทธองค์ได้แสดงเรื่องความรู้จักพอประมาณซึ่งว่าด้วยหลักการแสวงหาทรัพย์ การรักษาทรัพย์ การรักษาสมบัติของตน การเก็บออม การลงทุน การแบ่งปันส่วนทรัพย์เพื่อใช้จ่ายให้เหมาะสม เพื่อให้เกิดประโยชน์โดยไม่ต้องเบียดเบียนตนและผู้อื่น ตามนัยพระพุทธศาสนา คือ ความพอใจในสิ่งที่ตนมี พอใจด้วยปัจจัย ๔ มีผ้าถุงห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค ตามมีตามเกิดได้ และเป็นอยู่อย่างมีความสุขด้วยเครื่องเลี้ยงชีพตามที่หามาได้ด้วยความเพียรพยายามอันชอบธรรมของตน เมื่อได้สิ่งใดมาด้วยความเพียรของตนก็พอใจในสิ่งนั้นไม่เดือดร้อนเพราะอยากได้ของที่มีเจ้าของ ไม่ริษยาคนอื่น^{๑๔๗} กล่าวคือ รู้จักพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภคในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดี ในการพูด การปฏิบัติกิจและทำการต่างๆ ตลอดจนการพักผ่อนนอนหลับและการสนุกสนานรื่นเริงทั้งหลาย ทำการทุกอย่างด้วยความเข้าใจวัตถุประสงค์เพื่อผลดีแท้จริงที่พึงต้องการโดยมิใช่เพียงเพื่อเห็นแก่ความพอใจ ชอบใจ หรือเอาแต่ใจของตนแต่ทำตามความพอดีแห่งเหตุปัจจัยหรือองค์ประกอบทั้งหลาย ที่จะลงตัวให้เกิดผลดีงามตามที่มองเห็นด้วยปัญญา ในการดำเนินชีวิต ให้รู้จักจำกัดความทุกข์ ความเดือดร้อนด้วยการพิจารณาให้เห็นต้นเหตุของความทุกข์ความเดือดร้อนแล้วแก้ปัญหาให้ถูกทาง ไม่ให้เชื่ออย่างมมงายไร้เหตุผลความรู้จักพอประมาณอันเป็นไปเพื่อความบริโภค คือ รู้จักพอประมาณในการรับจ้างรับงานบิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชชะบริวาร^{๑๔๘} ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสเรื่องความรู้จักพอประมาณแก่ภิกษุว่า “ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้จักประมาณในการรับจ้าง บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชชะบริวาร หากภิกษุไม่รู้จักประมาณในการรับจ้าง บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานะปัจจัยเภสัชชะบริวาร เราไม่พึงเรียกเธอว่าเป็นมัตตัญญูในที่นี้ แต่เพราะภิกษุรู้จักประมาณในการรับจ้าง บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานะปัจจัยเภสัชชะบริวาร ฉะนั้น เราจึงเรียกเธอว่าเป็นมัตตัญญู^{๑๔๙}

จะเห็นว่าพระพุทธองค์ได้ให้ความสำคัญกับการอุปโภค บริโภคจึงได้ยกความรู้จักพอประมาณ ขึ้นแสดงไว้ในโอวาทปาติโมกข์ที่แสดงในวันจาตุรงคสันนิบาต อันเป็นวันแสดงโอวาทปาติโมกข์แก่ภิกษุ ๑,๒๕๐ องค์ ที่มาประชุมกันโดยไม่ได้นัดหมาย ซึ่งในบทโอวาทปาติโมกข์ตอนหนึ่งว่า “มตตัญญูตา จ ภตตสมิ ความเป็นผู้รู้จักพอประมาณในอาหาร”^{๑๕๐} นี้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ได้ให้ความสำคัญกับการบริโภค จึงได้ตรัสแก่ภิกษุทั้ง ๑,๒๕๐ องค์ที่มาประชุมกัน ที่พระพุทธองค์แสดงในวันนั้นก็เพื่อเป็นนโยบายให้กับภิกษุสงฆ์ผู้จำออกไปประกาศหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาให้ปวงชน

ดังนั้น เรื่องความรู้จักพอประมาณ จึงเป็นทั้งหลักคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งในเบื้องต้นนั้นเริ่มให้รู้จักพอประมาณในการบริโภคปัจจัยสี่ ซึ่งพระในสมัยก่อนต้องศึกษาและทำความเข้าใจในบท อภินหปัจจเวกข์ (ปฏิสังขาโย) ทุกองค์ ภิกษุพิจารณาโดยแยกกายแล้วจึงบริโภคอาหาร เมื่อบริโภคอาหารก็ให้พิจารณาว่า ที่เราบริโภคอาหารนี้ไม่ใช่มุ่งเพื่อเห็นแก่ความเอร็ดอร่อยไม่ใช่เพื่อจะหาความสนุกสนานมัวเมา แต่เพื่อจะได้เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต ให้ร่างกายมีสุขภาพดีในการเลี้ยงชีพโดยทางชอบ

^{๑๔๗} พระราชเทวี (สมพงษ์ พรหมวิไล ป.ธ.๙), **ลัททวิเสสวิคหะ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประดิษฐ์พัทธ์, ๒๕๓๖), หน้า ๙๙.

^{๑๔๘} อัง.สตุตตก. (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๓-๑๔๔.

^{๑๔๙} อัง.สตุตตก. (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๔.

^{๑๕๐} วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๒., ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐-๕๑.

ธรรม กล่าวคือ การดำรงชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะ ประพฤติปฏิบัติตามหลักของศีลซึ่งเป็นหลักชั้นพื้นฐานที่จะประคับประคองกาย วาจา ให้เรียบร้อยและทำงานที่สุจริต คือถูกต้องเป็นไปตามเหตุผลซึ่งแต่ละอาชีพมีวัตถุประสงค์อยู่ในตัวของมันเอง และเป็นการไม่เบียดเบียนหรือก่อความวุ่นวายเดือดร้อนให้กับใคร ยังเป็นการสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมส่วนรวม การดำเนินธุรกิจ ไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ชุมชนท้องถิ่นและสังคมตลอดจนไม่ก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นประโยชน์ของการประยุกต์หลักพุทธธรรมกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่

๑) พัฒนาตนเอง กล่าวคือ การพัฒนาตนเองรู้จักการประมาณตน พออยู่ พอกิน และพอดีในการพึ่งพาตนเองได้ขยันหมั่นเพียร อดออม ไม่ฟุ้งเฟ้อ ดำเนินชีวิตด้วยสติปัญญา พยายามพัฒนาชีวิตด้านเศรษฐกิจด้วยการพึ่งตนเองเป็นหลัก รู้จักการใช้จ่ายทรัพย์สินที่หาได้มาและรักษาทรัพย์สินที่ได้มา ไม่โลภ รู้จักการเลี้ยงชีวิตแต่พอเหมาะพอดีกับตนเอง รู้จักเลือกคบหามิตรที่ดี รู้จักเสวนาคบหาคนดีที่เกื้อกูลกัน มีชีวิตเรียบง่ายสมถะ พอประมาณสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม สร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเองต่อโลกในยุคโลกาภิวัตน์ไม่ให้ลุ่มหลงในวัตถุนิยมและบริโภคนิยม พึ่งพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่

๒) การพัฒนาอาชีพ กล่าวคือ ส่งเสริมให้มีอาชีพที่ยั่งยืน ไม่ลุ่มหลงต่อวัตถุนิยมและบริโภคนิยม มีรายได้พอเลี้ยงตนเองบรรเทาความยากจน สามารถมีอาหารและที่อยู่อาศัยพอพึ่งพาตนเองได้ยกระดับเศรษฐกิจในแบบค่อยเป็นค่อยไปไม่ใช่ในรูปแบบก้าวกระโดด ส่งเสริมให้เกษตรกรมีความรู้ในด้านเกษตรกรรม สร้างให้เกิดภูมิปัญญาของตนเองในการประกอบอาชีพ

๓) การพัฒนาสังคม กล่าวคือ ให้รู้จักแบ่งปัน เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ไม่เบียดเบียนผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นสัตว์ หรือธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้คนในสังคมมีจริยธรรม คุณธรรม ไม่เป็นสังคมวัตถุนิยมและบริโภคนิยมไม่แก่งแย่งกัน ไม่เห็นแก่ตัวตุนเงินตรา สร้างสังคมให้เข้มแข็งซึ่งเป็นพื้นฐานความมั่นคงของประเทศชาติ

จะเห็นได้ว่า แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อวิเคราะห์เทียบเคียงกับหลักคุณธรรมในพระพุทธศาสนา จะเห็นว่ามีความสอดคล้องเป็นไปในแนวทางเดียวกัน โดยที่เศรษฐกิจพอเพียงไม่เพียงแต่มุ่งประสงค์ให้เกษตรกรและในวงที่กว้างขวางออกไป คือประชาชนทั้งชาติได้พึ่งพาตนเองได้ในทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังหมายความคลุมถึงการมีความมั่นคงในการที่เป็นอิสระภาพ จากการครอบงำของกระแสโลกในเชิงวัตถุนิยมและบริโภคนิยมต่างๆ ทั้งประชาชนยังสามารถกำหนดความเป็นอยู่ของตนเองด้วยสติปัญญา ความ پاکเพียร ความสันโดษ โดยมีองค์ธรรมทางพระพุทธศาสนาเกื้อหนุนอยู่ด้วย ดังจะเห็นได้จากความในพระราชดำรัส ตอนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ว่า “คนเราถ้าพอในความต้องการ มันก็มีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อยถ้าประเทศใดมีความคิดอันนี้มีความคิดว่า ถ้าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่าพอประมาณซื่อตรง ไม่โลภอย่างมากเราก็อยู่เป็นสุข” ในการดำเนินชีวิต หากบุคคลใดยึดถือแนวปฏิบัติตนที่มีฐานจากแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กับคุณธรรมที่เกี่ยวข้องจะทำให้ชีวิตเจริญงอกงาม ซึ่งอาจจะสรุปให้เห็นความสอดคล้องในกับตาราง ดังนี้

ประชากรมีคุณภาพ/ความมั่นคงของประเทศ	
อุฏฐานสัมปทา	ความมีสติปัญญา มีจริยธรรมในการดำเนินชีวิต
อารักขสัมปทา	เลี้ยงชีพได้
กัลยาณมิตตตา	อยู่ร่วมในสังคมได้
สมชีวิตา	ความพอดีในการดำเนินชีวิต

๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นหน่วยเผยแพร่ศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาที่วัด มุลนิธิสมาคม สถานศึกษา หรือหน่วยงานของรัฐ ได้จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษา อบรม ปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน มีชื่อย่อว่า “ศพอ.” จัดการศึกษา อบรมให้เกิดความรู้คุณธรรมเพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจ สติปัญญา ความรู้ ควบคู่กับมีคุณธรรมจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ดังต่อไปนี้

๒.๔.๑ ความเป็นมาของศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนา

โรงเรียนสอนพระพุทธศาสนาก่อตั้งขึ้นครั้งแรกที่ประเทศศรีลังกา โดยพันเอกเฮนรี สตีล โอลคอต (Henry Steel Olcott) ชาวอเมริกัน ซึ่งปรารถนาจะช่วยพุทธศาสนิกชนชาวลังกาต่อสู้กับนักเผยแผ่ศาสนาคริสต์ และนโยบายเกี่ยวกับศาสนาของรัฐบาลอาณานิคมของอังกฤษ โดยจัดตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ เป็นช่วงระยะเวลาที่พระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกา กำลังอยู่ในภาวะอันตรายอย่างยิ่ง การจัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของประเทศศรีลังกา มีวัตถุประสงค์สำคัญ ๒ ประการ คือ

- ๑) เพื่อฟื้นฟูพระพุทธศาสนา
- ๒) เพื่อต่อต้านนักเผยแผ่ศาสนาคริสต์ที่เข้ามาเผยแผ่ศาสนา

วัตถุประสงค์สำคัญ ๒ ประการนี้ โรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นนี้มีลักษณะเป็นสถาบันอาสา คือ คณะครู และอาจารย์ทำงานโดยไม่มีค่าตอบแทนใดๆ มีทั้งฆราวาสและพระภิกษุ ผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษาและศาสนาซึ่งอยู่ภายใต้การดำเนินงานของสมาคมยุวพุทธิก (Young Men Buddhist Association หรือ Y.M.B.A.) ปัจจุบันโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในประเทศศรีลังกาเจริญแพร่หลายมาก มีโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์เกือบทุกหมู่บ้านและเกือบทุกวัดหลักสูตรที่ใช้เรียนมี ๔ ระดับ คือ ระดับขั้นต้น ขั้นกลาง ขั้นปลายและขั้นสูง วิชาที่เรียนประกอบด้วยพุทธประวัติ ธรรมะ ประวัติพุทธสาวก ประวัติพระพุทธศาสนา ลักษณะการเรียนการสอนเริ่มตั้งแต่ ๐๘.๐๐-๑๒.๐๐ น. ทุกวันอาทิตย์ ส่วนวันธัมมัสสา

นะเด็กและเยาวชนจะนุ่งขาวห่มขาวถือดอกไม้ธูปเทียนเพื่อมาสมานานอุโบสถศีล กิจกรรมก่อนเข้าห้องเรียน คือ การสมานานศีล ๕ กล่าวบูชาพระรัตนตรัย คาถาสรรเสริญพุทธคุณ สังฆคุณ^{๑๕๑}

การเข้ามาของโรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตยในประเทศไทย เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๘๘ ซึ่งเป็นช่วงระยะสงครามโลกครั้งที่ ๒ สภาพสังคมไทยขณะนั้น ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม โดยเฉพาะในด้านวัฒนธรรม การเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตกบางอย่างที่ขัดกับสังคมไทย ทำให้มีความเห็นว่า ความประพฤติของเด็กไทยผิดเพี้ยนไปจากวัฒนธรรมเดิม ทำให้รัฐต้องออกนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว และมีนโยบายให้กระทรวงศึกษาธิการมีหนังสือถึงคณะกรรมการจังหวัดทุกจังหวัดให้ทางโรงเรียนกวดขันเรื่องมารยาทการประหัดและความสะอาดของนักเรียน ทั้งนี้เนื่องจากระยะสงครามนักเรียนไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนตามปกติ มีการประพฤติเที่ยวเตร่ มั่วสุม และมีพฤติกรรมเลียนแบบวัฒนธรรมตะวันตก รัฐบาลขณะนั้นเล็งเห็นถึงปัญหาความมั่นคงของประเทศจากลัทธิ คอมมิวนิสต์ ซึ่งอาจทำให้เด็กและเยาวชนถูกชักจูงได้ง่าย กระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งคณะกรรมการแก้ไขศีลธรรมที่เสื่อมทราม พ.ศ.๒๔๙๐-๒๔๙๑ ขึ้นเพื่อทำหน้าที่สอดส่องความประพฤติของข้าราชการ และส่งเสริมเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่เด็กทั้งในด้านการสอนและการปฏิบัติ โดยกำหนดให้กรมสามัญศึกษาจัดแบบให้พระสวดมนต์มาตรฐานเพื่อให้เป็นแบบเดียวกันทุกโรงเรียนและให้มีการนิมนต์พระมาเทศน์ให้นักเรียนฟังเดือนละครั้ง โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับวัยของเด็ก^{๑๕๒}

ต่อมาประมาณ พ.ศ. ๒๔๙๖-๒๕๐๐ พระพิมลธรรม (อาจ อาสภเถระ) สังฆมนตรีว่าการองค์การปกครองและองค์สภานายก มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เดินทางไปดูกิจการพระพุทธศาสนาที่ประเทศพม่าและประเทศศรีลังกา ได้เห็นพระสงฆ์ในประเทศเหล่านั้นจัดสอนศีลธรรมให้แก่เด็กเฉพาะในวันอาทิตย์ได้ผลดีมาก ท่านจึงได้นำแนวคิดนี้มาเผยแผ่แก่พระ เจ้าหน้าที่และพระนิสิตของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฟัง และในปี พ.ศ. ๒๕๐๑ จึงมีการแต่งตั้งคณะกรรมการอบรมสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น ในชื่อว่า “คณะกรรมการอบรมศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชน” คณะกรรมการได้ประชุมครั้งแรกเมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๐๑ เมื่อพิจารณาวางแนวทางและหลักสูตรให้การศึกษาอบรมสำหรับเด็กและเยาวชนแล้ว ที่ประชุมได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่ง ทำหน้าที่ยกร่างและร่วมกันพิจารณาหลักสูตรจนเมื่อที่ประชุมเห็นชอบแล้ว การเปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตยจึงเริ่มขึ้นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๐๑ มีนักเรียนมาเรียน ๗๒ คน โดยจัดสอนรวมกันไม่แยกเด็กเล็กและเด็กโต^{๑๕๓} โดยมีวัตถุประสงค์ไว้ ๕ ประการ คือ

- ๑) เพื่อให้เด็กและเยาวชนรู้จักพระพุทธศาสนาตามสมควรแก่วัยของตน
- ๒) เพื่อปลูกฝังศีลธรรมให้แก่เด็กและเยาวชน

^{๑๕๑} บุปผา พูลทาจักร์, การประเมินการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวนอาทิตย อำเภอมือง เชียงใหม่/บุปผา พูลทาจักร์, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๙, หน้า ๖-๗.

^{๑๕๒} สุวิมล เอกอรุ, สภาพและปัญหาของโรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตยในเขตกรุงเทพมหานคร/สุวิมล เอกอรุ, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๕๐-๕๑.

^{๑๕๓} บุปผา พูลทาจักร์, การประเมินการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวนอาทิตย อำเภอมือง, หน้า ๖-๗.

- ๓) เพื่อให้เด็กและเยาวชนรู้จักดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา
- ๔) เพื่อให้เด็กและเยาวชนรู้จักบำเพ็ญกุศลสาธารณประโยชน์
- ๕) เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา

สำหรับวิชาที่สอนและการจัดชั้นเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ได้แก่วิชาธรรมะวิชาพุทธประวัติ และการอบรมกิริยามารยาท เนื่องจากปีแรกจำนวนนักเรียนและครูยังน้อยอยู่ มิได้มีการกำหนดชั้นเรียนแต่ให้นักเรียนทั้งหมดเรียนรวมกัน การดำเนินงานของโรงเรียนได้กำหนดหลักสูตรภาษาอังกฤษภาคพระพุทธศาสนาสำหรับชั้นปลายและชั้นสูง โดยมีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนได้ประโยชน์จากการเรียนภาษาอังกฤษเพิ่มขึ้น ให้รู้ศัพท์ภาษาอังกฤษสามารถอ่านหนังสือเกี่ยวกับพุทธศาสนาให้เข้าใจได้ ซึ่งในปัจจุบันโรงเรียนพุทธศาสนาแห่งอื่นก็ได้จัดให้เป็นวิชาเลือกที่สำคัญวิชาหนึ่ง โดยใช้แบบเรียนของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ต่อมา พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้ประกาศยกฐานะกิจการของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นเป็น “แผนกโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์” โรงเรียนได้มีการปรับปรุงกิจการเพื่อความก้าวหน้าตลอดเวลา ส่วนลักษณะการเรียนการสอนนั้นพระอาจารย์ผู้สอนเป็นพระเปรียญธรรมที่จบการศึกษาจาก มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย และพระนิสิตปีที่ ๓-๔ ของมหาวิทยาลัย วิธีสอนใช้ทั้งแบบบรรยาย อภิปรายซักถามปัญหาใช้อุปกรณ์การสอน เช่น ภาพนิ่ง ภาพยนตร์ ภาพเขียนและภาพถ่าย ส่วนการสอนอบรมจิตใจนักเรียนใช้การบรรยายตามหลักสูตรฝึกปฏิบัติศาสนาพิธีกรรม รวมทั้งฝึกสมาธิด้วย ต่อมาปี พ.ศ.๒๕๑๒ ได้ยกฐานะโรงเรียนเทียบเท่ากองมีระเบียบการบริหารภายในเป็นของตนเอง และเป็นส่วนพิเศษสังกัดสำนักงานเลขานุการมีรูปแบบการบริหารในรูปของผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ และมีคณะกรรมการบริหารเป็นผู้ควบคุมกิจการและดำเนินการ โดยแบ่งออกเป็น ๓ ฝ่าย คือ ฝ่ายธุรการ ฝ่ายเลขานุการ และฝ่ายวิชาการ การดำเนินงานประสบผลดีทำให้โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งแรกนี้เป็นแบบอย่างของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในระยะเวลาต่อมา^{๕๔}

๒.๔.๒ ความสำคัญของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ หมายถึง หน่วยเผยแผ่ศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาที่วัด มูลนิธิ สมาคม สถานศึกษา หรือหน่วยงานของรัฐ ได้จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษา อบรม ปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน มีชื่อย่อว่า “ศพอ.” เป็นองค์กรทางพระพุทธศาสนาองค์กรหนึ่งที่พระสงฆ์ได้จัดตั้งขึ้นมาเป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์นอกระบบโรงเรียน ให้การศึกษาอบรมประชาชน ซึ่งกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่เป็นเด็กและเยาวชนที่กำลังอยู่ในวัยแห่งการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้รู้จักใช้เวลาว่างในวันหยุดเรียน เข้ามาศึกษาหาความรู้ความเข้าใจตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้วนำมาไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน แก่เด็กและเยาวชน ให้รู้จักนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยมีหลักปรัชญาการศึกษาที่ได้ยึดถือมาจนถึงปัจจุบันว่า “การศึกษาคือเครื่องมือพัฒนาคน คนคือกำลังในการพัฒนาเด็ก

^{๕๔} ดวงเดือน พิศาลบุตร, โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์และศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์และโรงเรียนวันอาทิตย์, (พระนคร : มงคลการพิมพ์, ๒๕๑๐), หน้า ๖-๘.

และเยาวชน”^{๑๕๕} ในรูปแบบศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จึงนับเป็นอุบายวิธีเชิงปฏิบัติการที่ดี ยิ่งอย่างหนึ่งในสังคมปัจจุบัน เพราะสามารถชักนำเด็กและเยาวชนเข้าสู่ร่มเงาพระพุทธศาสนา เพื่อการอบรมปมนิสัย และสร้างจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนาแต่แรกเริ่ม นับเป็นวิธีการในรูปแบบประเพณีไทย อย่างหนึ่งที่ได้รับรักษาพระพุทธศาสนาให้ดำรงมั่นคงอยู่ได้ตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน กรมการศาสนามุ่งหวังให้วัดปฏิบัติภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์ อันเป็นหนึ่งในภารกิจ ๖ ด้านของคณะสงฆ์ให้เด่นชัดด้วยรูปแบบการจัดการศึกษาวิชาทางพระพุทธศาสนาแก่เด็กและเยาวชน โดยการจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ที่ได้ตระหนักว่า “วัด” คือ สถาบันทางพระพุทธศาสนาที่มีบทบาทอย่างสำคัญยิ่งในการดำเนินงานด้านพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสู่ประชาชนโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน จึงส่งเสริมให้วัดทั่วประเทศเปิดดำเนินการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น นอกจากนี้ยังสนับสนุนให้มูลนิธิสมาคม สถานศึกษา หรือหน่วยงานของรัฐจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น เพื่อสร้างแหล่งให้การศึกษ อบรม ปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามของไทยแก่เด็กและเยาวชนอีกด้วย

ก่อนที่กรมการศาสนาจะเข้ามาจัดวางหลักสูตรเพื่อใช้ในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์หรือศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในปัจจุบันให้เป็นรูปแบบเดียวกันทั่วประเทศ มี ๒ รูปแบบคือ

๑) หลักสูตรของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ

๒) หลักสูตรของมหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศ ซึ่งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งอื่นๆ ได้นำไปใช้ และปรับปรุงให้เข้ากับสภาพของวัดของตนเอง

เมื่อกรมการศาสนาเข้ามาให้การอุปถัมภ์แก่โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของวัดต่างๆ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ จึงได้กำหนดหลักการและรูปแบบ ตลอดจนรูปแบบต่างๆ เพื่อให้โรงเรียนประเภทนี้มีมาตรฐานเดียวกัน และจากการประชุมสัมมนาผู้บริหารโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ทั่วประเทศ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ กรมการศาสนาได้เสนอโครงการสนับสนุนส่งเสริมต่อรัฐบาล และได้ตั้งงบประมาณอุดหนุนการทำงานเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ และในปีเดียวกันนี้ ที่ประชุมมีความเห็นว่า โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ทั่วประเทศควรมีหลักสูตรเดียวกัน ดังนั้น กรมการศาสนาจึงได้จัดทำหลักสูตรฉบับกรมการศาสนาขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ และในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ได้มีมติเปลี่ยนชื่อจากคำว่า “โรงเรียน” มาเป็น “ศูนย์” เพื่อให้สอดคล้องกับระเบียบราชการมาจนทุกวันนี้ ทำให้โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีหลักสูตรกลางที่มีรูปแบบเดียวกันทั่วประเทศ เนื้อหาส่วนใหญ่ในวิชาที่สอนประกอบด้วยรายละเอียดเกี่ยวกับพุทธประวัติ ศาสนพิธีปฏิบัติ วัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น สำหรับวิชาศาสนพิธียังไม่ได้มีการจัดทำหลักสูตร จึงใช้หนังสือศาสนพิธีฉบับกรมการศาสนา ซึ่งได้รวบรวมเกี่ยวกับพิธีต่างๆ ทางพุทธศาสนาทั้งของทางราชการและประชาชนทั่วไป เวลาเรียนและการทำการสอนปีการศึกษาหนึ่ง ต้องมีเวลาสอน ไม่น้อยกว่า ๑๒๐ ชั่วโมง หรือ ๓๐ วัน อาทิตย์ละ ไม่ต่ำกว่า ๔ ชั่วโมง^{๑๕๖} ซึ่งหลักสูตรและการเรียน

^{๑๕๕} ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอก, คู่มือนักเรียนและผู้ปกครอง, (เชียงใหม่: วัดสวนดอก, ๒๕๔๘), หน้า ๓.

^{๑๕๖} กรมการศาสนา, ระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๔๗, (กรุงเทพมหานคร : องค์การรับส่งสินค้าพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑-๕.

การสอนดังกล่าวนี้ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดโพรงมะเดื่อ ก็ได้ยึดถือเป็นหลักสูตรในการจัดการเรียนการสอนจนถึงปัจจุบัน และมีการเพิ่มเติมวิชาเลือกให้มากขึ้น เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน วิชาคณิตศาสตร์ วิชาวาดรูป รวมไปถึงการจัดการหลักสูตรดนตรีพื้นเมือง ได้แก่ สะล้อ ซอ ซึง

ในด้านการบริหารจัดการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์นั้น ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ กรมการศาสนาได้ออกระเบียบว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยกำหนดให้มีแนวการจัดตั้งและดำเนินการ การจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการเรียนการสอน และการประเมินผลการศึกษา เพื่อให้ถือปฏิบัติเป็นลักษณะเดียวกัน และได้ประกาศตั้งสำนักบริหารการศึกษาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งประเทศไทยขึ้น ให้มีสำนักงานตั้งอยู่ที่อาคารเฉลิมพระเกียรติ ส.ว.ณ โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดอนงค์าราม เขตคลองสาน โดยแต่งตั้งให้พระปริยัติกิจโกศล ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดอนงค์าราม เป็นเลขาธิการพระมหาบัว ปิยวงฺโณ เป็นเลขานุการและตั้งศูนย์ฯ จำนวน ๔ แห่ง คือ

- ๑) ศูนย์ฯ กลาง ตั้งอยู่ที่วัดประยุรวงศาวาส เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร
- ๒) ศูนย์ฯ หนือ ตั้งอยู่ที่วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
- ๓) ศูนย์ฯ หนตะวันออก ตั้งอยู่ที่วัดมทาวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
- ๔) ศูนย์ฯ หนใต้ ตั้งอยู่ที่วัดแจ้ง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ กรมการศาสนาได้ประกาศแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารการศึกษาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งประเทศไทยขึ้น โดยมีสมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสณมหาเถระ) เป็นประธาน พระปริยัติกิจโกศล เป็นเลขาธิการ และมีผู้ทรงคุณวุฒิอีกจำนวน ๓๐ คน เป็นกรรมการ^{๑๕๗} ต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ กรมการศาสนาได้ออกระเบียบว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในความอุปถัมภ์ของกรมการศาสนา โดยให้ยกเลิกระเบียบเก่าทั้งหมดและประกาศใช้เมื่อ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๗ เพื่อใช้เป็นแนวเดียวกันทั่วประเทศ มีสาระสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

๑) ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วย ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๔๗”

๒) การจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จะต้องมีคณะกรรมการบริหารประกอบด้วย ผู้อำนวยการ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ มีกรรมการไม่น้อยกว่า ๕ คน มีเลขานุการและผู้ช่วยเลขานุการอย่างละ ๑ คน และต้องมีสถานที่เรียนมีครูผู้สอนในอัตราจำนวนนักเรียน ๔๐ คน ต่อครูผู้สอน ๑ รูป/คน การขอจดทะเบียนสำหรับกรุงเทพมหานครให้ยื่นคำขอทะเบียนต่ออธิบดีกรมการศาสนา โดยผ่านความเห็นชอบของเจ้าคณะเขตและผู้อำนวยการเขต ส่วนภูมิภาคยื่นคำขอจดทะเบียนต่อผู้ว่าราชการจังหวัด โดยผ่านความเห็นชอบของเจ้าคณะอำเภอ นายอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด โดยให้ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเป็นนายทะเบียน และเมื่อจดทะเบียนแล้วให้รายงานไปยังกรมการศาสนา

๓) การจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการสอน ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กรมการศาสนากำหนด แบ่งเป็น ๔ ชั้น คือ ชั้นเตรียมเป็นนักเรียนระดับประถม ๑-๒-๓ ชั้น ชั้นต้นเป็นนักเรียนระดับประถม ๔-

^{๑๕๗} พระปริยัติกิจโกศล, รูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์, (ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดอนงค์าราม เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๗), หน้า ๓-๕.

๕-๖ ชั้นกลางเป็นนักเรียนมัธยม ๑-๒-๓ และชั้นสูงเป็นนักเรียนระดับมัธยม ๔-๕-๖ และมีหลักสูตรการสอนที่เป็นวิชาบังคับ ๓ วิชา ได้แก่ วิชาธรรม วิชาประวัติพระพุทธศาสนา วิชาศาสนาปฏิบัติ และวิชาเลือกอีก ๑ วิชา ตามความเหมาะสมและให้มีการพัฒนาปรับปรุงองค์ประกอบการสอนและกิจกรรมการให้เกื้อหนุนและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตรการสอน

๔) การประเมินผลการศึกษา ให้มีเวลาสอนสำหรับวิชาบังคับสัปดาห์ละไม่น้อยกว่า ๓ ชั่วโมง รวมเวลาตลอดทั้งปีการศึกษาไม่น้อยกว่า ๑๒๐ ชั่วโมง การประเมินผลประจำปีตัดสินเป็นรายวิชา โดยวิธีสอบทั้งข้อเขียนและปฏิบัติ

๕) กรมการศาสนาจะพิจารณาให้การอุปถัมภ์ และสนับสนุนการดำเนินงานในด้านต่างๆ ที่เห็นสมควรตามลำดับความสำคัญ ได้แก่

๕.๑) การบริหารงานส่วนกลาง

๕.๒) การบริหารงานระดับศูนย์กลาง

๕.๓) การจัดกิจกรรมพิเศษ

๕.๔) การดำเนินงานทั่วไป^{๑๕๘}

ดังนั้น รูปแบบการบริหารจัดการงานศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ดังนั้น จึงต้องมีการบริหารจัดการตามมีตามเกิด งบประมาณรายได้ส่วนหนึ่ง แม้จะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมการศาสนาแต่ก็มีจำนวนน้อย ไม่เพียงพอต่อการบริหารจัดการ ทำให้ทางวัดต้องตั้งงบประมาณรายได้ของวัดส่วนหนึ่งสนับสนุน และอีกส่วนหนึ่งก็เบี่ยงงบประมาณรายได้จากการบริจาค เนื่องจากเป็นการบริการสาธารณะ จึงไม่มีการเก็บค่าเล่าเรียนจากผู้ปกครอง ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของพระปริยัติกิจโกศล ที่ว่าโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แต่ละแห่ง ส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำ วัดใดมีบุคลากรดี มีทุนดี ก็ทำได้ดีมีมั่นคงถาวร วัดใดขาดบุคลากร ขาดทุนทรัพย์วัดนั้นก็ดำเนินไปอย่างยากลำบาก ด้านการสอนของพระอาจารย์หรือครูผู้สอนในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนานั้น มีปัญหาอยู่บ้างเนื่องจากผู้สอนส่วนใหญ่เป็นพระ แม้จะมีความรู้ด้านศาสนาเป็นอย่างดี แต่ก็ขาดความชำนาญในการสอนตามวิทยาการแผนใหม่^{๑๕๙} เช่นเดียวกับ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ซึ่งในแต่ละปี จะมีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหาร โดยเฉพาะครูใหญ่เป็นประจำทุกปี ทำให้การบริหารจัดการศึกษาขาดแนวทางในการพัฒนาให้เกิดความก้าวหน้า เพราะมีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนผู้บริหาร และขาดการวางยุทธศาสตร์ของโรงเรียน ทำให้การบริหารจัดการเป็นการดำเนินการให้สำเร็จจลุล่วงผ่านไปเป็นปีๆ เท่านั้น ตลอดถึงครูผู้สอนที่มีจำนวนไม่แน่นอนนัก เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นพระนิสิตที่กำลังอยู่ในช่วงศึกษาเล่าเรียน และมีความหน้าที่อื่นๆ ภายในวัดหลายตำแหน่ง ทำให้ไม่มีเวลาทำการสอนอย่างเต็มที่

นอกจากนี้ กิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ แม้จะเป็นการศึกษาทางด้านหลักธรรมและศาสนาเป็นหลัก แต่การเรียนการสอนส่วนใหญ่ก็ไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะทางด้าน

^{๑๕๘} กรมการศาสนา, ระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๔๗, หน้า ๑-๕.

^{๑๕๙} พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ, การวัดผลการศึกษาในกรมการศาสนา, (เอกสารเกี่ยวกับการสัมมนาผู้บริหารโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ทั่วราชอาณาจักรประจำปี ๒๕๒๓, (กรุงเทพมหานคร: กองศาสนศึกษา, ๒๕๒๓), หน้า ๔๙.

วิชาการอย่างเดียว เพราะนักเรียนส่วนใหญ่ได้ศึกษาวิชาศาสนา และศีลธรรมในโรงเรียนตามปกติอยู่แล้ว ย่อมเกิดความเบื่อหน่าย ดังนั้น จึงได้มีการจัดกิจกรรม เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนให้มีความสนุกสนาน เด็กมีส่วนร่วมและแสดงออก โดยแฝงความรู้ศีลธรรมในกิจกรรมเหล่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม เทคนิคการสอนของบุคลากร ยังขาดทักษะและประสบการณ์อยู่มาก เนื่องจากผู้สอนส่วนใหญ่ยังมีสภาพเป็นพระนิสิตของมหาวิทยาลัย และสื่อการสอนก็ยังไม่มีความขาดแคลน รวมไปถึงการผลิตสื่อการสอนที่จะกระตุ้นการเรียนรู้และความสนใจของผู้เรียนให้มากขึ้น ทำให้ในช่วงท้ายๆ ของการเรียนการสอน ผู้เรียนเกือบครึ่งหนึ่งได้ขาดหายและหยุดเรียนไป ที่ผ่านมา โรงเรียนฯ เคยมีโครงการจัดผู้สอนไปสอนตามโรงเรียนต่างๆ ในเขตอำเภอใกล้เคียง ซึ่งก็ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดีในด้านจำนวนนักเรียน แต่เนื่องจากต้องมีค่าใช้จ่ายมากในการเดินทาง จึงทำให้ยกเลิกโครงการนั้น และได้มุ่งเน้นการสอนภายในโรงเรียนฯ อย่างเดียว ซึ่งทำให้มีจำนวนนักเรียนลดลง และมีจำนวนไม่ใคร่แน่นอนในแต่ละปี

ดังนั้นการวัดผลและการประเมินผล โรงเรียนพุทธศาสนาวัดสวนดอกมีระบบการสอนและการวัดผลเช่นเดียวกับโรงเรียนทั่วไป การวัดผลและการศึกษาที่ปฏิบัติอยู่ในโรงเรียนพุทธศาสนาวัดสวนดอก มี ๒ อย่าง คือ

๑) การวัดความรู้ความเข้าใจ

๒) การวัดที่แสดงออกมาทางพฤติกรรม การวัดความรู้ความเข้าใจที่ใช้กันอยู่ทั่วไป ได้แก่ การใช้ข้อสอบแบบต่างๆ ทั้งปรนัยและอัตนัย

โดยมีวัตถุประสงค์จะทราบถึงความรู้ความเข้าใจในบทเรียน และเป็นแบบที่ใช้กันมากที่สุด ในโรงเรียนพุทธศาสนาวัดสวนดอก ส่วนการวัดผลด้านการแสดงออกทางพฤติกรรมนั้น เป็นสิ่งที่ทางโรงเรียนจะติดตามพฤติกรรมของนักเรียนทั้งในระหว่างเรียนและหลังเลิกเรียน แต่ส่วนใหญ่เป็นการประเมินของผู้สอนในระหว่างเรียนเป็นหลัก ซึ่งการวัดผลทางด้านนี้จัดเป็นวัตถุประสงค์สำคัญของโรงเรียนพุทธศาสนาวัดสวนดอก ซึ่งทางโรงเรียนได้ใช้วิธีการหลายอย่างในการจูงใจให้นักเรียนประพฤติดี เช่น การชี้ให้เห็นตัวอย่างที่ดี การทำแบบอย่างที่ดี และการยกย่องชมเชยผู้ที่มีความประพฤติดีให้ปรากฏเหล่านี้ เป็นต้น^{๑๖๐} แต่การวัดผลและประเมินผลที่ผ่านมาก็ยังไม่สามารถวัดผลพฤติกรรมให้ครอบคลุมถึงชีวิตประจำวันได้ ทำให้โครงการไม่สามารถสรุปผลลัพธ์และผลกระทบจากการจัดการศึกษาได้อย่างถูกต้อง ส่งผลต่อการวางแผนงานในอนาคต

๒.๔.๓ หลักการดำเนินงานศูนย์พระพุทธศาสนาของกรมการศาสนา

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวัดสวนดอก คือ เป็นแหล่งการเรียนรู้พัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของชุมชนด้วยการส่งเสริมสนับสนุนให้เด็ก เยาวชนและประชาชนได้เข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนาซึ่งนับเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ศีลธรรมศึกษาอบรม และสร้างจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนาแต่แรกเริ่ม นับเป็นวิธีการในรูปแบบประเพณีไทยอย่างหนึ่งได้รับการส่งเสริมให้ดำรงมั่นคงอยู่ได้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น บทบาทหน้าที่ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวัดสวนดอกมีการดำเนินการ ได้แก่

^{๑๖๐} เรื่องเดียวกัน,

๑) เป็นศูนย์การเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์และปลูกฝังศีลธรรมของชุมชน กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ เด็ก เยาวชน และประชาชน ได้เข้าถึงหลักธรรม และวิธีปฏิบัติตามหลักธรรมที่ถูกต้อง

๒) ใช้หลักสูตรศึกษาทั้งตรี-โท-เอก โดยเปิดทำการเรียนการสอน ซึ่งแล้วแต่สภาพความเหมาะสมของแต่ละศูนย์

๓) สอนเสริมให้วิชาที่เด็ก เยาวชน และประชาชนที่ให้ความสนใจเป็นพิเศษ ซึ่งจะหลากหลายตามความสนใจของผู้เรียน เช่น สุขศึกษา พลศึกษา ทัศนศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์ สังคมศึกษา คอมพิวเตอร์ ภาษาไทย เป็นต้น โดยจะมีการสอดแทรกเรื่องคุณธรรม จริยธรรม ความรู้ทางพระพุทธศาสนาทุกวิชา ทั้งนี้แล้วแต่ศักยภาพของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๔) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จะเปิดทำการสอน โดยรับผู้เรียนไม่จำกัดจำนวนในห้องเรียนห้องละไม่เกิน ๔๐ คน ต่อห้อง เพื่อให้มีคุณภาพในการจัดการเรียนรู้ให้ทุกศูนย์สามารถให้ความรู้แก่ประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมาย

๕) เป็นศูนย์กลางของชุมชนในการจัดกิจกรรมทาง พระพุทธศาสนาโดยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีบทบาทต่อการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา อนุรักษ์ สืบสาน วัฒนธรรมไทย ตลอดจนศาสนพิธีของชาวพุทธ ซึ่งการจัดกิจกรรมเป็นการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้เป็นคนดีมีศีลธรรม

๒.๔.๔ กระบวนการเรียนการสอน

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของชุมชน มีบทบาทในการส่งเสริมเกื้อหนุนวัดให้มีการจัดการเรียนการสอนให้เด็ก เยาวชน ประชาชนในชุมชนเรียนรู้ศีลธรรมให้เป็นคนดีที่สังคมพึงประสงค์โดยมรการจัดการเรียนการสอน ได้แก่

๑) การจัดชั้นเรียนธรรมศึกษา มี ๓ ชั้น ชั้นต้น ชั้นกลาง ชั้นสูง

๒) วิชาบังคับเรียนธรรมศึกษาชั้น ตรี-โท-เอก (วิชาพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานของศีลธรรม)

๓) วิชาเลือกตามความสนใจและความพร้อมของศูนย์ (เป็นทางเลือกเปิดกว้างตามศักยภาพของศูนย์) อาทิ วิชาภาษาอังกฤษ วิชาชีพ

๔) กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนรู้ คือ การร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในวันสำคัญทางสถาบันพระมหากษัตริย์ และกิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องในโอกาสวันสำคัญ

๒.๔.๕ กฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนา

การดำเนินงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของกรมศาสนา มีมติมหาเถรสมาคมระเบียบ และประกาศกรมการศาสนาที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

๑) มติมหาเถรสมาคม เรื่องการขยายศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของกรมศาสนา

๒) มติมหาเถรสมาคม เรื่อง รายงานผลการสอบธรรมศึกษาชั้น ตรี-โท-เอก ของนักศึกษาที่สอบได้บันทึกลงในหลักฐานการศึกษา

๓) ระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ๒๕๕๐

๔) ประกาศกรมการศาสนา ว่าด้วยหลักสูตรของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๕๐^{๑๖๑}

๒.๔.๖ ภารกิจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับจัดการศึกษา

พระราชบัญญัติฉบับนี้มีเจตนารมณ์ที่ต้องการเน้นย้ำว่าการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข การจัดการศึกษา ให้ยึดหลัก ดังนี้ คือ

- ๑) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
  - ๒) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
  - ๓) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง
- นอกจากนี้ การจัดระบบ โครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษา ให้ยึดหลักดังนี้
- ๑) มีเอกภาพด้านนโยบายและมีความหลากหลายในการปฏิบัติ
  - ๒) มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น
  - ๓) มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษาและจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุก ระดับและ

ประเภท

๔) มีหลักการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพและการพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากร ทาง การศึกษาอย่างต่อเนื่อง

๕) ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา

๖) การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น

๒.๔.๗ สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา

บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปี ที่รัฐต้อง จัดให้อย่างทั่วถึง และมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย ได้แก่

๑) บุคคล ซึ่งมีความบกพร่องทางด้านต่าง ๆ หรือมีร่างกายพิการ หรือมีความต้องการเป็น พิเศษ หรือผู้ด้อยโอกาสมีสิทธิและโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ

๒) บิดามารดา หรือผู้ปกครองมีหน้าที่จัดให้บุตรหรือบุคคลในความดูแลได้รับการศึกษาทั้ง ภาควัยเด็ก และนอกเหนือจากภาคบังคับตามความพร้อมของครอบครัว

๓) บิดามารดา บุคคล ชุมชน องค์กร และสถาบันต่าง ๆ ทางสังคมที่สนับสนุนหรือจัด การศึกษาขั้นพื้นฐาน มีสิทธิได้รับสิทธิประโยชน์ตามควรแก่กรณีดังนี้

^{๑๖๑} กรมการศาสนา, พระราชเทิดไท้องค์ราชัน, (กรุงเทพมหานคร : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐), หน้า ๑-๓.

- ๔) การสนับสนุนจากรัฐให้มีความรู้ ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่บุตร หรือผู้ซึ่งอยู่ในความดูแล รวมทั้งเงินอุดหนุนสำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- ๕) การลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีสำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษา

๒.๔.๘ ระบบการศึกษา^{๑๖๒}

การจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สถานศึกษาจัดได้ทั้งสามรูปแบบ และให้มีการเทียบโอนผลการเรียนที่ผู้เรียนสะสมไว้ระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้ ไม่ว่าจะเป็นผลการเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม การศึกษาในระบบมีสองระดับ คือ การศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งจัดไม่น้อยกว่า ๑๒ ปี ก่อนระดับอุดมศึกษา และระดับอุดมศึกษา ซึ่งแบ่งเป็นระดับต่ำกว่าปริญญา และระดับปริญญา ให้มีการศึกษาภาคบังคับเก้าปี นับจากอายุย่างเข้าปีที่เจ็ด จนอายุย่างเข้าปีที่สิบหก หรือเมื่อสอบได้ชั้นปีที่เก้าของการศึกษาภาคบังคับ

สำหรับเรื่องสถานศึกษานั้น การศึกษาปฐมวัย และการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้จัดในสถานที่ ดังนี้

- ๑) สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย
- ๒) โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนของรัฐ เอกชน และโรงเรียนที่สังกัดสถาบันศาสนา
- ๓) ศูนย์การเรียนรู้ ได้แก่ สถานที่เรียนที่หน่วยงานจัด

การศึกษานอกโรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่นเป็นผู้จัด

ดังนั้น การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ให้จัดในมหาวิทยาลัย สถาบัน วิทยาลัย หรือหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่น ทั้งนี้ให้เป็นไปตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ส่วนการจัดการอาชีวศึกษา การฝึกอบรมวิชาชีพ ให้จัดในสถานศึกษาของรัฐ สถาน ศึกษาของเอกชน สถานประกอบการ หรือโดยความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ กระทรวง ทบวง กรม รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานอื่นของรัฐ อาจจัดการศึกษา เฉพาะทางตามความต้องการและความชำนาญของหน่วยงานนั้นได้โดยคำนึงถึงนโยบายและมาตรฐานการศึกษาของชาติ

๒.๔.๙ แนวการจัดการศึกษา^{๑๖๓}

การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด ผู้เรียนทุกคน สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ดังนั้นกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้พัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ การจัดการศึกษาทั้งสามรูปแบบในหมวด ๓ ต้องเน้นทั้งความรู้ คุณธรรม และ กระบวนการเรียนรู้ ในเรื่องสาระความรู้ ให้บูรณาการความรู้และทักษะด้านต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับแต่ละระดับการศึกษา ได้แก่ ด้านความรู้เกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสังคม ด้านวิทยาศาสตร์

^{๑๖๒} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๖๓} เรื่องเดียวกัน.

และเทคโนโลยี ด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา
ด้านภาษา โดยเฉพาะการใช้ภาษาไทย ด้านคณิตศาสตร์ ด้านการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตอย่าง
มีความสุข ในเรื่องการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมที่สอดคล้องกับ ความสนใจ
ความถนัดของผู้เรียน และความแตกต่างระหว่างบุคคล รวมทั้งให้ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ
การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้ป้องกันและแก้ปัญหา จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติ
จริง ผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างสมดุล และปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดี คุณลักษณะอันพึง
ประสงค์ในทุกวิชา นอกจากนั้น ในการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างต้องส่งเสริมให้ผู้สอน จัดบรรยากาศ และ
สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจ
เรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุก
สถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชน รวมทั้งส่งเสริมการดำเนินงาน และการ
จัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ การประเมินผลผู้เรียน ให้สถานศึกษาพิจารณาจาก
พัฒนาการของผู้เรียน ความ ประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม และการทดสอบ
ส่วนการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อ ให้ใช้วิธีการที่หลากหลายและนำผลการประเมินผู้เรียนมาใช้
ประกอบด้วย หลักสูตรการศึกษาทุกระดับและทุกประเภท ต้องมีความหลากหลาย โดยส่วน กลางจัดทำ
หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เน้นความเป็นไทยและความเป็นพลเมืองดี การดำรงชีวิตและ
การประกอบอาชีพตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อและให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำหลักสูตรในส่วนที่
เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณลักษณะของสมาชิกที่ดีของ
ครอบครัว ชุมชนสังคมและประเทศชาติ สำหรับหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพิ่มเรื่องการพัฒนา
วิชาการ วิชาชีพขั้นสูงและการค้นคว้าวิจัย เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และสังคมศึกษา

๒.๔.๑๐ การบริหารและการจัดการศึกษา^{๑๖๔}

การบริหารและการจัดการศึกษาของรัฐแบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ ระดับชาติ ระดับเขตพื้นที่
การศึกษา และระดับสถานศึกษา เพื่อเป็นการกระจายอำนาจลงไปสู่ท้องถิ่น และสถานศึกษาให้มากที่สุด
อย่างไรก็ตาม กระทรวงการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีอำนาจหน้าที่ กำกับดูแลการศึกษาทุกระดับ
และทุกประเภทรวมทั้ง การศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม กำหนดนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษา
สนับสนุนทรัพยากรรวมทั้งการติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการจัดการศึกษา ศาสนา ศิลปะและ
วัฒนธรรม กระทรวงการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีองค์กรหลักที่เป็นคณะ บุคคลในรูปสภาหรือ
คณะกรรมการสื่อองค์กร คือ สภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ คณะกรรมการการศึกษาขั้น
พื้นฐาน คณะกรรมการการอุดมศึกษา คณะกรรมการการศาสนาและวัฒนธรรม มีหน้าที่พิจารณาให้
ความเห็นหรือให้คำแนะนำแก่รัฐมนตรี หรือคณะรัฐมนตรี และมีอำนาจหน้าที่อื่นตามที่กฎหมายกำหนด
ให้สำนักงานของทั้งสื่อองค์กรเป็นนิติบุคคล มีคณะกรรมการแต่ละองค์กร ประกอบด้วยกรรมการ โดย
ตำแหน่งจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนองค์กร
วิชาชีพ และผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่าจำนวนกรรมการประเภทอื่นรวมกัน มีเลขาธิการของแต่ละ

^{๑๖๔} เรื่องเดียวกัน.

ละสำนักงาน เป็นกรรมการและเลขานุการ สภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ มีหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษาของชาติ นโยบายและแผนด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม การสนับสนุนทรัพยากร การประเมินผลการจัดการศึกษา การดำเนินการด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม รวมทั้งการพิจารณากลับกรองกฎหมายและกฎกระทรวง คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่พิจารณาเสนอโยบาย แผนพัฒนา มาตรฐานและหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สอดคล้องกับแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมแห่งชาติ การสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการการอุดมศึกษา มีหน้าที่พิจารณาเสนอโยบาย แผนพัฒนา และมาตรฐานการอุดมศึกษาที่สอดคล้องกับแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมแห่งชาติ การสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา โดยคำนึงถึงความเป็นอิสระตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษาแต่ละแห่ง คณะกรรมการศาสนาและวัฒนธรรม มีหน้าที่พิจารณาเสนอโยบายและแผนพัฒนาที่สอดคล้องกับแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมแห่งชาติ การสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินการด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม สถานศึกษาของรัฐที่จัดการศึกษาระดับปริญญาเป็นนิติบุคคล ดำเนินการจัดการศึกษาและอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสภาสถานศึกษาตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษานั้น ๆ^{๑๖๔}

การจัดการศึกษาของประเทศไทยในอดีตตั้งแต่สุโขทัยนั้น อยู่ในความรับผิดชอบของ วัด วัง บ้านโดยมีลักษณะเป็นกลุ่มๆ ไม่มีระบบ ไม่มีหน่วยงานกลางรับผิดชอบ การจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบแบบแผนในประเทศเริ่มมีขึ้นสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ในปี พ.ศ. ๒๔๒๓ ซึ่งขณะนั้นมีการจัดการศึกษาเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานคร และได้มีการสถาปนากรมศึกษาธิการขึ้น (ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นกรมธรรมการ และปรับเป็นกระทรวงธรรมการต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นกระทรวง ศึกษาธิการ) สำหรับพัฒนาการจัดการศึกษาของท้องถิ่นนั้น เริ่มมีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๑ โดยมีการจัดตั้งโรงเรียนประชาบาลขึ้น อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงมหาดไทย มีข้าหลวงเทศาภิบาลเป็นผู้รับผิดชอบในการดูแลการจัดการศึกษาตามมณฑลต่างๆ เป็นการจัดการเรียนการสอนแก่ประชาชนเพื่อให้อ่านออกเขียนได้ ส่วนการศึกษาที่สูงกว่าขึ้นไปนั้นเป็นภารกิจของกระทรวงศึกษาธิการ

การดูแลการจัดการศึกษาของท้องถิ่นถูกโอนกลับไปกลับมา ภายใต้การดูแลระหว่างกระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทย เป็นระยะๆ ตามนโยบายของรัฐบาลและสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ ช่วง คือ

ช่วงที่ ๑ ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๕๑-๒๔๗๕ เป็นช่วงที่ประเทศเน้นการขยายการศึกษาไปสู่ชนบท แต่ก็ไม่สามารถดำเนินการได้ไม่เร็วมากนัก กระทรวงธรรมการจึงได้ขอให้กระทรวงมหาดไทยเข้ามาให้การช่วยเหลือสนับสนุนการจัดการศึกษาด้วย ซึ่งกระทรวงธรรมการและกระทรวงมหาดไทย ได้ทำความตกลงเกี่ยวกับการจัดการศึกษาขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ความว่า จะจัดให้มีโรงเรียนสำหรับการศึกษาขั้นต้น (ขณะนั้นคือประถมศึกษา) ในทุกตำบลทุกละแวกบ้าน ให้พอแก่จำนวนเด็กชายหญิงที่อยู่ใน่วย

^{๑๖๔} ส่วนการบริหารงานบุคคลทางการศึกษาท้องถิ่น, สำนักพัฒนาระบบบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่น กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, (การบริหารงานบุคคลสำหรับพนักงานครูเทศบาล, ๒๕๔๘).

เรียนทั่วราชอาณาจักร ส่วนการศึกษาขั้นสูง (ขณะนั้นคือมัธยมศึกษา) จะจัดให้มีโรงเรียนขึ้นในเขตที่ตั้งมณฑล จังหวัดและอำเภอ อันเป็นเขตที่มีประชากรอยู่หนาแน่น ในช่วงนี้ กระทรวงมหาดไทย รับผิดชอบการจัดตั้งและการบริหารโรงเรียน รวมทั้งให้การสนับสนุนคณะกรรมการตำบล และคณะกรรมการการศึกษา การเกณฑ์เด็กในวัยเรียนในเขตพื้นที่ในความรับผิดชอบเข้ารับการศึกษารับการศึกษาในโรงเรียน โดยมีกระทรวงธรรมการรับผิดชอบในด้านนโยบายการจัดการศึกษา การกำหนดหลักสูตร การกำหนดแบบเรียน การจัดสรรงบประมาณ การตรวจตราการเรียนการสอนและการควบคุมคุณภาพมาตรฐานการศึกษา^{๑๖๖}

ช่วงที่ ๒ ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๕๐๐ เป็นช่วงภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ระเบียบราชการได้ทำการปรับปรุงโครงสร้าง กระทรวง ทบวง กรมต่างๆ ทำให้เหลือเพียงกระทรวงศึกษาธิการหน่วยงานเดียวที่ทำหน้าที่ในการจัดการศึกษา โรงเรียนประชาบาลจึงถูกโอนไปอยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวง ศึกษาธิการ ส่วนกระทรวงมหาดไทยมีบทบาทในการช่วยเหลือสนับสนุน ต่อมารัฐบาลมีนโยบายกระจายอำนาจการปกครอง จึงได้ออกพระราชบัญญัติเทศบาล กำหนดให้เทศบาลเป็นราชการส่วนท้องถิ่นและระบุให้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาสำหรับประชาชนท้องถิ่นด้วยและได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติการประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๗๘ ดังนั้น พระราชบัญญัติการประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๗๘ กำหนดให้กระทรวงศึกษาธิการโอนโรงเรียนประชาบาลในเขตเทศบาลและทรัพย์สินให้แก่เทศบาลทั้งหมด หากท้องถิ่นใดมีโรงเรียนไม่เพียงพอ ก็ให้จัดตั้งขึ้นเพิ่มเติม โดยใช้รายได้ของเทศบาล และกำหนดให้นายอำเภอจัดตั้งโรงเรียนประชาบาลขึ้นให้ครบทุกตำบล ให้เพียงพอแก่ความต้องการของตำบลนั้นๆ หลังจากที่โรงเรียนประชาบาลโอนไปอยู่ในความรับผิดชอบของเทศบาลแล้ว ปรากฏว่ามีปัญหาในด้านการบริหารจัดการ และด้านงบประมาณ รัฐบาลจึงมีมติในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ ให้กระทรวง ศึกษาธิการดำเนินการรับโอนโรงเรียนประชาบาลคืนจนกว่าเทศบาลจะมีความพร้อมในการจัดการศึกษา

ช่วงที่ ๓ ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๐๐-๒๕๒๕ กล่าวคือ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๙ รัฐบาลมีนโยบายกระจายอำนาจในการจัดการศึกษาประชาบาลไปให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการ จึงได้มีการโอนโรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่นอกเขตเทศบาลไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด โรงเรียนที่สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนั้น กระทรวงมหาดไทยรับผิดชอบการบริหารทั่วไปและการจัดสรรงบประมาณ กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบในด้านวิชาการ การกำหนดหลักสูตร กำหนดแบบเรียน และการควบคุมมาตรฐานการศึกษา ดังนั้น ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้ปรับการจัดการประถมศึกษาใหม่เพื่อให้การบริหารจัดการศึกษาให้มีเอกภาพ จึงโอนการประถมศึกษาที่สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดทั่วประเทศไปอยู่ภายใต้การดูแลของสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ ซึ่งมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ หรือรัฐมนตรีช่วยว่าการที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่แทนเป็นประธาน โดยสำนักงานการประถม ศึกษาจังหวัดทำหน้าที่ดูแลการจัดการศึกษาในจังหวัด มีผู้ว่าราชการจังหวัดทำหน้าที่เป็นประธาน ส่วนกรุงเทพมหานครและเทศบาล เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความพร้อมและสามารถจัดการศึกษาให้บรรลุผลตามเป้าหมายทางการศึกษาได้ คงจัดการศึกษาได้ต่อไป

^{๑๖๖} เรื่องเดียวกัน.

ดังนั้น การจัดการศึกษาของประเทศไทยในช่วงนี้ จึงอยู่กับกระทรวงศึกษาธิการเป็นหลัก มีระบบการบริหารที่มีเอกภาพ มีส่วนกลางทำหน้าที่กำหนดนโยบาย วางแผน จัดสรร งบประมาณ กำหนดและดูแลมาตรฐานการศึกษา ส่วนการปฏิบัติจะอยู่ที่สำนักงานการศึกษาในระดับจังหวัด การจัดการศึกษาของท้องถิ่นในปัจจุบัน หลังจากที่มีการจัดการศึกษาของไทยโอนมาอยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ ในปีพ.ศ. ๒๕๒๓ สภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถจัดการศึกษาอบรมและฝึกอาชีพตามความเหมาะสมและความต้องการของท้องถิ่นได้ และพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๒ ก็ได้กำหนดภารกิจการจัดการศึกษาไว้เช่นกัน เพราะพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ก็ได้กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิในการจัดการศึกษาตามความพร้อม ความเหมาะสมและความต้องการของท้องถิ่น และกำหนดให้กระทรวงศึกษาธิการออกหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินความพร้อมในการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมี ๖ องค์ประกอบ คือ

- ๑) ประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดหรือมีส่วนร่วมจัดการศึกษา
- ๒) แผนการเตรียมความพร้อมในการจัดการศึกษาหรือแผนพัฒนาการจัดการศึกษาซึ่งแสดงให้เห็นถึงความพร้อมด้านต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับระดับประเภทและรูปแบบการศึกษา
- ๓) วิธีการบริหารและการจัดการศึกษา
- ๔) การจัดสรรรายได้เพื่อการศึกษา
- ๕) ระดับและประเภทการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน
- ๖) ความเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อความพร้อมในการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น^{๑๖๗}

อย่างไรก็ตามคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๔๗ ให้ชะลอการดำเนินการถ่ายโอนสถานศึกษาไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เนื่องจากยังขาดความชัดเจนในทางปฏิบัติหลายประการ เช่น เงื่อนไขประกอบการประเมินความพร้อมที่ระบุในกฎกระทรวงฯ และปัญหาสถานภาพตามกฎหมายของสถานศึกษาภายหลังการถ่ายโอน ฯลฯ และให้กระทรวงศึกษาธิการหารือร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้ได้ข้อยุติก่อน เพราะว่าคณะกรรมการจะได้กระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ประชุมเมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๔๘ มีมติเห็นควรให้เสนอคณะรัฐมนตรีปรับปรุงมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๔๗ เพื่อให้เกิดความชัดเจนและสอดคล้องกับข้อเท็จจริง และให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถดำเนินการยื่นคำขอประเมินความพร้อมได้ทันก่อนเริ่มต้นปีการศึกษา ๒๕๔๙ ส่วนในวันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๔๘ คณะรัฐมนตรีได้มีมติยกเลิกมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๔๗ และเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๔๘ คณะรัฐมนตรีได้เห็นชอบในหลักการแนวทางการถ่ายโอนภารกิจด้านการศึกษาให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยให้แบ่งระดับสถานศึกษาที่จะถ่ายโอน ได้แก่

^{๑๖๗} เรื่องเดียวกัน.

๑) องค์การบริหารส่วนจังหวัดรับโอนได้ไม่เกิน ๓ โรง โดยแบ่งออกเป็นระดับมัธยมศึกษาตอนปลายไม่เกิน ๑ โรง และอีก ๒ โรง อาจเป็นระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ประถมศึกษา หรือโรงเรียนขยายโอกาส

๒) เมืองพัทยา และเทศบาลที่เคยจัดการศึกษา รับโอนได้ไม่เกิน ๒ โรง ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ประถมศึกษา หรือโรงเรียนขยายโอกาส

๓) เทศบาลตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบลที่ไม่เคยจัดการศึกษารับโอนได้ไม่เกิน ๑ โรง ในระดับประถมศึกษา

๔) กรุงเทพมหานครให้กระทรวงศึกษาธิการ และคณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกันพิจารณาจำนวนสถานศึกษาที่จะรับถ่ายโอน

ในกรณีที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นผ่านการประเมิน คณะรัฐมนตรีได้กำหนดหลักการในการถ่ายโอนบุคลากรบนพื้นฐานของความสมัครใจไว้ดังนี้

๑) กรณีบุคลากรสมัครใจให้ตัดโอนทั้งอัตราและตัวบุคคลไปสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๒) กรณีบุคลากรไม่ประสงค์โอนไปองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถช่วยราชการในสถานศึกษานั้นต่อไปได้ แต่ไม่เกิน ๒ ปีการศึกษา เมื่อไม่ประสงค์จะโอนไปก็ให้กลับไปสังกัดกระทรวงศึกษาธิการได้ในกรณีมีอัตราที่ขาดอันเนื่องมาจากการถ่ายโอนรัฐบาลจะจัดสรรงบประมาณหรืออัตราเพื่อบรรจทดแทนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือกระทรวงศึกษาธิการแล้วแต่กรณี ในขณะที่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ยื่นคำขอประเมินความพร้อมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานต่อสำนักงานเขตพื้นที่ (พฤษภาคม ๒๕๔๙) จำนวน ๓๒๗ แห่ง (เป็น อบจ. ๕๐ แห่ง, เทศบาล ๒๖๓ แห่ง และ อบต. ๒๗๔ แห่ง) คิดเป็นจำนวนโรงเรียนทั้งสิ้น ๒,๑๒๐ โรงเรียน^{๑๖๘}

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นายมานะ สุขานาน^{๑๖๙} ได้ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำศีล ๕ ไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์” พบว่า ๑) ระดับความเข้าใจการนำศีล ๕ ไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พบว่ามีค่าเฉลี่ยโดยรวมเท่ากับ ๔.๒๕ ซึ่งแสดงว่าอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านการนำไปใช้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๐ ส่วนด้านความรู้ความเข้าใจและด้านอารมณ์และความรู้สึกต่อศีล ๕ อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๔๗ และ ๓.๗๗ ตามลำดับ ๒) ปัจจัยส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อการนำศีล ๕ ไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จำแนกตามเพศและระดับชั้นพบว่า มีปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำศีล ๕ ไปใช้ในชีวิตประจำวันโดยรวมไม่แตกต่างกัน นอกจากนี้ จำแนกตามความสัมพันธ์ใน

^{๑๖๘} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๖๙} นายมานะ สุขานาน “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำศีล ๕ ไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๕), บทคัดย่อ.

ครอบครัว โดยรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีความสัมพันธ์ในครอบครัวแตกต่างกัน มีปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำศีล ๕ ไปใช้ในชีวิตประจำวันด้านอารมณ์ความรู้สึกต่อศีล ๕ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และผลการเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลจำแนกตามความสัมพันธ์ในครอบครัว พบว่า นักเรียนที่อยู่กับพ่อแม่กับนักเรียนที่พ่อแม่หย่าร้างมีปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำศีล ๕ ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ด้านอารมณ์ความรู้สึกแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนนักเรียนที่มีความสัมพันธ์ในครอบครัวที่แตกต่างกันคู่อื่น ๆ มีปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำศีล ๕ ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ไม่แตกต่างกัน และ ๓) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำศีล ๕ ไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พบว่า พ่อแม่ผู้ปกครองควรเป็นผู้นำในการรักษาศีล ๕ และโรงเรียนควรที่จะมีกิจกรรมที่ส่งเสริมด้านศาสนาทุกอาทิตย์หรือเป็นประจำ เพื่อเป็นแนวทางให้นักเรียนประพฤติดีมีสมาธิ เมื่อนักเรียนทำความดีหรือสร้างชื่อเสียงให้กับโรงเรียนควรให้คะแนนความดีหรือใบเกียรติบัตรรับรองความดี มีความเอาใจใส่และให้ความร่วมมือ เข้าร่วมกิจกรรมของทางโรงเรียนเป็นอย่างดีในทุกเรื่อง

พระปลัดประพจน์ สุภาโต (อยู่สำราญ)^{๑๗๐} ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษารูปแบบการบริหารงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดนครปฐม” พบว่า ๑) ด้านบริบท (Context) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับสังคมด้วยการเรียนรู้ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ปฏุกฝั่งคุณธรรมจริยธรรมกับเยาวชนและพุทธศาสนิกชน เพื่อให้เกิดความสงบและสว่าง รู้ความเข้าใจในเหตุปัจจัยและเงื่อนไข และรู้เท่าทันกระแสสังคม ครอบคลุมการพัฒนาทุกมิติของชีวิต ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง ๒) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีการดำเนินการใน ๕ ด้าน คือ (๑) ด้านบุคลากร (๒) ด้านการบริหารจัดการ (๓) ด้านการจัดทำหลักสูตร (๔) ด้านสภาพแวดล้อมของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (๕) ด้านการมีส่วนร่วมชุมชนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ๓) ปัจจัยกระบวนการ (Process) มีการจัดกระบวนการสอนตามหลักพุทธวิธีการสอน และหลักการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ เพื่อพัฒนาพฤติกรรม ๓ ด้านหลักๆ คือ (๑) ด้านพุทธิศึกษา (Cognitive Domain) มุ่งเน้นการเกิดความรู้ และความคิดสามารถนำไปแก้ไขปัญหาได้ (๒) ด้านจริยศึกษา (Affective Domain) มุ่งปลูกฝังเจตคติและค่านิยมชาวพุทธ (๓) ด้านทักษะศึกษา (Psychomotor Domain) มุ่งสร้างความสามารถในการปฏิบัติหรือการกระทำอย่างมีประสิทธิภาพตามหลักของพฤติกรรมศาสตร์ ๔) ปัจจัยผลผลิต (Output) คุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษาเป็น “คนเก่ง” และ “คนดี” มีการพัฒนาในด้านต่างๆ คือ (๑) ด้านการพัฒนาทางกาย (๒) ด้านการพัฒนาทางสังคม (๓) ด้านการพัฒนาทางจิตใจ และ (๔) ด้านการพัฒนาด้านปัญญา (๕) ปัจจัยผลกระทบ (Impact) ผลกระทบที่ตามมาคือ วัด บ้าน โรงเรียน ได้รับประโยชน์จากการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และเกิดความสมานฉันท์ร่วมมือกันพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์และสังคมตามวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง มีความเชื่อมั่นว่า ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

^{๑๗๐} พระปลัดประพจน์ สุภาโต (อยู่สำราญ) “การศึกษารูปแบบการบริหารงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

จะช่วยแก้ปัญหาศีลธรรมในเด็กและเยาวชนไทยในปัจจุบัน ๖) การพัฒนาศูนยศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์รับประชาคมอาเซียน (๑) สร้างแนวคิด “วิถีพุทธ วิถีอาเซียน” สอนวิชาธรรมศึกษาตรี โท เอก รวมทั้งพัฒนาทักษะเรื่องภาษาอังกฤษและภาษาที่ ๓ ให้เหมาะสมกับสถานภาพของผู้เรียนในศูนยศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (๒) พัฒนารูปแบบวิถีชีวิต (Way of Life) ของเยาวชนไทย ให้เป็นคนรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาทั่วถึง ทันโลกและมีคุณธรรมจริยธรรม (๓) มีความรู้เกี่ยวกับประชาคมอาเซียน ในลักษณะ “รู้เขารู้เรา รบร้อยครั้งชนะร้อยครั้ง” (๔) ปรับปรุงและจัดทำหลักสูตรตำราเรียนของศูนยฯ เน้นความเป็นสากล ควบคู่กับเรื่องวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ๗) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานศูนยศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ประกอบด้วย (๑) ปัญหาด้านบุคลากร (๒) ปัญหาด้านวิชาการ (๓) ปัญหาด้านงบประมาณ (๔) ปัญหาด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม (๕) ปัญหาด้านกิจการนักเรียน ๖) ปัญหาด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน บ้าน วัด และโรงเรียน และ (๘) รูปแบบการบริหารงานของศูนยศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ต้องพัฒนาคุณภาพการศึกษาทั้งระบบ ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า (Inputs) และกระบวนการ (Process) ได้แก่ หลักสูตร ครูและบุคลากรทางการศึกษา กระบวนการเรียนการสอน และการบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดผลผลิต (Outputs) คือ การยกระดับคุณภาพการศึกษาของผู้เรียน บนพื้นฐานของวัฒนธรรมไทยให้มีมาตรฐานสูง มีคุณภาพในระดับสากล ผู้เรียนสามารถเผชิญปัญหาและการเปลี่ยนแปลง เพื่อดำรงตนในสังคมได้อย่างดีมีความสุขร่วมรับผิดชอบพัฒนาชุมชนประเทศชาติ และมีชีวิตอยู่ในสังคมโลกได้อย่างมีความสุข

พระครูวาปีวรินทร์ (เล็ก ชาโคร)^{๑๗๑} ได้ศึกษาเรื่อง “การบริหารศูนยศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดหัวหิน อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พบว่า ๑) ด้านบริบท (Context) ศูนยศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับสังคมด้วยการเรียนรู้ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมกับเยาวชนและพุทธศาสนิกชน เพื่อให้เกิดความสงบและสว่าง รู้ความเข้าใจในเหตุปัจจัยและเงื่อนไข และรู้เท่าทันกระแสสังคม ครอบคลุมการพัฒนาทุกมิติของชีวิต ทั้งนี้เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง ๒) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ศูนยศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีการดำเนินการใน ๕ ด้าน คือ (๑) ด้านบุคลากร (๒) ด้านการบริหารจัดการ (๓) ด้านการจัดทำหลักสูตร (๔) ด้านสภาพแวดล้อมของศูนยศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (๕) ด้านการมีส่วนร่วมชุมชนของศูนยศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ๓) ปัจจัยกระบวนการ (Process) มีการจัดกระบวนการสอนตามหลักพุทธวิธีการ สอน และหลักการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ เพื่อพัฒนาพฤติกรรม ๓ ด้านหลักๆ คือ (๑) ด้านพุทธิศึกษา (Cognitive Domain) มุ่งเน้นการเกิดความรู้ และความคิดสามารถนำไปแก้ไขปัญหาได้ (๒) ด้านจริยศึกษา (Affective Domain) มุ่งปลูกฝังเจตคติและค่านิยมชาวพุทธ ๓) ด้านทักษะศึกษา (Psychomotor Domain) มุ่งสร้างความสามารถในการปฏิบัติ หรือการกระทำอย่างมีประสิทธิภาพตามหลักของพฤติกรรมศาสตร์ ๔) ปัจจัยผลผลิต (Output) คุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษาเป็น “คนเก่ง” และ “คนดี” มีการพัฒนาในด้านต่างๆ คือ (๑) ด้านการพัฒนาทางกาย (๒) ด้านการพัฒนาทางสังคม ๓) ด้านการพัฒนาทางจิตใจ และ ๔) ด้านการพัฒนาด้านปัญญา ๕) ปัจจัยผลกระทบ

^{๑๗๑} พระครูวาปีวรินทร์ (เล็ก ชาโคร) , “การบริหารศูนยศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดหัวหิน อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

(Impact) ผลกระทบที่ตามมาคือ วัด บ้าน โรงเรียน ได้รับประโยชน์จากการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และเกิดความสมานฉันท์ร่วมมือกันพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์และสังคมตามวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง มีความเชื่อมั่นว่า ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จะช่วยแก้ปัญหาศีลธรรมในเด็กและเยาวชนไทยในปัจจุบัน ๖) การพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์รับประชาคมอาเซียน (๑) สร้างแนวคิด“วิถีพุทธ วิถีอาเซียน” สอนวิชาธรรมศึกษาตรี โท เอก รวมทั้งพัฒนาทักษะเรื่องภาษาอังกฤษและภาษาที่ ๓ ให้เหมาะสมกับสถานภาพของผู้เรียนในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (๒) พัฒนารูปแบบวิถีชีวิต (Way of Life) ของเยาวชนไทย ให้เป็นคนรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาทั่วถึง ทันโลกและมีคุณธรรมจริยธรรม (๓) มีความรู้เกี่ยวกับประชาคมอาเซียน ในลักษณะ“รู้เขารู้เรา รบร้อยครั้งชนะร้อยครั้ง” (๔) ปรับปรุงและจัดทำหลักสูตรตำราเรียนของศูนย์ฯ เน้นความเป็นสากล ควบคู่กับเรื่องวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ๗) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ประกอบด้วย (๑) ปัญหาด้านบุคลากร (๒) ปัญหาด้านวิชาการ (๓) ปัญหาด้านงบประมาณ (๔) ปัญหาด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม (๕) ปัญหาด้านกิจการนักเรียน (๖) ปัญหาด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน บ้าน วัด และโรงเรียน และ ๘) รูปแบบการบริหารงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ต้องพัฒนาคุณภาพการศึกษาทั้งระบบ ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า (Inputs) และกระบวนการ (Process) ได้แก่ หลักสูตร ครูและบุคลากรทางการศึกษา กระบวนการเรียนการสอน และการบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดผลผลิต (Outputs) คือ การยกระดับคุณภาพการศึกษาของผู้เรียน บนพื้นฐานของวัฒนธรรมไทยให้มีมาตรฐานสูง มีคุณภาพในระดับสากล ผู้เรียนสามารถเผชิญปัญหาและการเปลี่ยนแปลง เพื่อดำรงตนในสังคมได้อย่างมีความสุขร่วมรับผิดชอบพัฒนาชุมชนประเทศชาติ และมีชีวิตอยู่ในสังคมโลกได้อย่างมีความสุข

พินิจ ลากธนานันท์^{๑๗๒} ศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการปรับเปลี่ยนบทบาทการพัฒนาของพระสงฆ์นักพัฒนาในภาคอีสาน โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกพระสงฆ์ นักพัฒนา ผู้นำและชาวบ้านในชุมชนที่พระสงฆ์นักพัฒนาทำงานอยู่ เจ้าหน้าที่ของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนที่เคยมีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับพระสงฆ์นักพัฒนา พบว่า พระสงฆ์นักพัฒนาไม่ใช่ผลผลิตหนึ่งของโครงการและนโยบายของรัฐหรือของกิจกรรมและการสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชน บทบาทการพัฒนาของพระสงฆ์เป็นรูปแบบหนึ่งของวิถีปฏิบัติแบบพุทธศาสนาชาวบ้านระหว่างพระสงฆ์และชาวบ้านในท้องถิ่น ปัจจัยภายในท้องถิ่นมีอิทธิพลที่เด่นชัดต่อแรงจูงใจและการตัดสินใจแสดงบทบาทการพัฒนาของพระสงฆ์ โดยปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนคือแรงจูงใจสำคัญศักยภาพและความสามารถของพระสงฆ์ที่จะส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ มีส่วนเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางศาสนาและสังคมระหว่างพระสงฆ์และชาวบ้าน ในชุมชน ถ้าพระสงฆ์ไม่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับชาวบ้าน และได้รับความศรัทธาจากชาวบ้าน พระสงฆ์ก็จะไม่สามารถส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ในชุมชนได้ หลังจากที่ได้ทำงานพัฒนาแล้ว ถ้าพระสงฆ์ไม่สามารถรักษาความสัมพันธ์ที่ดีและศรัทธาที่ได้รับ

^{๑๗๒} พินิจ ลากธนานันท์, กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการปรับเปลี่ยนบทบาทการพัฒนาของพระสงฆ์นักพัฒนาในภาคอีสาน, รายงานผลการวิจัย, (สถาบันวิจัย สังคมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), บทคัดย่อ.

จากชาวบ้านไว้ ได้ พระสงฆ์ก็จะไม่สามารถสานต่อกิจกรรมการพัฒนาได้ ทั้งนี้ธรรมชาติของกิจกรรมสังฆพัฒนานั้นมี ส่วนสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับความต้องการจำเป็นของชาวบ้าน

พระมหาสัจญา ปญญาวิจิตโต (โปรงใจ)^{๑๗๓} ศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาล-ธรรมโกศล (สุพจน์ กณจินโก, “หลวงตา”-“แพรเยื่อไม้”) พบว่า ท่านได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการเทศน์มหาชาติและการเทศน์ธรรมวัตรตามประเพณีโบราณมาเป็นการเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์และนำเข้ามาสู่การปาฐกถาธรรม บรรยายธรรม อภิปราย ได้ว่าที่ และการสนทนาธรรมแบบร้อยแก้ว เป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้การเผยแผ่พุทธธรรมผ่านสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ เช่น วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสารแถบบันเทิงเสียง และจัดพิมพ์หนังสือธรรมะออกเผยแผ่ เป็นต้น โดยเฉพาะวรรณกรรมเรื่องสั้นได้สะท้อนให้เห็นค่านิยมและปัญหาต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยในสมัยนั้น ท่านได้ให้คำแนะนำและเสนอความคิดเห็นเชิงแก้ไขปรับปรุงในเรื่องต่าง ๆ ชักจูงโน้มน้าวจิตใจบุคคลให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรมและส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเอง เพื่อให้เกิดความสงบสุขในครอบครัว ส่งเสริมให้เกิดความสงบสุขในสังคม และส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกในเรื่องต่าง ๆ ที่สังคมไทยยังบกพร่อง รวมความว่าท่านมีทั้งศาสตร์หรือความรู้และศิลป์หรือเทคนิคและวิธีการในการนำเสนอหรือเผยแผ่พุทธธรรม

พระมหาธีระวุฒิ ธีระมโฆ (โสมเกษตริรินทร์)^{๑๗๔} ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลุกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้เลือกใช้วิธีการสื่อสารแบบเผชิญหน้าโดยการลงมือทำเป็นแบบอย่างหรือสาธิตมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 36.5 และเลือกใช้วิธีการเทศน์สอน ชี้แนะหรือบรรยาย คิดเป็นร้อยละ 26.0 ส่วนวิธีการสื่อสารโดยผ่านสื่อมวลชนต่าง ๆ พบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่เลือกใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงและหนังสือพิมพ์มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 24.0 เท่ากันรองลงมาเลือกใช้สื่อวิทยุโทรทัศน์ คิดเป็นร้อยละ 21.0 นอกจากนี้ยังพบว่า ภูมิหลังของพระสงฆ์ที่แตกต่างกันมีบทบาทในการชี้แนะและปลุกจิตสำนึกประชาชนชนบทเพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไม่แตกต่างกัน

พระวิทยา ญาณสาโร (คัมภราชกูร์)^{๑๗๕} ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า

^{๑๗๓} พระมหาสัจญา ปญญาวิจิตโต (โปรงใจ), ศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาล-ธรรมโกศล (สุพจน์ กณจินโก, “หลวงตา”-“แพรเยื่อไม้”), *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543), บทคัดย่อ.

^{๑๗๔} พระมหาธีระวุฒิ ธีระมโฆ (โสมเกษตริรินทร์), บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลุกจิตสำนึกประชาชนชนบทเพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดอุบลราชธานี, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543), บทคัดย่อ.

^{๑๗๕} พระวิทยา ญาณสาโร (คัมภราชกูร์), แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554), บทคัดย่อ.

เศรษฐกิจพอเพียงได้แก่เศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พออยู่ พอกิน พอใช้ เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกับพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวคือ มีความขยันหมั่นเพียร ในการปฏิบัติหน้าที่ การงานและการประกอบอาชีพที่สุจริต ฝึกฝนให้มีความชำนาญและรู้จริง รู้จักใช้ปัญญา สอดส่องตรวจตราหาวิธีการที่เหมาะสมที่ดีจัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี รู้จักคุ้มครอง เก็บ รักษาโภคทรัพย์ และผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย คบหาคนดีเป็นมิตร ไม่คบไม่เอาอย่างผู้ที่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย เลี่ยงเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้รู้ผู้ทรงคุณ ผู้มีความสามารถ ผู้นำเคารพนับถือและมีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพทางการทำงาน รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเป็นอยู่พอดีสมรายได้ มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม คือ หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ 4 ประการ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาอันเป็นหลักการดำเนินชีวิตให้เกิดความพอเพียงอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมอันเป็นหลักจริยธรรมที่ต้งาม สอนให้รู้จักความพอดี พออยู่ พอกินส่วนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในสังคมไทยนั้น พบว่า มีการประยุกต์ใช้ทั้งในระดับนโยบาย ระดับองค์กร และระดับบุคคล โดยในระดับนโยบายนี้ มีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 – 10 เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและยั่งยืนของประเทศ ในระดับองค์กร พบว่า มีหลายหน่วยงานนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ เช่น สำนักงานประสานโครงการ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ และกระทรวงต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนในระดับบุคคลพบว่า มีการประยุกต์ใช้เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันของตนเอง เช่น ชุมชนวัดพระราม 9 เป็นต้น

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม และสวนดุสิตโพล มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.^{๑๗๖} ศึกษาวิจัยเรื่อง โครงการศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงผลการศึกษาศึกษาสามารถสรุปได้ดังนี้ (1) ความคาดหวังที่มีต่อบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (1.1) พระสงฆ์และพระสงฆ์ฆาติการมีความคาดหวังต่อบทบาทพระสงฆ์ คือ พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการส่งเสริมให้ครอบครัวนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้อย่างจริงจัง การพัฒนาศักยภาพของบุคคลในสายการปกครองให้มีคุณธรรมจริยธรรม โดยประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้บริหารที่เกี่ยวข้อง การเป็นผู้นำด้านจิตใจเผยแผ่คุณธรรมจริยธรรม เทศนาอบรมสั่งสอนและเป็นตัวอย่างที่ดี การสอนศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษา การนำหลักธรรมมากระตุ้นเตือนให้พุทธศาสนิกชนรู้จักพอเพียง มีการพัฒนาเศรษฐกิจแบบยั่งยืน ปลูกฝังให้เยาวชนรู้จักใช้ชีวิตแบบพอเพียงพึ่งพาตนเองได้ การเผยแผ่หลักธรรมผ่าน

^{๑๗๖} คณะผู้วิจัยสวนดุสิตโพล มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, โครงการศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงผลการศึกษา, รายงานผลการวิจัย, (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ร่วมกับ สวนดุสิตโพล มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2550), บทคัดย่อ.

สื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ อินเทอร์เน็ตฯลฯ และมีบทบาทในการจัดภูมิทัศน์ของวัดให้เป็นที่พักผ่อน ชื่นชมกับธรรมชาติ และเป็นแหล่งฝึกฝนทักษะประสบการณ์ในการเลี้ยงชีพ (1.2) พุทธศาสนิกชน มีความคาดหวังต่อบทบาทพระสงฆ์ในระดับมากทุกสถาบัน โดยมีความคาดหวังต่อบทบาทพระสงฆ์ผ่าน สถาบันศาสนามากที่สุด รองลงมาคือ สถาบันครอบครัว สถาบันนันทนาการ สถาบันสื่อมวลชน สถาบันการศึกษา สถาบันเศรษฐกิจ และสถาบันการปกครอง (2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แบ่งเป็น 2 ประเด็น คือ ปัจจัยที่ส่งเสริม และปัจจัยที่เป็นอุปสรรค (2.1) ปัจจัยที่ส่งเสริม ได้แก่ (2.1.1) พระสงฆ์และพระสังฆาธิการ เห็นว่าปัจจัยที่ส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ คือ ความร่วมมือกันทั้งพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน การได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในเรื่องงบประมาณและนโยบายที่ชัดเจน การได้รับการสนับสนุนจากสถานศึกษา ความรู้ความสามารถของพระสงฆ์ เทคนิควิธีการของพระสงฆ์ ในการเทศนา ความศรัทธาที่มีต่อพระสงฆ์ และการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (2.1.2) พุทธศาสนิกชน เห็นว่าปัจจัยที่ส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากโดย การประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านศีลธรรมจรรยามากที่สุด รองลงมาคือ สามารถสอนหลักศาสนธรรมทั้งทางตรงและทางอ้อมได้ ชยันหมั่นเพียรพัฒนาตนให้รอบรู้ ทั้งทางโลกและทางธรรมมีบทบาทเชิงรุกในการสั่งสอนด้านศีลธรรม มีประสบการณ์ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม มีความเป็นผู้นำในชุมชน ท้องถิ่น มีสมณศักดิ์สูง หรือตำแหน่งทางสงฆ์สูง บวชเรียนมานานหลายพรรษา ให้การช่วยเหลือ บรรเทาปัญหาแก่ชาวบ้าน และมีบุคลิกภาพที่น่าเลื่อมใสศรัทธา และมีเพียงประเด็นเดียวที่อยู่ในระดับปานกลาง คือ มีชื่อเสียงด้านอภินิหาร การให้โชคลาภ (2.2) ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค ได้แก่ (2.2.1) พระสงฆ์และพระสังฆาธิการ เห็นว่าปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อบทบาทพระสงฆ์ คือ การขาดงบประมาณ การขาดความรู้ของพระสงฆ์ การขาดการทุ่มเทและไม่พร้อมที่จะเสียสละของพระสงฆ์ สิ่งแวดล้อมทางเทคโนโลยีสมัยใหม่และสื่อต่าง ๆ ที่ดึงความสนใจไปจากเรื่องคุณธรรมจริยธรรม และสภาพทางเศรษฐกิจ การไม่ยอมรับของสังคมในหลักคำสอนของพระสงฆ์ ความไม่เข้าใจเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง การขาดสื่อประชาสัมพันธ์ และการขาดการสนับสนุนจากภาครัฐ ผู้นำท้องถิ่นและสถาบันการศึกษา (2.2.2) พุทธศาสนิกชน เห็นว่าปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อบทบาทพระสงฆ์มากที่สุด คือ การขาดความใส่ใจ สนใจในเรื่องศาสนา คนไม่เข้าวัด รองลงมาคือ พระสงฆ์บางรูปปฏิบัติตนไม่เหมาะสมการหมดความศรัทธาเลื่อมใสในตัวพระสงฆ์ และไม่ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐ และหน่วยงานต่าง ๆ และวิธีการรูปแบบ เนื้อหาในการสอนไม่น่าสนใจ

พระครูปลัดกัญไธ้ ชุตินฺธโร (แช่ลิ้ม)^{๑๗๗} ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในด้านการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี” พบว่า นักเรียนที่มีความแตกต่างกันในด้านโรงเรียนที่เรียน เพศ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนในระดับมัธยมศึกษา อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แต่นักเรียนที่มีความแตกต่าง

^{๑๗๗} พระครูปลัดกัญไธ้ ชุตินฺธโร (แช่ลิ้ม), บทบาทของพระสงฆ์ในด้านการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554), บทคัดย่อ.

กันในด้านอายุ และระดับขั้นการศึกษา มีความคิดเห็นโดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่านักเรียนที่เรียนโรงเรียนแตกต่างกัน และนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียนในระดับมัธยมศึกษา แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติในทุกด้าน นักเรียนที่มีเพศแตกต่างกัน มีความคิดเห็น แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ในด้าน การจัดสิ่งแวดล้อม และด้านการจัดกิจกรรมนักเรียนที่มีอายุแตกต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ในด้านการจัดสิ่งแวดล้อม และด้านการสอนและการนิเทศ และมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ในด้านการจัดกิจกรรม และด้านการประเมินผลทางจริยธรรม ส่วนนักเรียนที่มีระดับชั้นแตกต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ในด้าน การจัดสิ่งแวดล้อม และมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ในด้านการจัดกิจกรรม และด้านการประเมินผลทางจริยธรรม และ ๓) ส่วนแนวทางการพัฒนาบทบาทพระสงฆ์ในด้านการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียนในระดับมัธยมศึกษา พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นเห็นว่า ควรจัดให้มีสถานที่ร่มรื่น สะอาด สวยงาม และสงบ ควรเพิ่ม ซีดี หรือวีดีโอ ควรจัดให้มีค่ายธรรมะ หรือค่ายคุณธรรมเพิ่มขึ้น และจัดให้มีการประเมินผลหลังเรียนอย่างเป็นระบบ

พันโท วีรพล แพทย์ประสิทธิ์ ศึกษาวิจัยเรื่อง “การรับรู้บทบาทของกองทัพบกในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทามอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดอุบลราชธานี” พบว่า หลักพุทธธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าหลายหลักธรรม เป็นหลักการสำคัญที่ปรากฏในพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทามอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดอุบลราชธานี ได้มีการวางรากฐานแนวคิดจากพลตรี พิเชษฐ์ วิสัยจรได้ใช้หลักพุทธธรรมเหล่านี้เป็นหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎร เช่น หลักมัชฌิมาปฏิปทา หลักพึ่งตนเอง เป็นต้น โดยเน้นให้ประชาชนอยู่ได้โดยไม่โลภ ไม่เบียดเบียน ไม่แก่งแย่งชิงดี ประกอบสัมมาอาชีพ กินอยู่อย่างพอเพียง เอื้อเฟื้อแบ่งปัน บริโภควัตถุอย่างคำนึงถึงอัตถประโยชน์อย่างสูงสุด ไม่ฟุ้งเฟ้อ สำหรับผลการวิจัยเชิงปริมาณภาคสนาม ณ. หมู่บ้านชาด ฯจากการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการใช้สถิติพื้นฐานได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พบว่า ๑) ด้านการรับรู้การปฏิบัติงานตามโครงการ ฯ ราษฎรที่เข้าร่วมโครงการฯ รับรู้การปฏิบัติงานตามโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทาม อันเนื่องมาจากพระราชดำริจังหวัดอุบลราชธานีในภาพรวมอยู่ในระดับสูง ($X = ๓.๕๘$) และโครงการรักษาสภาพแวดล้อมชุมชน ($X = ๓.๖๙$) ๒) ด้านการรับรู้การใช้หลักพุทธธรรมฯ ราษฎรที่เข้าร่วมโครงการฯ รับรู้การใช้หลักพุทธธรรมตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทาม อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดอุบลราชธานีในภาพรวมอยู่ในระดับสูง ($X = ๓.๗๘$) และ ๓) ด้านการรับรู้ต่อผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎร ราษฎรที่เข้าร่วมโครงการฯ รับรู้ผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎรในภาพรวมอยู่ในระดับสูง ($X = ๓.๖๓$) โดยพร้อมทั้งได้ให้ข้อเสนอแนะบางประการไว้เพื่อเป็นองค์ความรู้ใหม่ให้หน่วยงานภาครัฐและเอกชนช่วยกันนำไปประยุกต์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎรให้ดีขึ้น จน

ราษฎรมีความพร้อมมีความพอดีตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สามารถเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนานำพาประเทศไทยให้เจริญรุ่งเรืองในอนาคตต่อไป

จะเด็ด สุขตี^{๗๗} ศึกษาวิจัยเรื่อง “มโนทัศน์เรื่องความพอเพียงในเศรษฐกิจพอเพียง” พบว่า พัฒนาการมโนทัศน์ความพอเพียงในเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีมาตั้งแต่ยุคโบราณแล้ว ต่อมาความซับซ้อนของสังคมมนุษย์เพิ่มมากขึ้น ก่อเกิดการเอาเปรียบกันในสังคม ในประเทศไทยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระราชทานแนวทางแก้ปัญหาพื้นฐานด้วยมโนทัศน์ความพอเพียง แต่การรับรู้ของมนุษย์มีความแตกต่างกันทำให้เศรษฐกิจพอเพียงสามารถเป็นสิ่งที่มีความหมายนอก เป็นเครื่องมือไปสู่สิ่งที่มีคุณค่าอื่น ๆ เป็นอภิวสัยและสามารถเป็นสิ่งที่มีความหมายในตัวเอง และเป็นภววิสัย ในขณะที่เดียวกันก็สามารถมองเศรษฐกิจพอเพียงได้ทั้งสองแบบพร้อม ๆ กัน และอาจเป็นแนวทางที่เหมาะสมที่สุดเพื่อป้องกันการเกิดปฏิทรรศน์ของเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับการวิเคราะห์มโนภาพความพอเพียงจากปรัชญาและศาสนา พบว่ามโนภาพความพอเพียงจากปรัชญามีแนวโน้มเป็นมโนภาพที่มีความหมายนอก สามารถเป็นเครื่องมือไปสู่สิ่งที่มีคุณค่าอื่น ๆ และเป็นอภิวสัยของแต่ละบุคคล ในขณะที่มโนภาพความพอเพียงจากศาสนามีลักษณะเป็นสิ่งที่มีความหมายในตัวเอง และเป็นภววิสัย การวิจัยยังพบอีกว่า ทั้งมโนภาพของความพอเพียงที่เป็นคุณค่าภายนอกและภายในเป็นปฏิทรรศน์ของเศรษฐกิจพอเพียง จากการพิสูจน์การมีอยู่เชิงความสัมพันธ์ของมโนทัศน์ความพอเพียงด้วยตรรกวิทยาสัญลักษณ์พบว่ามโนทัศน์ความพอเพียงมีอยู่ในรูปแบบของเงื่อนไขที่จำเป็นในรูปแบบสัมพันธ์กันเชิงสาเหตุและผล ในขณะที่มโนทัศน์ความพอเพียงที่มีอยู่ในรูปแบบของเงื่อนไขที่พอเพียงจะมีความสัมพันธ์ในเชิงตรรกะหรือเชิงปริมาตร

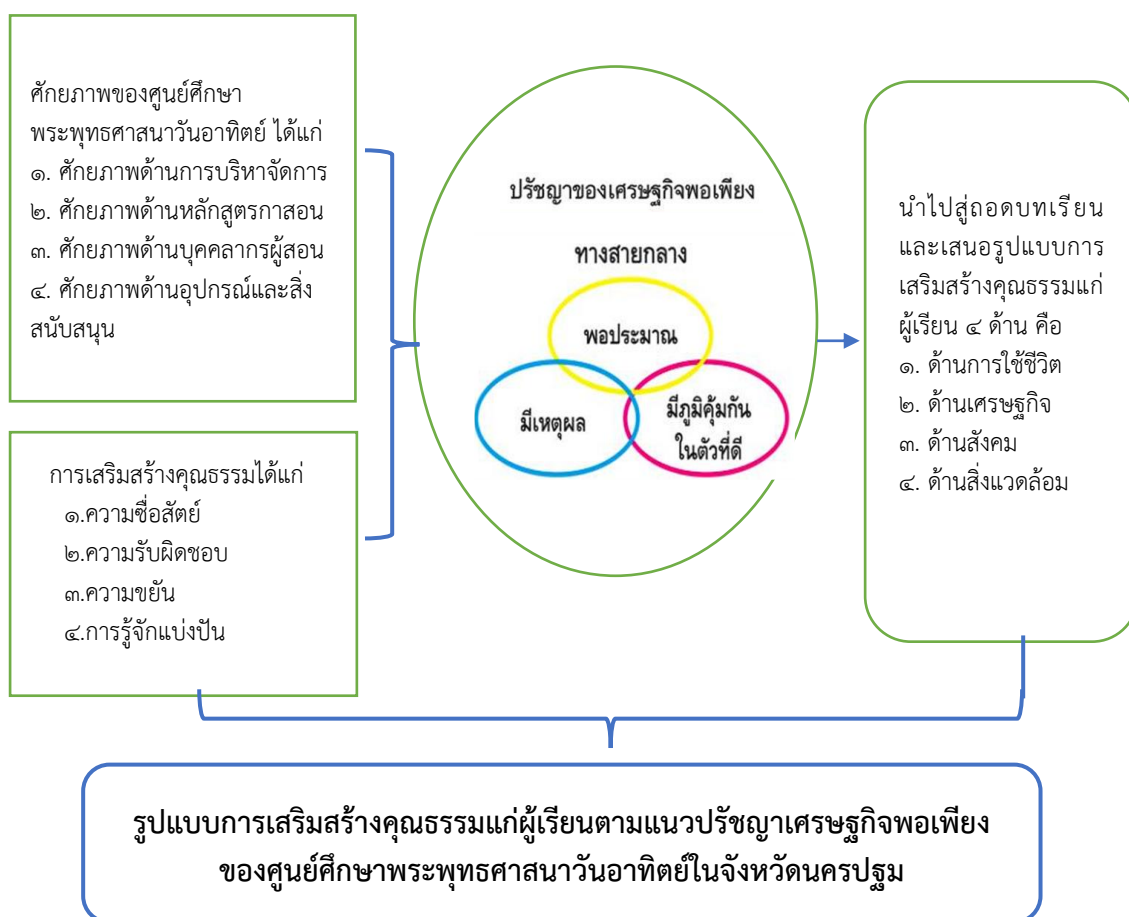
จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่า ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นองค์กรทางพระพุทธศาสนาองค์กรหนึ่ง ที่พระสงฆ์ได้จัดตั้งขึ้นมา เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์นอกระบบโรงเรียน ให้การศึกษาอบรมแก่ประชาชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กและเยาวชนที่กำลังอยู่ในวัยเรียน เพื่อให้รู้จักใช้เวลาว่างจากวันหยุดเรียน เข้ามาศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา น้อมนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันดำรงตนอยู่ในสังคมด้วยความสงบสุข เด็กดีในวันนี้ จักเป็นผู้ใหญ่ที่ดีมีคุณภาพในวันข้างหน้า เพราะเหตุนี้ วัดในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนได้จัดตั้ง ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นโดยเน้นให้พระสงฆ์เป็นผู้อบรมสั่งสอน ก็จะเป็นการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้รับการอบรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมตั้งแต่วัยการศึกษา และได้ใช้เวลาว่างวันหยุดการศึกษาได้ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและนำไป ประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ถูกต้องตามสมควรแก่วัย ทั้งยังเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้วัด มีบทบาทการปฏิบัติภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์และเสริมสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน ให้เป็นเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตในสังคมไทยตลอดมา ดังนั้นศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ยังเป็นแหล่งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งหมายถึงการศึกษาที่มีความจำเป็นแก่บุคคลในช่วงชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย ไม่เฉพาะเพื่อบุคคลอยู่ในวัยเรียนเท่านั้น การศึกษากับชีวิตเป็นสิ่งเชื่อมโยงกัน การศึกษาหรือการ

^{๗๗} จะเด็ด สุขตี, “มโนทัศน์เรื่องความพอเพียงในเศรษฐกิจพอเพียง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558), บทคัดย่อ.

เรียนรู้ผสมผสานกลมกลืนเข้ากับการดำเนินชีวิต นั่นคือ การผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อช่วยให้เกิดการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง สร้าง ความรอบรู้ที่เหมาะสมสืบสานสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ปัจจัยต่างๆ ทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ชาวบ้าน สิ่งแวดล้อม ศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและ สลับซับซ้อน ให้มีความรู้ทักษะ ประสบการณ์อย่างเพียงพอแก่การดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และการ ปรับตัวเข้ากับสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม ที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างเหมาะสมทุกช่วงชีวิต เป็นการศึกษาที่ ผสมกลมกลืนไปกับวิถีการดำเนินชีวิต เพื่อพัฒนาศักยภาพในทุกช่วง อายุทั้งทางด้านร่างกายอารมณ์ สังคม สติปัญญา ให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต ให้มีความรู้พื้นฐานที่เพียงพอ สำหรับการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ ให้มีความรู้และทักษะในการคิดวิเคราะห์ การปรับตัวเข้ากับ สถานการณ์ต่าง ๆ การแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม มีความสามารถในการแสวงหาและเพิ่มพูนความรู้ได้ อย่างต่อเนื่องเลือกรับความรู้ข้อมูลข่าวสารและนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม ปรับตัว ดูแลสุขภาพ ที่ถูกต้องและพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองได้ในทุกช่วงชีวิต และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ตลอดจนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติโดยรวม

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย โดยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม เพื่อนำมาสร้างในรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

ในบทที่ ๓ นี้ การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม” ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยมีขั้นตอน และวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

- ๑) รูปแบบการวิจัย
  - ๒) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
  - ๓) เครื่องมือและคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
  - ๔) การเก็บรวบรวมข้อมูล
  - ๕) การวิเคราะห์ข้อมูล
  - ๖) สถิติที่ใช้ในการวิจัย
- ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการร่วมกิจกรรมกับศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ทำการสังเกตและเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยกำหนดใช้รูปแบบการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนั้นผู้วิจัยมีการดำเนินการวิจัยได้แบ่งการดำเนินการวิจัยได้แบ่งการดำเนินการออกเป็น ๒ แนวทาง คือ

๑) การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาค้นคว้า รวบรวมแนวความคิดและข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับ คุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนและข้อมูลจากงานวิจัย สิ่งตีพิมพ์ บทความวิชาการที่เกี่ยวข้อง

๒) การศึกษาภาคสนาม (Field Research) เป็นการศึกษาด้วยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ทั้งนี้ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้เรียนศุนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐมในปีการศึกษา ๒๕๖๗ จำนวน ๕๒ คน

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้เรียนศุนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐมในปีการศึกษา ๒๕๖๗ จำนวน ๕๒ คน

๓.๓ เครื่องมือและคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) เกี่ยวกับ “รูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศุนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม” ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยมีขั้นตอน ลักษณะและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้นำเครื่องมือ คือ แบบสอบถามไปเก็บรวบรวมข้อมูล โดยวางแผนและปฏิบัติดังต่อไปนี้

๑) นำแบบสอบถาม ที่สมบูรณ์ ซึ่งผ่านความเห็นชอบจากผู้เชี่ยวชาญแล้ว ไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้เรียนศุนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม

๒) ดำเนินการแจกแบบสอบถามโดยขอความร่วมมือ จากกลุ่มตัวอย่างผู้เรียนศุนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม จำนวน ๕๒ คน

๓) เก็บรวบรวมแบบสอบถาม แล้วตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม

๔) นำข้อมูลจากแบบสอบถามมาประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลด้วย และสรุปผลเป็นค่าเฉลี่ยและอัตราร้อยละ และใช้การพรรณนาเพื่ออธิบายข้อมูลที่ได้จากการสำรวจการวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามในเรื่อง

๔.๑) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒) ข้อมูลการพัฒนาการเสริมสร้างคุณธรรมให้กับผู้เรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศุนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม ทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านวิชาการ ด้านครูสอน ด้านอาคารสถานที่สภาพแวดล้อม และด้านความสัมพันธ์ระหว่างศุนย์ศึกษากับผู้ปกครอง

๔.๓) ข้อมูลข้อเสนอแนะ

๓.๓.๒ เกณฑ์การตรวจให้คะแนน

การกำหนดค่าตามมาตรฐานส่วนประเมินค่า สำหรับการประเมินของผู้เรียนศุนย์ศึกษา พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม แบ่งออกเป็น ๕ ระดับโดยใช้เกณฑ์การตรวจให้คะแนน ของแบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

มากที่สุด	๕	คะแนน
มาก	๔	คะแนน
ปานกลาง	๓	คะแนน
น้อย	๒	คะแนน
น้อยที่สุด	๑	คะแนน

เกณฑ์ในการแปลความหมายของคะแนน

คะแนนเฉลี่ย	การแปลความหมาย
๔.๒๑ - ๕.๐๐	มีพฤติกรรมการพัฒนาการเสริมสร้าง คุณธรรมอยู่ในระดับมากที่สุด
๓.๔๑ - ๔.๒๐	มีพฤติกรรมการพัฒนาการเสริมสร้าง คุณธรรมอยู่ในระดับมาก
๒.๖๑ - ๓.๔๐	มีพฤติกรรมการพัฒนาการเสริมสร้าง คุณธรรมอยู่ในระดับปานกลาง
๑.๘๑ - ๒.๖๐	มีพฤติกรรมการพัฒนาการเสริมสร้าง คุณธรรมอยู่ในระดับน้อย
๑.๐๐ - ๑.๘๐	มีพฤติกรรมการพัฒนาการเสริมสร้าง คุณธรรมอยู่ในระดับน้อยที่สุด

๓.๓.๓ การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑) หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธาน และกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความ ถูกต้องและความครอบคลุมของเนื้อหาที่ต้องการศึกษาแล้วนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องตาม

วัตถุประสงค์ของคำถาม (Index of Item Objective Congruence: IOC) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องมากกว่า ๐.๕ ทุกข้อ

๒) หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) โดยการนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try-out) กับนักเรียนโรงเรียนทานสัมฤทธิ์วิทยา ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง ๕๒ คน เพื่อหาความเชื่อมั่น

๓) นำแบบสอบถามที่ได้ทำการปรับปรุงแก้ไขเรียบร้อยแล้ว เสนอต่อคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์เป็นแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการวิจัยต่อไป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งการดำเนินการเป็นขั้นตอน ในการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้และศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องแล้วนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ จากนั้นจึงนำไปปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญแล้วนำมาทำการปรับปรุงแก้ไขและนำไปทดลองใช้กับนักเรียนกับกลุ่มตัวอย่าง โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลในขณะที่ทดลองใช้ด้วยวิธีการสังเกตและถามความคิดเห็นของนักศึกษารวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องแบบไม่เป็นทางการซึ่งมีการบันทึกสาระสำคัญไว้เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขสำหรับใช้จริงในขั้นต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ ความถูกต้องในการตอบแบบสอบถามแล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติคำนวณค่าสถิติต่างๆ ดังนี้

๑) วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยการหาค่าความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage)

๒) ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาการเสริมสร้างคุณธรรมให้กับผู้เรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม วิเคราะห์โดยหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

๓) เปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครปฐม ตามแนวคิดแบบเศรษฐกิจพอเพียง วิเคราะห์โดยการทดสอบค่าที (t - test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way analysis of Variance)

๔) ข้อมูลความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ วิเคราะห์โดยการหาจำนวนร้อยละในแต่ละข้อ นำเสนอข้อมูลในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย

๕) การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์ในแต่ละช่วงเท่ากัน (๐.๘) ดังนี้

๔.๒๑ - ๕.๐๐	มีพฤติกรรมการพัฒนาการเสริมสร้าง คุณธรรมอยู่ในระดับมากที่สุด
๓.๔๑ - ๔.๒๐	มีพฤติกรรมการพัฒนาการเสริมสร้าง คุณธรรมอยู่ในระดับมาก
๒.๖๑ - ๓.๔๐	มีพฤติกรรมการพัฒนาการเสริมสร้าง คุณธรรมอยู่ในระดับปานกลาง
๑.๘๑ - ๒.๖๐	มีพฤติกรรมการพัฒนาการเสริมสร้าง คุณธรรมอยู่ในระดับน้อย
๑.๐๐ - ๑.๘๐	มีพฤติกรรมการพัฒนาการเสริมสร้าง คุณธรรมอยู่ในระดับน้อยที่สุด

๓.๖ สถิติที่ใช้ในการวิจัย

- ๑) ค่าร้อยละ (Percentage)
- ๒) คะแนนเฉลี่ย (Mean)
- ๓) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
- ๔) การทดสอบค่าที (T-test)
- ๕) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way analysis of Variance)

บรรณานุกรม

- กชกร จินตนสถิต. “การพัฒนาคุณธรรมด้านการเสียสละที่ได้จากการอ่านวรรณกรรมสำหรับเด็กของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนอนุบาลบุรีรัมย์”. **วิทยานิพนธ์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙.
- กนก แสนประเสริฐ. **ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน พระพุทธ- ศาสนา แห่งชาติ, ๒๕๔๙.
- กมลชนก ภิรมย์ศิริพรรณ . “คู่มือพัฒนาความเสียสละของนักเรียนช่วงชั้นที่ ๑”. **สารนิพนธ์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๙ .
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. **๘๐ พรรษาเทิดไถ่องค์ราชัน**. กรุงเทพมหานคร : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐.
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. ๘๐ พรรษาเทิดไถ่องค์ราชัน. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๐.*
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. **พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน**. กรุงเทพมหานคร : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐.
- กรมการศาสนา. **พรรษาเทิดไถ่องค์ราชัน**. กรุงเทพมหานคร : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐.
- กรมการศาสนา. **ระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๔๗**. กรุงเทพมหานคร : องค์การรับส่งสินค้าพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๗.
- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือการสร้างเครื่องวัดคุณลักษณะด้านจิตพิสัย**. กรุงเทพมหานคร: ศุภสภา , ๒๕๓๙ .
- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการกรมวิชาการ. **คู่มือการสร้างเครื่องวัดคุณลักษณะด้านจิตพิสัย**. กรุงเทพมหานคร : ศุภสภา, ๒๕๓๙ .
- กรมวิชาการ. **หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศุภสภา, ๒๕๓๕.
- กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. **แนวทางการดำเนินงานโครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ปีงบประมาณ ๒๕๕๔**. กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๔.
- ขวัญภา สุขคร. **ความหมายของการวิจัย**. ลำปาง : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ศูนย์ลำปาง, ๒๕๕๔.
- คณะผู้วิจัยสวนดุสิตโพล มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. **โครงการศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงผลการศึกษา. รายงานผลการวิจัย**. กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ร่วมกับ สวนดุสิตโพล มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๐.
- จะเด็ด สุขดี. “มีโน้ตส์เรื่องความพอเพียงในเศรษฐกิจพอเพียง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

- จันทนะ วิไลพัฒน์ . “การพัฒนาพฤติกรรมด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการเสียสละของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ โดยใช้กระบวนการสร้างค่านิยม”. **วิทยานิพนธ์** . บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๔๒ . หน้า
- ชัยยงค์ พรหมวงศ์. **การจัดระบบการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๔๖.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันนโยบายศึกษา, ๒๕๔๑. หน้า ๑๐-๒๐.
- ชำนาญ นิสารัตน์. **หนังสือสังคมศึกษา หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย** . กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔ .
- ณรงค์ ศิลารัตน์. “ศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครศรีธรรมราช”. **วิทยานิพนธ์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๔ .
- ดร. สุเมธ ตันติเวชกุล. **๒๐๙ คำสอนพ่อเศรษฐกิจพอเพียง หนังสือเฉลิมพระเกียรติเฉลิมฉลองพระชนมายุ ๘๑ พรรษา**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑.
- ดร. สุเมธ ตันติเวชกุล. **เบื้องพระยุคลบาท**. กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๔.
- ดร. อาชวี เตาลานนท์. **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง Road to Sustainable Economy**. กรุงเทพมหานคร : หจก. เม็ดทรายพรีนติ้ง, ๒๕๕๐.
- ดวงเดือน พิศาลบุตร. **โรงเรียนพุทธศาสนาวินาทีตย์และศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวินาทีตย์และโรงเรียนวินาทีตย์**. พระนคร : มงคลการพิมพ์, ๒๕๑๐.
- ดิเรก วรรณเศียร. “การพัฒนาแบบจำลองแบบสมบูรณ์ในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน สำหรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”. **วิทยานิพนธ์ ครุศาสตร์ดุฎิบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕
- ถวัลย์รัฐ วรเทพวุฒิพงษ์. **การกำหนดและวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ : ทฤษฎีและการประยุกต์**. กรุงเทพมหานคร : เสมาธรรม, ๒๕๔๐.
- ทิตนา แชนณี. **ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- นงนภัส เอี่ยมลออ. “การใช้กิจกรรมรักบ้านม่วงพอร์ต เพื่อพัฒนาวิสัยทัศน์นักเรียน ชั้นประถมศึกษา ปีที่ ๑ โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่”. **การศึกษาค้นคว้าแบบอิสระ**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔.
- นภาพร ณ เชียงใหม่ และคณะ. “เทคนิคการสอนคุณธรรมสำหรับนักศึกษา” มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. **รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.
- นางศรีนวล ลักกิตโร ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม. **นายเอกสิทธิ์ คล้ายแดง นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ. รวม ศพอ. ทั่วประเทศ ปี ๒๕๕๙**. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา ธนาลงกรณ์ทาวเวอร์ ชั้น ๑๕-๑๖. ข้อมูลรวมสถิติจากเอกสาร วันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๕๙.
- นายมานะ สุขนาน “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำศีล ๕ ไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวินาทีตย์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๕.

บรรทม มณีโชค. “การศึกษารูปแบบของข้อความวัดลักษณะนิสัยด้านความเสียสละชนิดข้อความและชนิดสถานการณ์ที่มีผลต่อคุณภาพของแบบทดสอบ”. **วิทยานิพนธ์**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๐.

บุญชม ศรีสะอาด. **การวิจัยทางการวัดผลและประเมินผล**. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม ๒๕๔๓.

บุญชม ศรีสะอาด. **วิจัยเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๗.

บุญมี แทนแก้ว. **จริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐.

บุปผา พูลทาจักร์. **การประเมินการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอเมือง เชียงใหม่/บุปผา พูลทาจักร์**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙.

ประเวศ วะสี. **ระบบการศึกษาที่คุณธรรมนำความรู้**. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล นนทบุรี, ๒๕๕๐.

ประเสริฐ เอื้อนครินทร์. “การทดลองใช้เทคนิค “แม่บท” เพื่อพัฒนาจริยธรรมและความซื่อสัตย์” **ปริญญาานิพนธ์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๒๔.

พนัส หันนาคินทร์. **การสอนคานิยมและจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์, ๒๕๒๖.

พระครูปลัดกัญไธ้ ชุตินฺธโร แซ่ลี้ม. บทบาทของพระสงฆ์ในด้านการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน ในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.

พระเทพเวที ประยุทธ์ ปยุตโต. **ศรัทธศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

พระเทพโสภณ ประยูร ธมฺมจิตโต. **การคณะสงฆ์ กับ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต. **การพัฒนาจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘.

พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต. **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต. **รู้หลักก่อนแล้วศึกษาและสอนให้ได้ผล**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๗.

พระปริยัติกิจโกศล. **รูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์**. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดอนงคาราม เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๗.

พระปลัดประพนธ์ สุภภาโต อยู่สำราญ “การศึกษารูปแบบการบริหารงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดนครปฐม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๕.

พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ. **การวัดผลการศึกษาในกรมการศาสนา**. เอกสารเกี่ยวกับการสัมมนาผู้บริหารโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ทั่วราชอาณาจักรประจำปี ๒๕๒๓. กรุงเทพมหานคร: กองศาสนศึกษา.๒๕๒๓.

- พระมหาธีระวุฒิ ธีระมโหม โสสมเกษตริรินทร์. บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลุกจิตสำนึกประชาชนชนบทเพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดอุบลราชธานี. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๓.
- พระมหามิตร ฐิตปถโยธ วันยาว. “ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธานุศาสนานุเคราะห์กับหลักเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๗.
- พระมหาศิริวัฒน์ อริยมณี จันต๊ะ. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธานุศาสนานุเคราะห์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๖.
- พระมหาสัญญา ปถญาวิจิตโต โปร่งใจ. ศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล สุพจน์ กณจนิโก. “หลวงตา”-“แพรเยื่อไม้”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2543.
- พระราชเทวี สมพงษ์ พรหมวิไล ป.ธ.๙. **สัททวิเสสวิคหะ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประดิษฐ์พัทธ์. ๒๕๓๖.
- พระราชวรมนี ประยุทธ์ ปยุตโต. **บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน. หนังสือชุดหลักธรรมเฉลิมพระเกียรติ เล่ม ๕๔/๖๐**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา. ๒๕๓๐. หน้า ๑๖-๑๘.
- พระวิทยา ญาณสาโร คัมภราชภูรี. แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธานุศาสนานุเคราะห์. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2554. บทคัดย่อ.
- พระสมชาย ฉานวุฑฺโฒ. **มงคลชีวิต ฉบับก้าวหน้า**. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ.. ๒๕๔๕.
- พระสมปอง มนต์ชาติ วงษ์สอาด. การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๓.
- พัฒนา ว่องธนาการ. “การดำเนินงานด้านการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของโรงเรียนโกวิทอรัญเชิงใหม่”. **ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต การบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๕๑.
- พันโท วีรพล แพทย์ประสิทธิ์. “การรับรู้บทบาทของกองทัพบกในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทามอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดอุบลราชธานี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๑.
- พินิจ ลาภธนานนท์. กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการปรับเปลี่ยนบทบาทการพัฒนาของพระสงฆ์นักพัฒนาในภาคอีสาน. **รายงานผลการวิจัย**. สถาบันวิจัย สังคมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๙.
- พุทธทาสภิกขุ. **คุณธรรมสำหรับครู**. กรุงเทพมหานคร : การศาสนา. ๒๕๒๗.
- พุทธทาสภิกขุ. **ธรรมที่ศรัทธาของพุทธทาส อยู่อย่างพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ. ๒๕๔๔.

โพธิ์ทอง จิตอ่อนน้อม. “พฤติกรรมทางจริยธรรมของครูพลศึกษาในทัศนะของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา และนักเรียนในเขตการศึกษา ๗”. **ปริญญาานิพนธ์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก .๒๕๒๙.

ไพฑูริย์ สีนลาร์ตัน. **ความรู้คู่คุณธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๔.

เยาวดี วิบูลย์ศรี. **การประเมินโครงการ : แนวคิดและแนวปฏิบัติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๖.

ลวน สายยศ และอังคณา สายยศ. **การวัดด้านจิตพิสัย**. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาสนา. ๒๕๔๓.

วิจิตร ศรีสะอ้าน. **คุณธรรม ๘ ประการ. สยามรัฐ**. ฉบับประจำวันศุกร์ที่ ๒๓. มีนาคม ๒๕๕๐.

วิจิตร ศรีสะอ้าน. **คุณธรรม ๘ ประการ. สยามรัฐ**. ฉบับประจำวันศุกร์ที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๐.

วิวัฒน์ ชัดดียะมาน . **เอกสารประกอบการสอนวิชาคุณลักษณะและจรรยาบรรณครู**. ภาควิชาหลักสูตรและการสอน. คณะศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยทักษิณ . ๒๕๔๙.

ศ.นพ. ประเวศน์ วะสี. **ปาฐกถาปวย อังภากรณ์ ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน. ๒๕๔๑.

ศ.นพ. ประเวศน์ วะสี. **ปาฐกถาปวย อังภากรณ์ ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน. ๒๕๔๑

ศิริชัย กาญจนวาสี และคณะ. **รายงานวิจัยโครงการวิจัยรูปแบบของระบบการบริหารจัดการศึกษาแบบบูรณาการสำหรับเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. ๒๕๔๘.

ศิริชัย กาญจนวาสี. **ทฤษฎีการประเมิน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๗.

ศิริชัย กาญจนวาสี. **ทฤษฎีการประเมิน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๗.

ศุภลักษณ์ เศษระพานิช. **การนำเสนอรูปแบบการบริหารคุณภาพแบบเบ็ดเสร็จในโรงเรียนเอกชนประเภทสามัญศึกษา**. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา. ๒๕๔๔.

ศุภย์ศึกษาพุทธศาสนาวินอาทิตย์ วัดสวนดอก. **คู่มือนักเรียนและผู้ปกครอง**. เชียงใหม่: วัดสวนดอก. ๒๕๔๘.

สมบูรณ์ สิงห์คำป้อม. “ศึกษาปัญหาการส่งเสริมวินัยนักเรียนตามทัศนะของผู้บริหารและครู ในโรงเรียนเอกชน สังกัดกองศึกษามูลนิธิแห่งภาคีคริสตจักรในประเทศไทย”. **การศึกษาค้นคว้าอิสระ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ๒๕๔๒.

สมพร เทพสิทธา. **เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด. ๒๕๔๘.

สมศักดิ์ บุญปู่. ผศ.ดร.. **พระสงฆ์กับการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. ๒๕๕๔.

สมาน อัครภูมิ. การศึกษาและการสังเคราะห์รูปแบบการบริหารสถานศึกษาการพัฒนาคณะกรรมการ
สถานศึกษา และสถานศึกษาเครือข่ายของผู้บริหารสถานศึกษาต้นแบบ รุ่นที่ ๑.
กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์. ๒๕๔๙.

สมาน อัครภูมิ. การศึกษาและการสังเคราะห์รูปแบบการบริหารสถานศึกษา การพัฒนาคณะกรรมการ
สถานศึกษา และสถานศึกษาเครือข่ายของผู้บริหารสถานศึกษาต้นแบบ รุ่นที่ ๑.
กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์. ๒๕๔๙.

ส่วนการบริหารงานบุคคลทางการศึกษาท้องถิ่น. สำนักพัฒนาระบบบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่น กรม
ส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย. การบริหารงานบุคคลสำหรับพนักงาน
ครูเทศบาล. ๒๕๔๘.

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา^๑. มาตรฐานตัวบ่งชี้และเกณฑ์พิจารณาเพื่อ
การประเมินคุณภาพภายนอก ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร: บริษัทจุด
ทอง จำกัด. ๒๕๕๐.

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. แนวปฏิบัติกิจกรรมเสริมสร้างวินัยนักเรียนสำหรับ
โรงเรียนประถมศึกษา. สุพรรณบุรี : ศูนย์วิชาการสุพรรณบุรี. ๒๕๓๒.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ
พ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๔๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน.
๒๕๔๖.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ แก้ไข
เพิ่มเติม ฉบับที่ ๒ พ.ศ.๒๕๔๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุ
ภัณฑ์. ๒๕๔๖.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ ฉบับที่ ๙ พ.ศ. ๒๕๔๔. กรุงเทพมหานคร : ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์. โรงพิมพ์คุรุสภา.
๒๕๔๔.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
ฉบับที่ ๑๐ ฉบับสมบูรณ์ ๒๕๕๐ - ๒๕๕๔. กรุงเทพมหานคร : คุรุสภา. ๒๕๔๔.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานผลการพัฒนาประเทศ ในระยะ
แผนพัฒนาฉบับที่ ๗ พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๙. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ๒๕๓๙.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. ปรัชญาเศรษฐกิจ
พอเพียง ปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ทำเนียบ
รัฐบาล. ๒๕๕๓.

สุจินตนิท หนูชู. “รูปแบบการบริหารจัดการศูนย์ศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่มี
ประสิทธิผล”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ดุสิต ศึกษาดุสิต สาขาการจัดการศึกษา. วิทยาลัยครุ
ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์. ๒๕๕๖.

สุนัย เศรษฐ์บุญสร้าง. แนวทางปฏิบัติ ๗ ขั้นสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงจากแนวปฏิบัติสู่แนวคิดทางทฤษฎี
ของเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่นจำกัดมหาชน. ๒๕๕๐.

- สุบรรณ พันธวิศาสาส และชัยวัฒน์ ปัญญาพงษ์. **ระเบียบวิธีเชิงปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์. ๒๕๔๒.
- สุมน อมรวิวัฒน์^๑ **บทบาทของสถาบันการศึกษาการพัฒนาจิตใจ**. กรุงเทพมหานคร: เจริญผล นนทบุรี. ๒๕๔๙.
- สุมน อมรวิวัฒน์. **วิธีการเรียนรู้ : คุณลักษณะที่คาดหวังในช่วงวัย**. กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค จำกัด. ๒๕๔๖.
- สุวิมล เอกอุรุ. **สภาพและปัญหาของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในเขตกรุงเทพมหานคร/สุวิมล เอกอุรุ**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๒๙.
- อดิศักดิ์ ภูมิรัตน์. “ผลของการใช้กิจกรรมกลุ่มที่มีต่อเจตคติเชิงจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖”. **ปริญญาานิพนธ์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวรพิษณุโลก. ๒๕๓๕.
- อภิชัย พันธเสน. “**พุทธเศรษฐศาสตร์**” ในการสัมมนาทางวิชาการโครงการปราชญ์เพื่อแผ่นดิน ครั้งที่ ๒ เรื่องฐานปัญญาไทยในโลกสากล จัดโดยราชบัณฑิตยสถาน กระทรวงศึกษาธิการ และศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน. ๒๕๔๓.
- อภิชัย พันธเสน. **พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด. ๒๕๔๔.
- อภิชัย พันธเสน. **พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๕๐.
- อัญญา ประสานชาติ. “ผลการฝึกจิตลักษณะเพื่อพัฒนาพฤติกรรมวินัยในตนเองของนักเรียนระดับประถมศึกษา”. **วิทยานิพนธ์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ๒๕๔๕.
- Bandura. **Moral Education**. London : Routledge and KeGen Pauk. 1979..
- Bardo. J.W. and Hartman. J.J.. **Urban Society : ASystematic Introduction**. U.S.A. : F.E. Peacock. 1982.
- Bown. W.B. and Mobery. D.J.. **Organization Theory and Management : A Macro Approach**. New York : John Wiley and Sons. 1980.
- Brown. W. B. & Moberg. D. J. **Organization Theory and Management : Approach**. New York : John Wiley and Sons. 1980.
- Eisner. E.. “Educational Connoisseurship and Criticism : Their Form and Functions in Educational Evaluation”. **Journal of Aesthe tic Education**. 1976.
- Good. C.V. **Dictionary of Education**. New York : McGraw-Hill.. 1913
- Joyce. B. and Weil. M.. **Model of Teaching**. New York : Prentice-Hall. 1996.
- Joyce. B. and Weil. M.. **Model of Teaching**. New York : Prentice-Hall. 1996.
- Keeves P.J.. **Educational Research. Methodology and Measurement : An International Handbook**. Oxford : Pergamon Press. 1988.

- Keeves P.J.. **Educational research, methodology and measurement : An international handbook.** Oxford : Pergamon Press. 1899.
- Kendall. K.E. and Kendall. J.E.. **Systems Analysis and Design.** New York : Prentice Hall. 2005.
- Kohlberg. L.. Hann. N. and Longier. J. "Family Patterns of Moral Reading". **Child Development. 47:** December 1976. 1204-1205.
- Michael Hill. **The Policy Process A reader.** Harvester Wheatsneaf. 1990.
- Nadler. L..* **Designing Training Programs : The Critical Events Model.** Reading, Massachusetts : Addison Wesley. 1982.
- Piaget. Jean. The Moral Judgement of the Child. Alence Ill. Free press. 1960.
- Raj. M.P.. **Criteria for a Model for the Integration of Environment Education Into the Echool Curriculum of the Northern Province .** Sout Africa : Doctoral dissertator University of South Africa. 2002.
- Steiner. E.Z. **Edocology.** Sydney : NSW. 1990.
- Tosi. H.L. and Carroll. S.J.. **Management.** New York : John Wiley & Sons. 1982
- Walter Williams. "Implementation analysis and Assessment". **Policy Analysis.** Vol.1 No.3 summer. 1979.

ประวัติผู้วิจัย ประวัติและผลงาน

ผศ. (พิเศษ) ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด

วุฒิการศึกษา

- นักธรรมชั้นตรี, โท, เอก, ประถมศึกษา, มัธยมศึกษาตอนต้น, มัธยมศึกษาตอนปลาย
- ปริญญาตรี สาขาวิชาศาสนา (พธ. บ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ รุ่นที่ ๕๓
- ปริญญาโท สาขาวิชาปรัชญา (พธ. ม) มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ รุ่นที่ ๒๑
- ปริญญาเอก สาขาวิชาปรัชญา (พธ. ด) มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ รุ่นที่ ๑๓

ประสบการณ์การทำงาน

๑. อาจารย์

๑.๑ อาจารย์

ปี พ.ศ. ๒๕๖๖ – อาจารย์ประจำหลักสูตรพระพุทธศาสนาบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๒ อาจารย์

ปี พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๖ – ได้รับเชิญเป็นอาจารย์พิเศษวิทยาลัยสงฆ์ชลบุรี มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดใหญ่อินทาราม (พระอารามหลวง) อ. เมือง จ. ชลบุรี

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์

ปี พ.ศ. ๒๕๕๖-๒๕๕๗ - ได้รับเชิญเป็นอาจารย์พิเศษวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดไร่ขิง (พระอารามหลวง) จ. นครปฐม สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์

ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ - ได้รับเชิญเป็นอาจารย์พิเศษของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ต. ลำไทร อ. จังน้อย จ. พระนครศรีอยุธยา สาขาวิชาปรัชญา คณะพุทธศาสตร์

ปี พ.ศ. ๒๕๖๒ ได้รับเชิญเป็นอาจารย์พิเศษของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย คณะศาสนาและปรัชญา จ. นครปฐม

ปี พ.ศ. ๒๕๖๒ ได้รับเชิญเป็นอาจารย์พิเศษของวิทยาลัยนครราชสีมา ต. บ้านใหม่
อ. เมือง จ. นครราชสีมา

ปี พ.ศ. ๒๕๕๖-๒๕๖๕ - ได้รับเชิญเป็นอาจารย์พิเศษของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
โปรแกรมวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ จ. นครปฐม

๒. ผู้ทรงคุณวุฒิ

ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ - ได้รับเชิญจากมหาวิทยาลัยรามคำแหงเป็นผู้ทรงคุณวุฒิประเมิน
ผลการวิจัย เรื่อง “อาหารกับการบริโภค เพื่อสุขภาพตามทัศนะของพุทธ
ปรัชญา” ของ รศ. วิโรจ นาคชาตรี คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ - ได้รับเชิญจากสำนักงานพระสอนศีลธรรม ยกร่างหลักสูตรฝึกอบรมพัฒนา
สมรรถนะพระสอนศีลธรรม มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ต. ลำไทร อ. วังน้อย จ.
พระนครศรีอยุธยา

ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ - ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยนักวิจัยหน่วยวิจัยเพื่อการพัฒนาชีวิตและ
สังคมอย่างยั่งยืนของหน่วยวิจัยพุทธพัฒน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

ปี พ.ศ. ๒๕๖๒ - ได้รับเชิญเป็นคณะกรรมการตัดสินแข่งขันตอบปัญหาธรรมะ เนื่องใน
เทศกาลวัน วิสาขบูชา วันสำคัญของโลก ประจำปี 2562 ระหว่างวันที่
12-18 พ.ค. 2562

ปี พ.ศ. ๒๕๖๑- ๒๕๖๕ ได้รับเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความวารสาร มจร บาลีศึกษา
พุทธ ไชยปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์บาลีศึกษาพุทธไสย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย

ปี พ.ศ. ๒๕๖๕ ได้รับเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความวารสาร มจร. ตรีภุชชัย
ปริทรรศน์วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปี พ.ศ. ๒๕๖๖ ได้รับเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความวารสาร “สังคมศึกษา ศาสนา
และวัฒนธรรม” มุลนิธิบวรเพื่อการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

๓. วิทยากร

ปี พ.ศ. ๒๕๕๙ - ได้รับเชิญเป็นวิทยากร โครงการเตรียมความพร้อมเพื่อก้าวสู่
ผู้สูงอายุอย่างมีคุณค่า ๒๕ รุ่น เพื่อเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ
สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จ. นครปฐม

ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ - ได้รับเชิญเป็นวิทยากร การสัมมนาเชิงปฏิบัติการสืบสานวิถีวัฒนธรรม
ไทย เรื่อง “ลอยกระทงไม่หลงทาง” ของสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ - ได้รับเชิญเป็นวิทยากร กระบวนกร เรื่อง “หลักสูตรจิตตปัญญา
ศึกษาพัฒนาเด็กเก่งและดีด้วยพลังสติ” โรงเรียนคลองกระทุ่มราษฎร์อุทิศ
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการเขต ๑

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ต.
 สำโรงเหนือ อ. เมืองสมุทรปราการ จ. สมุทรปราการ ณ. เดอะ ริชชีฟีลด์ รี
 สอร์ท สวนผึ้ง จ. ราชบุรี

ปี พ.ศ. ๒๕๖๑ – ได้รับเชิญเป็นวิทยากร อบรมผู้สูงอายุ หลักสูตรพัฒนากาย จิต สังกม
 เพื่อเตรียมพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างมีคุณค่า เทศบาลตำบลบางเลน
 จ.นครปฐม

ปี พ.ศ. ๒๕๖๑ – ได้รับเชิญเป็นวิทยากร อบรมผู้สูงอายุ เรื่อง “การพัฒนา
 สุขภาพกาย อารมณ์ สังกม และจิตวิญญาณ ผู้สูงอายุวิถีพุทธวิถีจีน” ณ
 วัดธรรมปัญญาาราม ต. บางม่วง อ. สามพราน จ. นครปฐม

ปี พ.ศ. ๒๕๖๒ – ๒๕๖๖ ได้รับเชิญเป็นวิทยากร โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ
 พัฒนาทักษะด้านอารมณ์สำหรับนักศึกษาสาขาวิชาสาธารณสุขศาสตร์
 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ณ วัดวังตะกุง จ. นครปฐม

ปี พ.ศ. ๒๕๖๒ – ได้รับเชิญเป็นวิทยากรอบรม เรื่อง “การเป็นกรรมการตัดสิน
 มารยาทไทยและสวดมนต์หมู่” โครงการพัฒนาทักษะบัณฑิตนัก
 ปฏิบัติการเป็นกรรมการตัดสินมารยาทไทยและสวดมนต์หมู่” ให้กับ
 สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

ปี พ.ศ. ๒๕๖๓ – ๒๕๖๓ ได้รับเชิญบรรยายพิเศษ หลักสูตรข้าราชการตำรวจชั้น
 ประทวนยศดาบตำรวจ อายุ ๕๓ ปี ขึ้นไปเพื่อเปลี่ยนยศแบบเลื่อนไหล
 เป็นชั้นสัญญาบัตรถึงยศร้อยตำรวจเอก ศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค
 7 หลักสูตรนายสิบตำรวจ อ. เมือง จ. นครปฐม

ปี พ.ศ. ๒๕๖๔ – ๒๕๖๔ ได้รับเชิญบรรยายพิเศษ เรื่อง “การวางแผนการเงินส่วนบุคคลเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาข้าราชการตำรวจกระทำ
 อัตรินิบัติกรรม (ฆ่าตัวตาย)” ศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค 7
 หลักสูตรนายสิบตำรวจ อ. เมือง จ. นครปฐม

ปี พ.ศ. ๒๕๖๕ ได้รับเชิญบรรยายพิเศษ เรื่อง “โครงการอบรมคุณธรรม จริยธรรม
 ของนักเรียน ณ โรงเรียนสถาพรวิทยา ต. ลำพญา อ. บางเลน จ.
 นครปฐม

ปี พ.ศ. ๒๕๖๕ ได้รับเชิญบรรยายพิเศษ เรื่อง “โครงการฝึกอบรมวิชาชีพเสริมด้าน
 วัสดุ D.I.Y. จากเศษผ้าของนักเรียนนายสิบตำรวจ” ศูนย์ฝึกอบรม
 ตำรวจภูธรภาค ๗ หลักสูตรนายสิบตำรวจ รุ่นที่ ๑๓ อ. เมือง จ.
 นครปฐม

ปี พ.ศ. ๒๕๖๕ ได้รับเชิญเป็นวิทยากรอบรมโครงการอบรมคุณธรรม จริยธรรม
 การทำดีด้วยหัวใจของนักเรียน กศน. ณ ที่ อบต. หนองงูเหลือม อ. เมือง
 จ. นครปฐม

ปี พ.ศ. ๒๕๖๖ ได้รับเชิญเป็นวิทยากรอบรมโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการการพัฒนาทักษะวิทยากรกระบวนการสำหรับการพัฒนาบัณฑิตวิศวกรรมสังคม" คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ถ. แจ่งวัฒนะ ข. บางเขน กรุงเทพมหานคร

หนังสือ

ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด. (๒๕๖๑). **ศรัทธากับปัญญา**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์ จำกัด. จำนวน ๑๒๒ หน้า ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๔๗๔-๑๔๑-๖

ผศ. พิเศษ ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด. (๒๕๖๓). **จริยธรรมกับการพัฒนาทักษะชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์ จำกัด. จำนวน ๒๙๖ หน้า ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๕๖๘-๑๘๗-๒

เอกสารประกอบการสอน

ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด. (๒๕๖๐). **จริยธรรมและทักษะชีวิต**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม. จำนวน ๒๕๐ หน้า

ผศ. พิเศษ ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด. (๒๕๖๖). **ปรัชญาเบื้องต้น**. วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. จำนวน ๑๙๕ หน้า

บทความวิจัย

สรวิชญ์ วงษ์สอาด. และคณะ “การพัฒนากิจกรรมวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะจิตของผู้สูงอายุชุมชนวัดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม” วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม เมษายน ๒๕๖๖) <https://so07.tci-thaijo.org/index.php/JMCR/index>

บทความวิชาการตีพิมพ์ในระดับชาติและนานาชาติ

สรวิชญ์ วงษ์สอาด. (๒๕๕๗). บทความวิชาการเรื่อง: วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างศรัทธากับปัญญาในพุทธปรัชญาเถรวาท”. การประชุมวิชาการระดับชาติ. ครั้งที่ ๖. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

- สรวิชญ์ วงษ์สอาด. (๒๕๕๙). บทความวิชาการเรื่อง: ประจักษ์นิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท”. การประชุมวิชาการระดับชาติ. ครั้งที่ ๘. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- สรวิชญ์ วงษ์สอาด. (๒๕๕๙). บทความวิชาการเรื่อง: การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องประจักษ์ประมาณในพุทธปรัชญาเถรวาท”. การประชุมวิชาการระดับชาติ. ครั้งที่ ๘. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- สรวิชญ์ วงษ์สอาด. (๒๕๖๐). บทความวิชาการเรื่อง : “แนวคิดและทฤษฎีประจักษ์ประมาณในปรัชญาจอห์น ล็อค”. การประชุมวิชาการระดับชาติ. ครั้งที่ ๙. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- สรวิชญ์ วงษ์สอาด. (๒๕๖๐). บทความวิชาการเรื่อง: “แนวคิดและทฤษฎีประจักษ์ประมาณในปรัชญานายะ”. การประชุมวิชาการระดับชาติ. ครั้งที่ ๙. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- สรวิชญ์ วงษ์สอาด. (๒๕๖๑). บทความวิชาการเรื่อง: “พุทธจริยศาสตร์กับการดำเนินชีวิตที่ดีของมนุษย์”. การประชุมวิชาการระดับชาติ. ครั้งที่ ๑๐. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- สรวิชญ์ วงษ์สอาด. (๒๕๖๑). บทความวิชาการเรื่อง: “วิเคราะห์เกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาท”. การประชุมวิชาการระดับชาติ. ครั้งที่ ๑๐. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด. (๒๕๖๑). บทความวิชาการเรื่อง: ปฐมเหตุแห่งปรัชญาการเมือง. การประชุมวิชาการระดับชาติ. ครั้งที่ ๒. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด. (๒๕๖๑). บทความวิชาการเรื่อง: “การเรียนการสอนจริยธรรมในโรงเรียนประถมศึกษาของไทย”. การประชุมวิชาการระดับชาติ. ครั้งที่ ๑. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วิทยาลัยเขตบาฬีพุทธโฆส นครปฐม.
- ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด (๒๕๖๑). บทความวิชาการเรื่อง: “คุณธรรมในทัศนะของเพลโต”. โครงการสัมมนาวิชาการระดับนานาชาติทางศาสนาและปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด (๒๕๖๒). บทความวิชาการเรื่อง: “วิเคราะห์แนวคิดเชิงปรัชญาชีวิตของไทย” การประชุมวิชาการระดับชาติ. ครั้งที่ ๒. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วิทยาลัยเขตบาฬีพุทธโฆส นครปฐม.
- ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด (๒๕๖๒). บทความวิชาการเรื่อง: “ปรัชญาชีวิตตามแนวคิดทางพุทธปรัชญาเถรวาท” . การประชุมวิชาการระดับชาติ. ครั้งที่ ๑๑. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด (๒๕๖๒). บทความวิชาการเรื่อง: “พุทธวิทยาตามทัศนะของพุทธปรัชญา เถรวาท” ในงานประชุมวิชาการระดับชาติ. ครั้งที่ ๒. ณ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม.

ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด (๒๕๖๒). บทความวิชาการเรื่อง: “พุทธวิทยา” ในงานประชุมวิชาการระดับชาติ. ครั้งที่ ๑๗ และระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๑. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สรวิชญ์ วงษ์สอาด. (๒๕๖๕). บทความวิชาการเรื่อง: “ขงจื้อกับทางสายกลาง”. การประชุมวิชาการระดับชาติ. ครั้งที่ ๑๔. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

สรวิชญ์ วงษ์สอาด. (๒๕๖๕). บทความวิชาการเรื่อง: “ชีวิตกับกระบวนการจักรกลนิยม”. การประชุมวิชาการระดับชาติ. ครั้งที่ ๑๔. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

สรวิชญ์ วงษ์สอาด. (๒๕๖๕). บทความวิชาการเรื่อง: “อัตถิภาวนิยมกับปรากฏการณ์วิทยา”

การประชุมวิชาการระดับชาติ. ครั้งที่ ๘. และระดับนานาชาติครั้งที่ ๑ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๕ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สรวิชญ์ วงษ์สอาด. (๒๕๖๖). บทความวิชาการเรื่อง: “พุทธศาสนากับจิตวิทยา” การประชุมวิชาการ

ระดับชาติ. ครั้งที่ ๑. ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๕ วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สรวิชญ์ วงษ์สอาด. (๒๕๖๖). บทความวิชาการเรื่อง: “พุทธวิธีกระบวนการสร้างจิตวิทยา” การประชุมวิชาการระดับชาติ. ครั้งที่ ๑. ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๖ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร อ. เมือง จ. ยโสธร

บทความวิชาการตีพิมพ์ในวารสารฐาน TCI (ฐาน 1)

สรวิชญ์ วงษ์สอาด และคณะ. (๒๕๖๒) บทความวิชาการเรื่อง “การพัฒนาชุมชนตามแนวคิดทางสายกลางของขงจื้อ” วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๓ กันยายน – ธันวาคม.

สรวิชญ์ วงษ์สอาด. และคณะ. (๒๕๖๖). บทความวิชาการเรื่อง การพัฒนาจิตเพื่อการตื่นรู้ตามแนวทางพุทธจิตวิทยา”. วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. ปีที่ 6 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม.

บทความวิชาการตีพิมพ์ในวารสารฐาน TCI (ฐาน 2)

- พระสมปอง มนต์ชาติ (วงศ์สอาด). (๒๕๕๓). “การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วารสารรามคำแหง**. ฉบับมนุษยศาสตร์. ปีที่ ๒๙. ฉบับที่ ๑. ประจำเดือน มกราคม-ธันวาคม.
- สรวิชญ์ วงษ์สอาด. (๒๕๕๓). “แนวคิดเกี่ยวกับทางสายกลางในปรัชญาของขงจื้อ”. **วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม. ปีที่ ๔. ฉบับที่ ๘. ประจำเดือน มกราคม-ธันวาคม.
- นายสรวิชญ์ วงษ์สอาด. (๒๕๖๐). บทความวิชาการเรื่อง : การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่อง ประจักษ์ประมาณในพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**. ปีที่ ๕. ฉบับที่ ๓. ประจำเดือน กันยายน-ธันวาคม.
- ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด. (๒๕๖๑). บทความวิชาการเรื่อง : “พุทธปรัชญาเถรวาทกับหลักความจริง”. **วารสาร มจร. ตรีภุมขัยปริทรรศน์**. ปีที่ ๒. ฉบับที่ ๑. ประจำเดือน มกราคม – มิถุนายน.
- สรวิชญ์ วงษ์สอาด. (๒๕๖๒). บทความวิชาการเรื่อง :คุณธรรมในทัศนะของเพลโต วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ ประจำเดือน พฤษภาคม-สิงหาคม
- สรวิชญ์ วงษ์สอาด. (๒๕๖๒). วิเคราะห์เรื่องของความงามระหว่างเพลโตกับบอริสโตเติล. **วารสารปรัชญาปริทรรศน์**, คณะศานาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ปีที่ 24 ฉบับที่ 1 ประจำเดือน มกราคม – มิถุนายน.
- สรวิชญ์ วงษ์สอาด. (๒๕๖๓) บทความวิชาการเรื่อง “คุณธรรมในทัศนะของเพลโต”. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ ประจำเดือน มกราคม-มิถุนายน
- ผศ. (พิเศษ) ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด. (๒๕๖๕). บทความวิชาการเรื่อง “สภาพหรือภาวะทางปรากฏการณ์ชีวิต”. **วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์**. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ ประจำเดือน พฤษภาคม-สิงหาคม
- ผศ. (พิเศษ) ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด. และคณะ. (๒๕๖๖). บทความวิชาการเรื่อง “ศีล 5 กับหน้าที่ของชาวพุทธที่ดี”. **วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๓ ประจำเดือน กันยายน-ธันวาคม.
- ผศ. (พิเศษ) ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด. และคณะ. (๒๕๖๖). บทความวิชาการเรื่อง “อิทธิพลของประเพณีลอยขโมดที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน”. **วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๓ ประจำเดือน กันยายน-ธันวาคม.

ผศ.(พิเศษ) ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด: และคณะ. (๒๕๖๖). “จิตสำนึกในปรัชญาขงจื้อ”.
วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยราชภัฏ
พระนครศรีอยุธยา.ปีที่ 11 ฉบับที่ ๒ ประจำเดือน มกราคม – มิถุนายน.

ผศ. (พิเศษ) ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด. และคณะ. (๒๕๖๗). บทความวิชาการเรื่อง “หลักการ
และวิธีการปฏิบัติสมถภาวนา”. วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์. ปี
ที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ ประจำเดือน มกราคม-เมษายน.

บทความวิจัยตีพิมพ์ในวารสารฐาน TCI (ฐาน 2)

ผศ. (พิเศษ) ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด. และคณะ. (๒๕๖๖). บทความวิจัยเรื่อง “การพัฒนา
กิจกรรมวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะจิตของผู้สูงอายุชุมชนวัดบางหลวง อำเภอ
บางเลน จังหวัดนครปฐม”. วารสารมณีเชษฐาราม วัตจอมมณี ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒
ประจำเดือน มีนาคม – เมษายน.

ผศ. (พิเศษ) ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด. และคณะ. (๒๕๖๗). บทความวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรม
องค์การกับประสิทธิผลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาานครปฐมเขต 2”. วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์. ปี
ที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ ประจำเดือน พฤษภาคม-สิงหาคม

ผศ. (พิเศษ) ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด. และคณะ. (๒๕๖๗). บทความวิชาการเรื่อง “ผลการใช้
กลวิธีการอ่านแบบร่วมมือร่วมกับเทคนิคแผนผังกราฟิกเพื่อส่งเสริมทักษะการ
อ่านเพื่อความเข้าใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5”. วารสาร มจร บาลี
ศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ ประจำเดือน พฤษภาคม-สิงหาคม

ผศ. (พิเศษ) ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด. และคณะ. (๒๕๖๗). บทความวิชาการเรื่อง “ภาวะ
ผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารกับการเป็นองค์กรแห่งความสุขของโรงเรียน
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี”. วารสาร มจร บาลี
ศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ ประจำเดือน พฤษภาคม-สิงหาคม

ผศ. (พิเศษ) ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด. และคณะ. (๒๕๖๗). บทความวิชาการเรื่อง “ภาวะ
ผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับการนิเทศภายในสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นครปฐม”. วารสาร มจร บาลี
ศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ ประจำเดือน พฤษภาคม-สิงหาคม

ผศ. (พิเศษ) ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด. และคณะ. (๒๕๖๗). บทความวิชาการเรื่อง “ภาวะ
ผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารกับประสิทธิผลของโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัด
ชัยนาท”. วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒
ประจำเดือน พฤษภาคม-สิงหาคม